

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YENİ EKONOMİNİN İKTİSADİ ETKİLERİ VE İKTİSAT
POLİTİKASI ÜZERİNE YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYGÜN ÖZGÜR

ANABİLİM DALI : İKTİSAT
PROGRAMI : İKTİSAT POLİTİKASI

KOCAELİ, 2006

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YENİ EKONOMİNİN İKTİSADİ ETKİLERİ VE İKTİSAT
POLİTİKASI ÜZERİNE YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYGÜN ÖZGÜR

ANABİLİM DALI: İKTİSAT
PROGRAMI : İKTİSAT POLİTİKASI

DANIŞMAN : YARD. DOÇ. DR. İBRAHİM GÜRAN
YUMUŞAK

KOCAELİ, 2006

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ * SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YENİ EKONOMİNİN İKTİSADİ ETKİLERİ VE İKTİSAT POLİTİKASI
ÜZERİNE YANSIMALARI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Tezi Hazırlayan : AYGÜN ÖZGÜR
Tezin Kabul Edildiği Enstitü Kurulu Tarihi ve No: 27/09/2006-2006/17

Doç. Dr. Seyfettin
ERDOĞAN

Yard. Doç. Dr. İ. Güran
YUMUŞAK

Yard. Doç. Dr. Tahir
BÜYÜKAKIN

KOCAELİ, 2006

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	III
TABLolar LİSTESİ.....	V
GİRİŞ.....	2
1. Yeni Ekonominin Kavramsal Çerçevesi.....	5
1.1. Bilgi Toplumu ve Yeni Ekonomi İlişkisi.....	5
1.1.1. Bilgi Toplununun Doğuşu ve Gelişimi.....	5
1.1.2. Bilgi Toplumu ve Sanayi Toplumu Arasındaki Farklar.....	8
1.1.3. Bilgi Toplununun Göstergeleri.....	10
1.2. Yeni Ekonomi.....	12
1.2.1. Yeni Ekonomi ve Bilişim Teknolojileri.....	19
1.2.2. Yeni Ekonomi, Elektronik Ticaret ve Elektronik Devlet.....	21
1.2.2.1. Elektronik Ticaret.....	21
1.2.2.1.1. Elektronik Ticaretin Ekonomik Etkileri.....	25
1.2.2.1.2. Elektronik Ticarete Karşılaşılan Sorunlar.....	27
1.2.2.2. Elektronik Devlet.....	29
2. Yeni Ekonominin İktisadi Etkileri ve İktisat Politikası	
Üzerine Yansımaları.....	32
2.1. Yeni Ekonominin İktisadi Etkileri.....	32
2.1.1. Yeni Ekonominin Mikro Ekonomik Etkileri.....	32
2.1.1.1. Elektronik Pazar Yerleri.....	32
2.1.1.2. Maliyet Etkisi.....	34
2.1.1.3. Ağ Dışsallıkları.....	36
2.1.1.4. Fiyat Farklılaştırması.....	39
2.1.2. Yeni Ekonominin Makro Ekonomik Etkileri.....	41
2.1.2.1. Verimlilik Üzerine Etkisi.....	42

2.1.2.2. Büyüme Üzerine Etkisi.....	43
2.1.2.3. Konjonktürel Dalgalanmalar Üzerine Etkisi.....	47
2.1.2.4. İstihdam Üzerine Etkisi.....	48
2.1.2.5. Ülkelerarası Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi.....	50
2.1.2.6. Dış Ticaret Üzerine Etkisi.....	53
2.2. Yeni Ekonominin İktisat Politikası Üzerine Yansımaları.....	56
2.2.1. Yeni Ekonominin Para Politikası Üzerindeki Etkisi.....	56
2.2.2. Yeni Ekonominin Maliye Politikası Üzerindeki Etkisi.....	62
2.2.3. Yeni Ekonominin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye’de Uygulanan İktisat Politikaları Üzerindeki Etkileri.....	64
3. Yeni Ekonomi ve Türkiye.....	71
3.1. Türkiye ve İnternet.....	71
3.2. Türkiye’de Bilgi Toplumunun Gelişmesi Amacıyla Yapılan Çalışmalar.....	74
3.3. Türkiye’de Elektronik Devlet Uygulamaları.....	80
3.4. Türkiye’de Elektronik Ticaret.....	84
SONUÇ.....	89
YARARLANILAN KAYNAKLAR.....	92

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

YENİ EKONOMİNİN İKTİSADİ ETKİLERİ VE İKTİSAT POLİTİKASI
ÜZERİNE YANSIMALARI

ÖZET

Yeni ekonominin iktisadi etkileri mikro ve makro düzeyde gerçekleşmektedir. Mikro düzeyde bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucu yeni elektronik pazar yerleri ve ağ yapıları oluşmaktadır. Bu sistemlere yönelik yeni yaklaşımlar ileri sürülmekte ve teoriler geliştirilmektedir. Teknolojik gelişmelerin mikro düzeyde diğer etkileri maliyet ve fiyat yapısı üzerinde ortaya çıkmaktadır. Makro düzeyde yeni ekonomi büyümeyi, verimliliği, istihdamı, ülkelerarası gelir dağılımını, dış ticareti ve konjonktürel dalgalanmaları etkilemektedir. Yeni ekonomi aynı zamanda iktisat politikası üzerinde de etkiler meydana getirmektedir. Çalışma yeni ekonominin iktisadi etkilerini ve iktisat politikaları üzerindeki yansımalarını incelemektedir. Çalışmanın bulgularına göre, yeni ekonominin mikro düzeyde en önemli etkisi sürekli azalan maliyetlerdir. Yeni ekonomide ürün yapısı da değiştiğinden bilgi ürünleri söz konusu olmakta ve yeni ekonomi bu ürün yapısının değerini ağ yapısı içerisinde ele alarak, ağ dışlılıkları teorisi ve fiyat farklılaştırması ile belirlemeye çalışmaktadır. Makro düzeyde bilgi ve iletişim teknolojileri ekonomide büyüme ve verimlilik artışı sağlamaktadır. Ayrıca yeni istihdam biçimlerinin oluşmasında ve yeni dış ticaret teorilerinin geliştirilmesinde önemli rol oynamaktadır. Teknolojik gelişmelerin yansıması olarak yeni ödeme ve bankacılık sistemleri para politikasına yön vermektedir. Maliye politikasında ise teknolojik gelişmelerin sayesinde mali şeffaflık ve vergi politikasında etkinlik sağlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Yeni ekonomi, bilgi ekonomisi, elektronik ticaret, bilgi toplumu.*

Tezi Hazırlayan : AYGÜN ÖZGÜR
Tez Danışmanı : Yard. Doç. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK
Tez Kabul Tarih ve No: 27/09/2006 - 2006/17
Jüri Üyeleri : Doç Dr. Seyfettin ERDOĞAN
Yard. Doç. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK
Yard. Doç. Dr. Tahir BÜYÜKAKIN

T.C.
KOCAELİ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT POLİTİKASI YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

**ECONOMIC EFFECTS OF THE NEW ECONOMY AND ITS
REFLECTIONS ON THE ECONOMIC POLICY**

ABSTRACT

Economic effects of the new economy are realized in micro and macro levels. In micro level, due to the developments in information and communication Technologies (ICT) new electronic market places and network structures are created. New approaches directed to these systems are put forward and theories are developed. Other effects of technological developments in micro level occurred on the cost and price structure. In macro level the new economy affects the growth, productivity, employment, international income distribution, foreign trade and cyclical fluctuations. New economy also influences the economic policy. The study examines the economic effects of the new economy and its reflections on the economic policy. According to the findings of the study, the most significant effect of the new economy in micro level is the continuously decreasing costs. As the product structure is also changed in the new economy information products become the subject matter and new economy considers the value of this product structure in the network structure and tries to determine it with network externalities theory and price discrimination. In micro level ICT provides growth and productivity increase in the economy. Besides, they play an important role in creation of new employment forms and development of new foreign trade theories. As a reflection of technological developments new payment and banking systems orient the economic policy. In fiscal policy, thanks to the technological developments fiscal transparency and efficiency in tax policy has been provided.

Key Words: *New Economy, Information Economy, Electronic Commerce, Information Society.*

Tezi Hazırlayan : AYGÜN ÖZGÜR
Tez Danışmanı : Yard. Doç. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK
Tez Kabul Tarih ve No: 27/09/2006 - 2006/17
Jüri Üyeleri : Doç Dr. Seyfettin ERDOĞAN
Yard. Doç. Dr. İbrahim Güran YUMUŞAK
Yard. Doç. Dr. Tahir BÜYÜKAKIN

TABLolar LİSTESİ

Tablo 1.1.Sanayi Toplumu ve Bilgi Toplumu Arasındaki Temel Farklar.....	10
Tablo 1.2.10 Ülkenin 2002 Yılı Sanayi ve Hizmetler Sektörü Değerleri.....	11
Tablo 2.1.G-7 Ülkelerinde 1973 Sonrası Dönemde Büyüme Kaynaklarının Göreceli Katkıları.....	45
Tablo 2.2.1993-2001 Döneminde Bazı Avrupa Ülkelerinin Bilgi ve İletişim Teknolojileri Harcamalarının GSMH'ye Katkıları.....	47
Tablo 2.3.Yeni ve Eski Ekonomi Arasında İşgücü Niteliği Arasındaki Farklar.....	49
Tablo 2.4. Bazı Gelişmekte Olan Ülkelere Ait Gurbetçi İşçi Gelirleri Miktarları ve GSMH İçerisindeki Payları.....	52
Tablo 2.5. Bazı Gelişmekte Olan Ülkelerde Bilgi ve İletişim Teknolojileri Kullanım Oranları.....	65
Tablo 2.6. Türkiye'de POS, ATM, Kredi Kartı Sayılar.....	68
Tablo 2.7. Kartlı Ödeme Sistemi Döviz Girdi Çıktısı.....	69
Tablo 3.1. Yaş, Eğitim ve İşgücü Durumuna Göre 2004 Yılında Türkiye'de Bilgisayar ve İnternet Kullanımı.....	73
Tablo 3.2. Türkiye'de 1997-2000 Döneminde Bilgi Teknolojileri Kullanımı.....	75
Tablo 3.3. Elektronik Ticarete Konu Olan Kredi Kartı İşlemleri.....	86
Tablo 3.4. Elektronik Ticarete Konu Olan POS ve Sanal Kart İşlemleri.....	88

GİRİŞ

Toplumsal değişim sürecinin son aşaması günümüzde bilgi toplumu veya dijital toplum gibi terimlerle adlandırılan toplumsal yapıdır. Bu yeni yapının oluşmasına yol açan temel faktör bilginin küresel ölçekte yayılması olduğu gibi, bunu sağlayan da bilgi ve iletişim teknolojilerinde ortaya çıkan gelişmelerdir. Bu teknolojik gelişmelerin esas önemi geçmişte 1990'lı yıllarda ABD ekonomisinde yaşanan olumlu gelişmeler kapsamında ortaya çıkmaktadır. Buna göre de bilgi ve iletişim teknolojilerine yönelik yapılan yatırımlar ABD ekonomisinde yüksek büyüme, düşük enflasyon ve düşük işsizlik oranlarının görülmesini sağladı. Bunun sonucunda da bilgi ve iletişim teknolojileri yatırımlarının olumlu ekonomik gelişmeleri beraberinde getireceği görüşü kabul edilerek, ülke ekonomilerinde teknolojik yatırımlara ağırlık verildi. Sonuçta teknolojiyle birlikte bilginin de olumlu etkisi kısa sürede görüldü. Böylece bir takım çevrelerce ekonominin geleneksel yapıdan ayrı olarak bilgi ve teknoloji temeline dayanan yeni bir yapıya dönüştüğü ileri sürüldü. Böylece de bu yeni yapıya çeşitli isimler bulma arayışı sonucunda yeni ekonomi, bilgi ekonomisi, dijital ekonomi gibi kavramlar ortaya çıktı.

Yeni ekonomi konusunun ortaya çıkışıyla birlikte ekonomik çevreler, akademisyenler bu konuya odaklanmaya başladı. Yapılan ilk çalışmalarda yeni ekonominin genel çerçevesini belirleme amacı doğrultusunda değerlendirmeler yapıldı. Öncelikli olarak yeni ekonominin tanımı konusunda tartışmalar yaşandı. Günümüzde bu tartışmalar halen devam etmekte, yeni ekonominin tam ve kesin bir tanımı bulunmamaktadır. Yeni ekonominin tanımı ile birlikte genel özellikleri de yapılan araştırmalarda ortaya konulmaya çalışıldı. Yeni ekonominin genel nitelikleri olarak bilgi, teknoloji ve hız olarak görülürken, teknolojik gelişmelerin hız kazanması ve bu gelişmelerin ekonomiye doğrudan entegrasyonu yeni ekonominin de yeni nitelikler kazanmasına yol açtı. Elektronik ağların ortaya çıkmasıyla birlikte sanallaşma olgusu yeni ekonomide büyük bir önem kazandı ve bunun sonucunda ortaya çıkan elektronik ağ yapıları yeni ekonomide büyük önem kazandı. Ağ yapılarının kurulmasıyla birlikte yeni ekonomi firma düzeyine indirgenmeye başladı.

Bu ađ yapıları aynı zamanda yeni yaklaşımların ve teorilerin geliştirilmesine neden oldu.

1990'lı yılların sonunda internetin gelişmesi ve yayılmasıyla birlikte ticaret ve devlet yönetimi alanında yeniliklerin ortaya çıktığı görüldü. Elektronik ağların da etkisiyle elektronik pazar yeri adı verilen yeni piyasa yapılarının oluşması ve teknolojik gelişmelerin küreselleştirmeye hız kazandırması sonucu ticaret yapısı da değiştirdi ve buna yönelik olarak yeni ticaret teorileri geliştirildi. Diğer bir şekilde internetin devlet yönetimine entegre edilmesiyle birlikte devlet yönetiminde etkinliğin sağlanması amacına yönelik olumlu gelişmeler yaşandı.

Son yıllarda teknolojik alanda yaşanan gelişmelerin olumlu ekonomik sonuçlara yol açacağı görüşü yapılan çalışmalarla desteklenmektedir. Yeni ekonomideki gelişmeler ele alındığında elektronik ticaret ve devlet sistemleri ile birlikte bankacılık yapısının da değiştirdiği, elektronik bankacılık sisteminin hızla geliştiği ve bankacılık sisteminde etkinliğin sağlanması yönünde olumlu sonuçların kaydedildiği görülmektedir.

Elektronik ticaret ve bankacılık sistemlerinin en önemli etkileri elektronik paradır. Elektronik para günümüzde kullanılan kredi kartı, sanal kart, mağaza kartı gibi plastik kartları içerisine almaktadır. Elektronik ticaret ve bankacılık da bu plastik kartların kullanılması, elektronik para konusunu ön plana çıkarmaktadır. Elektronik para konusunda bazı tartışmalar da yaşanmaktadır. Bazı görüşler elektronik paranın olumlu etkilerine odaklanırken, bazı görüşler ise elektronik paranın para politikası üzerinde olumsuz etkilere yol açacağını ileri sürmektedir. Dolayısıyla yeni ekonominin bileşenleri olarak elektronik bankacılık ve elektronik para sistemlerinin de gelişmesiyle birlikte yeni ekonominin etkisi iktisat politikası ağırlıklı olarak da değerlendirilmektedir.

Bu tez çalışmasında yeni ekonominin teknolojik gelişmeler aracılığıyla iktisadi etkileri incelenmektedir. Buna ilişkin olarak da bu tezin amacı, yeni ekonominin, mikro ve makro ekonomik etkilerini incelemek ve yeni ekonominin iktisat politikası üzerindeki yansımalarını tespit etmektir.

Yeni ekonominin iktisadi etkilerini ve iktisat politikaları üzerindeki yansımalarını tespit edebilmek için öncelikle yeni ekonomi kavramının ortaya çıkışı, benzer kavramlarla ilişkisi ve en gelişmiş toplumsal aşama olarak kabul edilen Bilgi Toplumu ile ilişkisi ele alınmalıdır. Kavramsal çerçeve oluşturulduktan sonra yeni ekonominin mikro ve makro ekonomik alanda ortaya çıkardığı yenilik ve gelişmelerin incelenmesi gerekmektedir. Bu inceleme ışığında yeni ekonominin para ve maliye politikalarına etkileri ele alınarak iktisat politikaları üzerindeki yansımaları tespit edilebilir. Ayrıca bu konuyla ilgili olarak gelişmekte olan ülkeler ve Türkiye üzerinde bir değerlendirme yapılarak bu alanla ilgili literatüre katkı sağlanabilir.

Çalışmanın birinci bölümünde yeni ekonominin kavramsal çerçevesi ortaya konulmaktadır. Bilgi toplumu yeni ekonominin temelini oluşturmasından dolayı öncelikle bilgi toplumunun doğuşu ve gelişimi ve genel özellikleri konusunda bilgiler verilmektedir. Yeni ekonominin teknolojik gelişmelere dayalı olmasından dolayı bilişim teknolojilerinin gelişimi ile ilgili bilgiler de yine bu bölümde sunulmaktadır. Ayrıca bu bölüm altında belirtildiği üzere yeni ekonominin mikro ve makro ekonomik etkileri dolayısıyla elektronik ticaret ve elektronik devlet kavramlarına da değinilmektedir.

Çalışmanın ikinci bölümü tezin ana konusunu oluşturmaktadır. Yeni ekonominin iktisadi etkileri mikro ve makro ekonomik etkiler olmak üzere iki ayrı başlık altında ele alınmaktadır. Yapılan çalışmalarda yeni ekonominin mikro ekonomik etkileri konusunda kesinlik belli başlı konular olarak ağ dışsallıkları, elektronik pazar yerleri, maliyet, fiyatlama konularının yer alması, bu çalışmada da aynı yöntemin izlenmesine yol açmaktadır. Zira yeni ekonominin genel mikro ekonomik etkilerini bu konular oluşturmaktadır.

Makro düzeyde ise temel makro ekonomik büyüklükler olarak yeni ekonominin büyüme, verimlilik, istihdam, gelir dağılımı ve dış ticaret üzerindeki etkileri geliştirilen yeni teoriler ışığında incelenmektedir. Böylelikle geleneksel teori ile yeni teorik gelişmelerin karşılaştırması yapılmış olacaktır.

Çalışmanın iktisat politikası ağırlıklı bölümünde ise teknolojik sistemlerin para politikasına yönelik etkileri ele alınmakta, özellikle elektronik bankacılık ve elektronik paranın etkileri konusundaki görüş farklılıklarına yer verilmektedir. Bu konularla birlikte yeni ekonominin maliye politikası üzerindeki temel etkileri de aynı bölümde bir başlık altında belirtilmektedir.

Yeni ekonomi diğer ülkelerde olduğu gibi Türkiye’de sosyal ve ekonomik etkilerde bulunmaktadır. Bu hususta bu etkilerin neler olduğu konusunda bir değerlendirme yapılabilmesini sağlamak için gerekli bilgiler bu tez çalışmanın son bölümünü oluşturmaktadır. Bu bölümde Türkiye’de internetin gelişimi ile ilgili gerekli bilgiler sunulduktan sonra elektronik devlet ve elektronik ticaret konusunda yapılan düzenlemelere değinilmektedir. Bununla birlikte Türkiye’nin bilgi toplumu olma yolunda ne gibi aşamalar kaydettiği ve bilgi toplumunun hangi noktasında olduğu sorularına cevap olması bakımından bir takım istatistiki bilgilerle birlikte yeni ekonominin Türkiye’de uygulanan iktisat politikası uygulamaları üzerinde ne gibi etkiler meydana getirdiği sorusuna yönelik olarak bazı bilgiler de ayrı başlıklar altında verilmektedir.

Yeni ekonominin iktisadi etkilerini ve iktisat politikaları üzerindeki yansımalarını incelemeyi amaçlayan bu çalışmanın, bundan sonra yapılacak daha dar kapsamlı, sektörel ve teorik çalışmaları teşvik etmesi açısından literatüre önemli bir katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yeni ekonomi konusu her ne kadar on beş yıllık bir süredir akademik alanda tartışılrsa da; ekonomik etkilerinin ölçülmesi için gerekli süre yetersiz kalmaktadır. Bunun nedenleri arasında yeni ekonomi kavramının tanımı konusunda görüş birliğinin oluşmaması önemli bir yer tutmaktadır. Bu durum çalışmanın en önemli kısıtını oluşturmaktadır.

BİRİNCİ BÖLÜM

YENİ EKONOMİNİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

1.1. Bilgi Toplumu ve Yeni Ekonomi İlişkisi

Yeni ekonomi temel olarak bilginin etkisiyle oluşmuş yeni bir toplumsal yapıya dayanmaktadır. Bilgi toplumu olarak adlandırılan bu yeni toplumsal yapı, bilgi ve iletişim teknolojilerinin sosyal yaşamla birlikte ekonomiye de entegre edilmesiyle birlikte yeni ekonominin yönünü belirlemektedir. Bu bakımdan öncelikle bilgi toplumunun ortaya çıkışı ve genel özellikleriyle ilgili bilgilerin verilmesi gerekmektedir.

1.1.1. Bilgi Toplununun Doğuşu ve Gelişimi:

Uygarlık tarihi incelendiğinde sosyal ve ekonomik gelişmelerle birlikte toplum yapısının değiştiği ve toplumsal bir değişim sürecinin yaşandığı görülmektedir. Bu değişim sürecini sırasıyla ilkel toplum, tarım toplumu, sanayi toplumu ve son olarak da bilgi toplumu olarak ifade etmek mümkündür.

Bu toplumsal değişim süreci incelendiğinde ilkel toplumda temel geçim kaynağı avcılık iken, insanların yerleşik hayata geçmesi ile birlikte toprağın önem kazanmış ve böylece tarım toplumu ortaya çıkmıştır. Feodal bir yapı arz eden tarım toplumunda toprak en önemli zenginlik kaynağı sayılmıştır. Tarım toplumunda bilgi araştırma niteliği taşımayan müzik, mantık, şiir gibi çalışmalarını kapsamış, bilgi aktarımı sınırlı kalmıştır.¹ Tarım toplumundaki bu sınırlı bilgi aktarımı matbaa'nın kurulmasına kadar devam etmiştir. Matbaa'nın kurulmasıyla birlikte kitapların çoğaltılması kolaylaşmış ve böylece bilginin yayılması sağlanmış. Bu önemli gelişme aynı zamanda Avrupa'da reform hareketlerinin başlamasına yol açmıştır.²

¹ Wojciech Cellary, "The Profession's Role in the Global Information Society", **IEEE Computer**, Vol. 36, Issue 9, September 2003, s. 122.

² Hamza Al, **Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi**, Ankara: Bilimadamı Yay., 2002, s. 33.

Reform hareketleri sonucu yeni bir toplumsal değişim sürecine girilmiş ve bu süreç Sanayi Devrimi'ne kadar devam etmiştir. Sanayi devrimiyle birlikte buharın enerji kaynağı olarak kullanılması, gelişen teknolojilerin ekonomik alanda geniş ölçüde kullanılması toplumun tüm alanlarında değişime neden olmuştur. Bunun sonucunda sanayi toplumu ve sanayileşme sürecine girilmiştir.³

Sanayileşmenin bir niteliği olarak çağdaş ve kompleks organizasyonlar, dolayısıyla uzmanlaşmış birimler ortaya çıkmıştır. Kontrol, koordinasyon ve formel ilişkiler önem kazanmıştır. Ayrıca bu süreç içerisinde yeniden biçimlenen toplumsal yapı, daha karmaşık bir iş bölümü ve kurumlaşma süreci de karşılıklı etkileşim içinde toplumsal sistemdeki yerini ve niteliğini biçimlendirmiştir.⁴

Yeni teknik gelişmelerin ortaya çıkışıyla birlikte üretim sürecinde kol gücünün yerini makineler almaya başlamıştır. Üretim büyük fabrikalarda gerçekleştirilirken, bu dönemde işletmelerin temel amacı kar maksimizasyonu ve sürekli üretim olduğundan işçinin fabrikaya bağlı bir hale gelmesi hedeflenmiştir. Bununla birlikte işletmeler içerisinde bir üst alt ilişkisine dayanan bir hiyerarşik düzen oluşmuş, işçi zihinsel bir güçten ziyade bedensel bir çaba harcayarak aynı işi sürekli tekrarlar hale gelmiştir.⁵ Ayrıca sanayileşme hareketi pek çok toplumsal sorunu da beraberinde getirmiştir. İşsizlik, çarpık kentleşme, salgın hastalıklar, çevre kirliliği sorunları baş göstermiştir.⁶

Sanayileşme süreci ile birlikte teknolojik yenilikler birbirini izlemiş, buhar enerjisinin yerini petrol almıştır. 1900'lü yıllarda yaşanan büyük krizler ve bunalımlar sonucu sanayileşme süreci tıkanma noktasına gelmiştir. 1960'lı yıllardan itibaren sanayi toplumların geleceğine yönelik çalışmalar yapan çok sayıda sosyal bilimci, sanayileşmiş ülkelerde yaşanan ileri seviyedeki gelişmeleri dikkate alarak

³ Hasan Çoban, **Bilgi Toplumuna Planlı Geçiş**, İnkılâp Kitabevi, İstanbul, 1997, ss. 5-6' dan C. Can Aktan ve Mehtap Tunç, "Bilgi Toplumu ve Türkiye", **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı:19, Ocak-Şubat 1998. s. 120.

⁴ İsmail Hira, "Bilgi Toplumu Bağlamında Toplumsalın Yapısal Dönüşümü ve Türkiye Gerçeği", **I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., 2002, ss. 77-78.

⁵ H. Naci Bayraç, "Yeni Ekonomi'nin Toplumsal, Ekonomik ve Teknolojik Boyutları", **OGÜ Sosyal Bilimler Dergisi**, Cilt:4, Sayı: 1, Haziran 2003, ss. 43-44.

⁶ Aktan ve Tunç, a.g.m, s. 118.

yeni bir toplum yapısının oluşmaya başladığını ileri sürmüşler, ⁷ sanayi toplumu yerine bu yeni toplumsal yapıyı ifade etmeye yönelik çeşitli kavramlar bulmaya çalışmışlardır. Bunların arasında da Daniel Bell'in 1970'lerde yeni oluşan toplumu tanımlamak için ortaya koyduğu "Sanayi Sonrası Toplum" kavramı genel kabul görmüştür.⁸

Bu yeni sanayi ötesi toplum döneminde üretim ilişkileri, tüketim alışkanlıkları, örgütsel yapılar değişmiş, refah devletinin yerini özelleştirme almış,. sermaye uluslar arası bir hale getirilerek, küreselleşmeye geçilmiştir. ⁹ Küreselleşme ile birlikte bilginin küresel aktarımı sağlanmış, bilgisayarların ortaya çıkması ile birlikte de bilginin depolanması ve işlenmesi mümkün hale gelmiştir. 1990'lı yıllarda ise elektronik ağların ortaya çıkması ve internetin gelişmesiyle birlikte bilginin daha hızlı bir şekilde yayılması gerçekleşmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, mal ve hizmet üretiminde bilgisayar ve robotların kullanılması, bilgisayar teknolojisinin boyut, fiyat ve işlevler itibariyle hızla geliştirilmesi, teknolojinin küreselleşmesi sonucunda ülke sınırlarının ortadan kalkarak işletme bazında rekabet gücünün öne geçmesi sonucunda toplumsal yapıda yeni bir değişim yaşandığı görülmüştür.¹⁰ Bu toplumsal yapıyı ifade edebilmek için Bell'in ortaya koyduğu Sanayi Ötesi Toplum kavramının yerine Bilgi Toplumu terimi kullanılmaya başlanmıştır.¹¹

Bilgi toplumu, genel olarak bilgiyi üretme, yayabilme ve sahip olduğu bilgi birikimini her sektörde kullanabilme yeteneğine sahip bir toplum yapısıdır. Bilgi toplumu'nun temel özellikleri şu şekilde sıralanabilir:¹²

- Bilgi toplumunda artık mal üretiminden hizmet üretimine doğru bir kayma vardır.

⁷ Zeki Parlak ve Engin Yıldırım, "Bell, Touraine ve Castells'in Düşünceleri Işığında Sanayi Ötesi Toplumdan Bilgi Topluma", **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., Beta Yayıncılık, 2003, s. 56.

⁸ Hira, a.g.m., s. 79.

⁹ Al, a.g.e., s. 63.

¹⁰ Kemal Güleç, "Bilgi Toplumu, Bilim ve Teknoloji Politikası ve Üniversite-Sanayi İşbirliği", **İşveren Dergisi**, Sayı:11, Ağustos 1996, s. 9.

¹¹ Hira, a.g.m., s. 79.

¹² Veysel Bozkurt, **Enformasyon Toplumu ve Türkiye**, İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1996, ss. 31-32.

- İnsanların çalıştıkları yerle birlikte yaptıkları işlerin türleri de değişikliğe uğramaktadır. Bilgi toplumunda mühendislik, teknisyenlik, öğretmenlik vğ. bilgiye dayalı yeni meslek dalları önem kazanmaktadır.
- Yeni toplum bilgi çevresinde örgütlenmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere dayanmaktadır.

1.1.2. Bilgi Toplumu ve Sanayi Toplumu Arasındaki Farklar

Bilgi toplumu ekonomik olarak sanayi toplumundan belirgin bir biçimde ayrılmaktadır. Sanayi toplumundaki piyasalardan farklı olarak, bilgi toplumunda bilginin sınırları potansiyel pazar olarak düşünülmekte, ekonomik gelişmeyi, tarım, sanayi ve hizmet sektörüne ek dördüncü bir sektör olarak bilgi sektörünün gerçekleştireceği ileri sürülmektedir.¹³

Bilgi toplumu, örgütlü toplumdur. Böylece sanayi toplumundaki temsili demokrasi yerini bilgi toplumunda katılımcı demokrasiye bırakmaktadır. Bu katılımın salt yurttaş katılımı ile oluşan gönüllü kuruluşlar düzeyinde değil, çok boyutlu ve çeşitli düzeyleri içeren bir katılım olduğu dikkate alınmalıdır.¹⁴

Sanayi toplumundaki buhar enerjisinin yerini bilgisayarlar almaktadır. Sanayi toplumundaki fabrikaların yerine, bilgi toplumunda her türden bilgiyi üreten, işleyen, dağıtan ve saklayan bilgi işlem merkezleri ve elektronik ağlar kurulmaktadır. Sanayi toplumunda fiziki insan gücüne ihtiyaç duyulurken bilgi toplumunda çalışanların fiziki özelliklerinden ziyade beyin gücü dikkate alınmakta, böylece de bilgi toplumunda maddi sermayeden ziyade insan sermayesi ön plana çıkmaktadır.¹⁵

¹³ Serap Soyer, **Endüstri Sosyolojisine Giriş**, İzmir: Saray Kitabevi, 1996, s. 143'ten Hira, a.g.m., s. 81.

¹⁴ Serkan Bayraktaroğlu ve Murat Tunçbilek, "Bilgi Toplumunda İnsan Kaynakları Yönetiminin Değişen Yüzü", **I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., 2002, s. 545.

¹⁵ Hira, a.g.m., s. 81. Aktan ve Tunç, a.g.m., ss. 128-129.

Sanayi toplumundaki başlıca üretim faktörleri emek, tabiat, sermaye, girişimci iken, bilgi toplumunda üretim sürecinde bu üretim faktörlerinin yanı sıra beşinci üretim faktörü olarak bilgi ön plana çıkmaktadır. Sanayi toplumunda üretilen mal ve hizmetlerin kıtlığı söz konusudur. Bilgi toplumunda ise bilgi kıt değildir. Bu aşamada bilgi sürekli artmakta ve artan verimler özelliği göstermektedir. Bilgi toplumunda sanayi toplumundan farklı olarak hizmet üretimine önem verildiği için kar amaçlı kuruluşlar yerine gönüllü, hizmet amacı güden kuruluşlar bulunmaktadır. Sanayi toplumunda tüketici taleplerinin karşılanmasında mal ve hizmetlerin mobilitesi oldukça düşük, bilgi toplumunda ise bilginin mobilitesi kolaydır. Sanayi toplumunda temel bilgiyi fizik, kimya bilimleri, bilgi toplumunda ise kuantum elektroniği, moleküler biyoloji ve çevresel bilimler gibi yeni araştırma alanları oluşturmaktadır.¹⁶

Sanayi toplumundaki ekonomik yapı, pazara yönelik mal üretimi için sermaye birikimi, işbölümüne dayalı üretimde uzmanlaşma, üretim ile tüketimin fabrika ve konut olarak ayrılmış birimlerde gerçekleştirilmesi ve bu nedenle kuruluş ve yerleşim yerlerinin birbirinden ayrılması gibi unsurlarla belirlenmekteyken, bilgi toplumunda fiziki ürünler yerine, bilgi kullanılarak bilginin üretimi ön plana çıkmaktadır. Bilgi teknolojisine dayalı olarak kullanıcının üretebildiği bilgi artmakta ve bilgi birikimi sağlanmaktadır. Birikmiş bilginin sinerjik, bilgi üretimi ve bilgidен yararlanmayı daha da hızlandırmaktadır. Sonuçta ekonomik yapı, sanayi toplumunun mübadele ekonomisinden, bilgi toplumunun sinerjik ekonomisine dönüşmektedir¹⁷

Sanayi toplumunda ölçek ekonomisi hakim iken, bilgi toplumunda hız ekonomisi hakimdir. Bir başka ifadeyle, sanayi toplumunda üretilen malın hacmi, niceliği önemli iken bilgi toplumunda, üretiminin gerçekleştiği süre ve ürünün niteliği önemlidir. Bu nedenle bilgi toplumunda stoktan çok üretimin zamanında yapılması önemlidir. Bunun yanı sıra bilgi toplumunda küçük ve ensek firmaların hareket kabiliyetleri daha yüksektir.¹⁸

¹⁶ Aktan ve Tunç, a.g.m., s. 129.

¹⁷ Hüsnü Erkan, **Bilgi Toplumu ve Ekonomik Gelişme**, İstanbul: İş Bankası Yay.,1994, ss. 98-99'dan Hira, a.g.m., s. 81.

¹⁸ Ünal Şentürk, "Bilgi Toplumu Parametreleriyle Türkiye'nin Sorgulanışı", **I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., 2002, s. 264.

Genel itibariyle sanayi toplumu ile bilgi toplumu arasındaki farklar tablo 1.1.'de gösterilmiştir. Buna göre; sanayi toplumunda maddi bir sermaye, işgücü, makineleşme ve merkezîyetçilikten bahsedilirken,. bilgi toplumunda en temel faktör bilgi olmakta ve toplumun her alanına yayılmaktadır.

Tablo 1.1. Sanayi Toplumu ve Bilgi Toplumu Arasındaki Temel Farklar

	Sanayi Toplumu	Bilgi Toplumu
Ekonomik Sistem	<ul style="list-style-type: none"> • Ulusal Ekonomi • Fiziksel Sermayeye Dayalı Ekonomi • Endüstriyel Organizasyonlar • Sembolik Kağıt Para Hakimiyeti 	<ul style="list-style-type: none"> • Küresel Ekonomi • İnsan Kaynaklarına Ve Bilgi Sermayesine Dayalı Ekonomi • Bilgi Tabanlı Organizasyonlar • Dijital Para Hakimiyeti
Sosyal Sistem	<ul style="list-style-type: none"> • Çekirdek Aile • Güvenlik Sağlayıcı Kurumlaşmalar • Uyumluluk,Seçkinlik,Sosyal Sınıf,vb değerler • Kitleleşmiş Dönemsel Eğitim 	<ul style="list-style-type: none"> • Birey Merkezli Farklı Aile Biçimleri • Bireysel Yetenekleri Geliştiren Kurumlaşmalar • Bireysellik,Çeşitlilik,Katılımcılık vb değerler • Bireyselleştirilmiş Yaşamboyu Öğrenim
Siyasal Sistem	<ul style="list-style-type: none"> • Uluslararası Çatışma ve Polarizasyon • Merkezîyetçilik • Ulus-Devlet • Güvenlik Amaçlı Yönetim 	<ul style="list-style-type: none"> • Uluslararası Uyum ve Küresel Bağlamda Siyasal Entegrasyonlar • Adem-i Merkezîyetçilik • Küresel ve Bölgesel Organizasyonlar • Yurttaş Odaklı Yönetim
Teknolojik Sistem	<ul style="list-style-type: none"> • Mekanik Teknoloji Devrimi • İşgücünü İkame Eden Makineler • Montaj Hattına Dayalı Üretim Teknikleri • Görsel ve Yazılı Basın-Yayım Araçlarına Dayalı İletişim Sistemleri 	<ul style="list-style-type: none"> • Bilgi Teknolojileri Devrimi • Beyin gücünü Geliştiren Bilgisayarlar • Bilgi ve Yönetim Teknolojilerine Dayalı Üretim Teknikleri • İnternet ve Dijital Teknolojilerine Dayalı İletişim Sistemleri

Kaynak: Adem Öğüt, **Bilgi Çağında Yönetim**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001, s. 26.

1.1.2. Bilgi Toplumunun Göstergeleri

Bilgi toplumunda merkezîyetçilikten ziyade post modern teorik bir altyapıya sahip, merkezi olmayan, çoğulcu ve özgürlükleri esas alan bir düşünce yapısı

hakimdir. Sosyal değerlerde çeşitlilik öngörülen değerlerin başında gelmekte ve insan ön plana çıkmaktadır.¹⁹

Dünyada günümüzde bilgi toplumu yapısına dair bir takım istatistiksel değişkenler dikkate alınmaktadır. Bu değişkenlerden elde edilen veriler ışığında yapılan değerlendirme sonucu bir ülkenin bilgi toplumu olma yolundaki mevcut durumu belirlenmektedir. Buna bağlı olarak da bilgi toplumunun çeşitli göstergeleri bulunmaktadır. En temel göstergenin de hizmetler sektörünün milli gelir içerisindeki ağırlığı olduğu konusunda bir görüş birliği bulunmaktadır. Bu göstergelere yönelik olmak üzere tablo 1.2.'de 7 ülkenin 2002 yılındaki hizmetler ve sanayi sektörlerinin milli gelir içerisindeki payları yüzde olarak verilmiştir. Tablodan da görüleceği üzere milli gelir içerisindeki hizmetler sektörü payı en yüksek olan ülke Fransa'dır. Aslında bakılacak olursa tüm ülkeler arasında fazla bir farklılık olmamakla birlikte tüm örnek ülkelerde hizmetler sektörü payının, sanayi sektörü payından yüksek olduğu görülmektedir.²⁰

Tablo 1.2. 10 Ülkenin 2002 Yılı Sanayi ve Hizmetler Sektörü Değerleri

	Ülkeler	Sanayi Payı (%)	Hizmetler Payı (%)
1	Belçika	26.9	71.8
2	Almanya	29.6	69.2
3	Fransa	24.9	72.4
4	İtalya	28.5	68.7
5	Türkiye	23.7	63.3
6	Danimarka	26.5	70.9
7	Yunanistan	22.4	70.3

Kaynak: Worldbank Country Database 2002.
www.worldbank.org/data/countrydata/countrydata.html (12.02.2006)

Bilgi toplumuna dair diğer göstergeler arasında eğitim harcamaları, bilgi, teknoloji ve iletişim harcamaları, mesleki ve Teknik personelin istihdam içerisindeki payı ve yüzde artışlar, AR-GE harcamalarının GSMH payı, her bin kişiye düşen kitle

¹⁹ Hira, a.g.m., s. 83.

²⁰ Şentürk, a.g.m., s. 268.

iletişim ve haberleşme araçları sayısı (gazete, radyo, televizyon vd.), her bin kişiye düşen bilgisayar sayısı, bilgisayar kullanan ve internet sitesine sahip işletme sayısı, sayılabilir.²¹

1.2. Yeni Ekonomi

Batı dünyasında 1970’lerde yaşanan ekonomik kriz sonucu 1980’lerin başında Neo Liberal iktisat politikaları devreye konuldu. Bu politikalar ile birlikte, gittikçe artan işsizlik-enflasyon olgusuna çözüm bulmaya yönelik yeni bir yatırım alanı olarak enformasyon teknolojisine dayalı sanayi politikalarından söz edildi. Enformasyon yatırımlarının çoğaltan etkisinin, istihdam ve büyüme üzerinde olumlu etkiler doğuracağı görüşü giderek ülkeler arasında yaygınlaşmaya başladı.²²

Bunun yanı sıra 1975 yılında ilk kişisel bilgisayarların ortaya çıkması sonucu teknolojik alanında büyük değişimler yaşandı. Bilgisayarların yaygınlaşmasıyla birlikte bilginin işlenmesi ve depolanması gündeme geldi. Teknolojik yenilikler birbirini izledi. 1990’lı yıllardan itibaren mikroçip teknolojisindeki ilerlemeler, kablolu ve kablosuz iletişim sistemleri ile fotonik iletişim teknolojilerindeki ilerlemeler, üretim süreçlerinin ve hizmetlerin dijitalleşmesi, yazılım ve donanım alanındaki ilerlemeler, disk, compact disk gibi veri depolama birimlerinin yaygınlaşması vg. teknolojik yenilemeler bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşmasına ve bu teknolojilerin kullanımının artmasına yol açtı.²³

Teknolojik gelişmelerin yaşandığı sıralarda ABD ekonomisinde de 1973 yılında yaşanan petrol krizinin olumsuz etkilerinin tamamen ortadan kalktığı görüldü. 1980’lerden sonra büyümeye başlayan ABD ekonomisi 1990’lı yıllarda önceki dönemlerde rastlanmayan bir ekonomik performansa ulaştı. Petrol krizinin başladığı 1973’ten 1990 yılına kadar olan dönemde ABD’de reel GSMH artışı %2.9, ortalama işsizlik oranı %7 ve ortalama çekirdek enflasyon da %5.9 oranlarında

²¹ Eddie C. Y. Kuo, “Trends of Information in Singapore” **Information Technology and Singapore Society: Trends, Policies and Applications**, Singapore University Press, 1990, s. 30’dan Cihan Dura ve Hayriye Atik, **Bilgi Toplumu, Bilgi Ekonomisi ve Türkiye**, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2002, s. 183, ss. 204-222.

²² Alev Söylemez, **Yeni Ekonomi**, İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2001, s. 14.

²³ Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, **Yeni Ekonomi ve Rekabet**, Ankara: Ajans-Türk Basım, 2004, s. 137.

seyrederken, 1990-95 döneminde reel GSMH artışı ortalama %4.1, ortalama işsizlik oranı %4.6 ve ortalama çekirdek enflasyon da %1.7 olarak gerçekleşti.²⁴

ABD ekonomisindeki büyüme özel sektördeki büyüme hızından dolayı 1995 yılından sonra daha da hızlandı. Yaşam standartları AB ve Japonya'ya oranla çok hızlı bir şekilde yükseldi. ABD'de 1980 yılında yaklaşık GSMH büyüme oranı % 2,5 civarında iken, bu oran 1995 yılından sonra yaklaşık %3,5 dolaylarında bir yükseliş kaydetti.²⁵

ABD ekonomisindeki bu olumlu gelişmelerin temelinde bilgi teknolojilerindeki yatırımların etkili olduğu ileri sürüldü. Yatırım artışına ise bilgi teknolojileri fiyatlarındaki düşüşlerin neden olduğu ve bu fiyat düşüşlerinin aynı zamanda bilgisayar teknolojilerinin üretimindeki çoklu faktör verimliliğini yükselttiği anlaşıldı. Dolayısıyla da bilgi yatırımlarındaki artış bilgi teknolojilerini kullanan sanayilerde emek verimliliğini yükselterek, bir bütün olarak ekonominin büyümesini sağlamıştı. Bilgi teknolojileri yatırımlarının etkisiyle ülke ekonomileri de büyüme yönünde bir eğilim sergilemeye başladı.²⁶ Böylece ekonomi bilginin temel sayıldığı yeni bir yapıya dönüştü. Bu ekonomik yapıya da “Yeni Ekonomi” adı verildi.

Yeni ekonominin ortaya çıkış dinamikleri değerlendirildiğinde yaşanan teknolojik gelişmelerle birlikte küreselleşmenin de etkisi görülmektedir. Küreselleşmenin beraberinde getirdiği tarifelerin azaltılması, dünya ticaretinde ve finans piyasalarında serbestleşme gibi değişimlerin sonucunda teknoloji transferi hızlanmış ve teknoloji firmaları arasında rekabeti arttırmıştır.²⁷ Bu rekabet ortamı da yeni teknolojik ürünlerin ortaya çıkmasına ve teknolojinin sürekli gelişmesine neden olmuştur. Sonuçta da gelişen teknoloji yeni ekonominin ortaya çıkışına zemin

²⁴ M.Baily, “Macroeconomic Implications of The New Economy ”, **Symposium on Economic Policy for the Information Economy**, Federal Reserve Bank of Kansas City, Jackson Hole, Wyoming, August 30 - September 1 2001, ss. 201-203. İbrahim G. Yumuşak ve Cemil Eraslan, “Yeni Ekonominin Para Politikaları Üzerindeki Etkileri”, III. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı, Eskişehir: OGÜ İİBF Yay., 2004, s. 326.

²⁵ Unice Benchmarking Raporu, **Yenilenen Ekonomi: Dinamik Bir Avrupa İçin İş Yaklaşımları**, İstanbul: MESS Yay., 2001, s. 8.

²⁶ Barry P. Bosworth and Jack E. Triplett, “What’s New about the New Economy?: IT, Economic Growth and Productivity”, **Brookings Economic Papers**, December 2000, s. 5

²⁷ International Monetary Fund, “World Economic Outlook: Globalization: Opportunities and Challenges”, **International Monetary Fund Publications**, IMF: Washington, DC, May 1997, s. 45.

hazırlamıştır. Dolayısıyla yeni ekonomi, 1990'lı yıllarda ABD'de gerçekleştirilen teknoloji yatırımlarına ve küreselleşmenin yol açtığı teknolojik gelişmelere dayalı bir ekonomidir.

Bilgiye dayalı olarak ortaya çıkan, bilim ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere dayanan yeni ekonomi bilginin elde edilmesini, işlenmesini, dönüştürülmesini ve dağıtım süreçlerini içine alır. Genel itibariyle bu üç temel unsur, bilginin işlenmesini sağlayan bilgisayar donanım sistemi, bilginin elde edilmesini ve dağıtımını sağlayan iletişim sistemi ile tüm sistemi yönetmek için insan desteği alan yazılım sistemidir.²⁸

Yeni ekonominin temel özelliklerini Don Topscott'un ortaya koymuş olduğu 12 trend temel alınarak aşağıdaki başlıklar altında belirtmek mümkündür;²⁹

- **Bilgi**

Yeni ekonominin temeli bilgiye dayanmaktadır. Sürekli gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri de bilginin aktarılmasını, işlenmesini ve depolanmasını sağlamaktadırlar. İnsan aktivitesi tarafından yerine getirilen bu işlemler sonucunda farklı bölgeler, aktiviteler ve birimler arasında sürekli bağlantılar kurulması mümkün hale gelmektedir.³⁰ Bilgi aynı zamanda temel üretim faktörüdür. Bu üretim faktörü kuruluşların kendi personellerinin zihinsel çabaları sonucu üretilir ve kuruluşlar arasında rekabet ortamının doğmasına yol açar. Firmalar kendi çalışanlarının beyin gücü sayesinde büyüyerek ve aralarındaki rekabetin doğal bir sonucu olarak piyasaya yeni teknolojik ürünler arz ederek bilgi aktarımının hızlanmasına ve bilginin işlenmesine yardımcı olmaktadır.

²⁸ William D.Nordhaus, "New Data and Output Concepts for Understanding Productivity Trends", **NBER Working Papers**, No: 8097, 2001, s. 5. Seyfettin Erdoğan, "Makroekonomik Etkileri Açısından Yeni Ekonomi", **I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., 2002. s. 14.

²⁹ Don Tapscott, **Dijital Ekonomi Ağ Üzerindeki Akıl Çağında Umud ve Tehlike**, çev. Ece Koç, İstanbul: Koç Sistem Yayınları, 1998, ss. 63-65.

³⁰ Nuria H. Nancrales and Fernando L. Lopez, "The So Called New Economy and The ICT: Concept and Measurement" Paper Presented at Seminar on the Global Consequences of the Information Technology, March 2000, s. 3.

- ***Dijitalleşme***

Yeni ekonomisi içerisinde dijitalleşme olgusu geçerlidir. Dijitalleşme hem bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı sektörlerin ortak temeli hem de onları diğer sektörlerden ayıran bir özelliktir. Bilgi ve iletişim teknolojileri sektörü üretilen mal ve hizmetler sayesinde ekonominin dijitalleşmesine yardımcı olmaktadır. Dolayısıyla ekonomi bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla giderek dijitalleşmektedir.³¹ Bununla birlikte bilgi aktarımı geliştirilen dijital ağlar sayesinde hızlı bir şekilde gerçekleştirilmektedir.

- ***Sanallaşma***

Sanallaşma, dijital ağlar aracılığıyla fiziksel nesnelere sanal nesnelere dönüştüğü bir süreç olup, kurumların yapısında, ilişkilerin türlerinde ve ekonomik aktivitenin kendi doğasında değişime yol açmaktadır. Günümüzde artık sanallaşma önemli bir boyuttadır. Alışverişler sanal ortamda yapılmakta, çeşitli sektörlerdeki firmalar, kurumlar, akademisyenler, öğrenciler, araştırmacılar gerek duydukları bilgilere sanal ortamda ulaşabilmektedirler.

- ***Moleküllerleşme***

Yeni ekonomi moleküler bir ekonomidir. Eski şirket yapısı parçalanıp, yerini bireysel gruplar ile dinamik moleküllere ve ekonomik faaliyetin temelini oluşturan birimlere bırakmıştır. Bu bakımdan, organizasyon yapısının yeni yapıya uygun bir duruma dönüştürülmesi gerekmektedir.

- ***Entegrasyon- Ağ Aracılığıyla İletişim***

Yeni ekonomi bir iletişim ağı ekonomisi olup, molekülleri, refahın yaratılması için başkalarıyla ağ iletişimini kuran kümelere entegre etmektedir. Kurulan dijital ağ

³¹ Laurent Gille, Robert Marti and Didier Zmro, "Information and Communication Technologies, Positive effects on employment", Sessi: **Ministère de l'Économie, des Finances et de l'Industrie**, No.133, July 2000, s. 2.

sistemleri yeni kurumsal yapıların oluşmasına neden olmaktadır. Ayrıca tüm multimedya araçlarını kullanabilmek açısından, bu tür iletişim ağlarının bant genişlikleri arttıkça, yeni organizasyonel yapılar için oluşturulan fırsatlar da artmaktadır.

Yeni teknoloji ağları sayesinde küçük şirketler büyük şirketlerin sahip olduğu ölçek ekonomileri ve kaynaklara ulaşım avantajlarına sahip olabilmektedirler. Küçük şirketler büyük şirketlere nazaran bürokratik işlemlerden, değişime dirençten uzak dururken, büyük şirketler de bölünüp, molekül kümelerine ayrılarak esneklik, özerklik ve hızlı hareket etme yeteneği kazanarak daha etkin çalışabilmektedirler.

- ***Aracısızlaşma***

Yeni ekonomide üreticiler ve tüketiciler arasındaki aracı nitelikteki fonksiyonlar da dijital ağlar sayesinde ortadan kalkmakta, özel ve kamu sektörü kurum ve kuruluşları tüketiciler ile doğrudan ilişkide bulunmaktadır. Örneğin müzisyenlerin ve yapımcılarının, plak şirketlerine, müzikleri internetteki bir veritabanına eklendiğinde de yayıncılara ve pazarlayıcılara ihtiyaçları kalmayacaktır. Aynı şekilde dijital ağların git gide yaygınlaşması ile birlikte biletler ortadan kalkacak ve seyahat acentaları zor duruma düşecektir. Bu bakımdan da acentalar da yeni hizmet sunan seyahat danışmanlarına dönüşmelidir. Özetle acentalar, gelecekte herhangi bir zorlukla karşılaşmadan önce dijital ekonomiye uygun bir yapıya dönüşmelidirler.

- ***Bir Noktada Buluşma***

Yeni ekonomide anahtar sektör bilgi ve iletişim teknolojileri sektörüdür. Ayrıca eğlence sektörü de yeni ekonomi de önemli bir yer tutmakta ve bu üç sektör yeni medya sektörünü oluşturmaktadır. Yeni medya sektörü teknolojiye dikkate alarak gelişmekte ve sanat, bilimsel araştırma, eğitim yöntemlerini dönüştürmektedir.

- ***Yenilikçilik (İnnovasyon)***

Yeni ekonomi yenilik temeli üzerine kurulmuştur. Yeni ekonomi de piyasaya yeni bir ürün sürüldüğü takdirde firmaların bu üründen daha üstün ve gelişmiş bir ürün geliştirmek yönünde bir hedef belirlemeleri ve dolayısıyla yaratıcılıklarını kullanmaları gerekmektedir. Daha anlaşılır bir ifadeyle; bir firma piyasaya yeni bir ürün sürmüştü; hemen bu ürünün daha gelişmişini ortaya çıkarmaya çalışmalıdır. Böylece daha önce çıkarmış olduğu ürünü piyasaya yeni sürdüğü ürün vasıtasıyla modası geçmiş eski bir ürün haline getirecek ve böylece tüketiciler firmanın ürettiği yeni ürünü tercih edeceklerdir. Böylece firmanın da karı ve rekabet gücü artacaktır. Ancak aksi bir durumda firma yeni bir ürün sürmekte gecikirse rakipleri onun sürdüğü ürünün daha gelişmiş bir şeklini piyasaya sürecekler böylece firmanın rekabet gücü azalacaktır. Yenilik böylece günümüzde rekabetin temel koşulu olmaktadır.

- ***Üretici – Tüketici Etkileşimi***

Yeni ekonomide tüketiciler ve üreticiler arasındaki mesafe kısalmakta ve müşteri odaklı bir üretim süreci gerçekleşmektedir. Buna dayalı olarak da üreticiler tüketicilerin zevk ve ihtiyaçları doğrultusunda üretim yapmaktadırlar. Aynı zamanda tüketiciler de yaptıkları ürün tercihlerine dayalı olarak da bizzat üretim sürecine katkıda bulunmaktadır. Böylece bilişim teknolojilerinin de yardımı ile üreticiler ile tüketiciler arasında bir etkileşim süreci söz konusu olmaktadır.

- ***Hız***

Yeni ekonomi de hız da önemli bir rol oynamaktadır. Bir ürün'ün tasarımı ve üretim işlemleri arasındaki zaman gittikçe kısalmaktadır. Ayrıca hız yeni işletme yapısı içerisinde önemli bir yere sahip olup, yeni işletmede mallar satıcıdan tam zamanında alınmakta ve ürünler müşterilere tam zamanında sevk edilmekte, böylece depo işleri azalmakta ve kitle üretiminden bilgisayar temelli özelleşmiş bir üretime doğru geçiş yaşanmaktadır.

Yeni ekonomi küresel bir ekonomidir. Bilginin sınırı yoktur. Bilgi ulusal veya uluslararası bir yapıda olmayıp küresel bir boyut içerisindedir. Bilişim teknolojileri ve dijital ağlar da bilginin küreselleşmesini sağlamaktadır.

- **Çatışma**

Yeni ekonomi de bir çatışma durumu söz konusudur. Bilgili ve kendi kendini motive eden bireyler şirketlerce tercih edilirken, niteliksiz işçi sınıfı bunun dışında kalmakta bununla birlikte aralarındaki maaş farkı da bir çatışma ortamının oluşmasına zemin hazırlamaktadır.

Buradan hareketle yeni ekonominin beraberinde getirdiği bir takım değişikliklere değinecek olursak, eski ve yeni ekonomi arasında iki temel farklılık, altyapının bilgi akışına dayanması ve düşük ücretli emeğin yeterli olmamasıdır. Ayrıca yeni ekonomide eğitim en önemli unsur olmaktadır. Teknik işlerde yetenekli iş gücü ön plana çıkmaktadır.³²

Yeni ekonomide piyasa dinamik bir görünümde. Küresel bir rekabet söz konusu olup, rekabetin kaynağını ölçek ekonomileri, maliyetler değil, yenilikler, piyasanın önceliği ve kalite oluşturmaktadır. Organizasyonlar hiyerarşik bir yapıda olmayıp, ağ temellidirler. Üretim kitle üretimi şeklinde olmayıp, esnek bir yapıda gerçekleşmektedir. Yeni ekonomide büyümenin kaynağı fiziki sermaye değil, bilgi ve yenilikler olarak görülmektedir. Teknoloji dijitalleşme doğrultusunda gelişmektedir. Firmalar arasındaki ilişkiler bireysellikten ziyade işbirliği ve anlaşmalar şeklindedir. Yeni ekonomide tam istihdam yerine yüksek ve reel ücretler politik hedefler olarak belirlenmektedir. Belirli işlerde uzmanlıkla birlikte geniş alanda uzmanlık, farklı alanlarda uygulama ve yaşam boyu öğrenme geçerli olmaktadır. İşçi ve işveren arasındaki mesafede ortadan kalkmakta ve iki taraf arasında bir işbirliği söz konusu olmaktadır. . İşçi ücretini geri plana atıp çalıştığı

³² Jacquelyn P. Robinson, "What is the new economy ?", **The Workplace**, Vol.1, Issue 4, September 2000, s. 3.

işyerinin ilerideki durumunu gözetmekte ve bu hedef için azimle çalışmakta işverene yardımcı olmaktadır.³³

1.2.1. Yeni Ekonomi ve Bilişim Teknolojileri :

Genel itibariyle bilişim kavramı teknik, ekonomik ve sosyal alanlarda ihtiyaç duyulan bilginin bazı elektronik, gelişmiş makineler aracılığıyla işlenmesi ve gerekli yerlere aktarılması bilimidir. Bu bilim, bilgi olgusunu, bilgi saklama erişim dizgeleri, bilginin işlenmesi, aktarılması ve kullanılması yöntemlerini toplum ve insanlık adına yapacağı faydaları göz önünde bulundurarak incelemektedir. Disiplinler arası özellik taşıyan bir öğretim ve hizmet kesimi olan bilgisayarlar başta olmak üzere, bilişim ve bilgi erişim dizgelerinde kullanılan türlü araçların tasarlanması ve üretilmesiyle ilgili konuları, yani bilişim teknolojilerini kapsamaktadır.³⁴

Bilişim teknolojilerinin gelişimine kısaca değinecek olursak, 1960 ile 1980 yılları arasında piyasada ana bilgisayarlar ve bunlara bağlı donanım, yazılım sistemleri hakim konumdayken, sonradan geliştirilen mini bilgisayarlar ana bilgisayarların yerini aldı. Piyasada bilgisayar kullanımının yaygınlaşması, yani uygulama adıyla otomasyon mavi yakalı işçilerin sayısında bir azalmaya yol açtı. 1980’li yılların başlarında bilgisayar alanında profesyonelliği geliştirme amacıyla mikrobilgisayar teknolojisi geliştirilmiştir. Bunun sonucunda da ilk mikro işlemciler ortaya çıktı.³⁵

1990’lı yıllara gelindiğinde bu yıla damgasını vuran internet teknolojisi oldu. Aslında internet teknolojisinin başlangıcı 1969 yılına kadar uzanır. Bu yıl sonunda ARPANET (Advanced Research Projects Agency Network) Computer şirketi Kaliforniya Üniversitesi ile dört bilgisayarı içine alan bir şebeke ağı (network) kurdu. Birbirlerine bağlı olan bilgisayarların her biri farklı operasyonel sistemleri

³³ Robert D. Atkinson, Randolph H. Court, The New Economy Index: Understanding America’s Economic Transformation, Progressive Policy Institute Policy Report, 1998, s. 7’den derleyen Söylemez, a.g.e., s. 23.

³⁴ Ezgi Cevher, “Bilişim Teknolojileriyle Yaratılan Yeni Bir Yaklaşım:Yönetişim”, **Gazi Üniversitesi MBA-2003**, s. 1.

³⁵ H. Bahadır Akın, **Yeni Ekonomi: Strateji, Rekabet, Teknoloji Yönetimi**, Konya: Çizgi Kitabevi yay., 2001, ss. 121-122.

kullanıyordu. 1970'lere gelindiğinde ARPANET, ABD'nin değişik bölgelerindeki araştırma enstitülerine ve laboratuvarlarına bağlanarak şebeke ağını genişletti. 1980'ler de resmi şebeke ağı sözleşmesi olarak bilinen bilgi iletişim protokolü TCP/IP protokolünü ABD Savunma Bakanlığı tarafından benimsenirken internet tüm dünya genelinde araştırma için dizayn edilmiş temel bir sistem olarak düşünülüyordu. Aynı zamanda, diğer şebekeler ve şebeke sağlayıcıları (USENET, BITNET, NSFNET, NSINET, EUNET) dünyanın çeşitli bölgelerinde test ediliyordu.³⁶

1991 yılında Minnesota Üniversitesi tarafından internet dosyalarına daha kolay biçimde erişimi sağlamak ve üniversite kampüsü içerisinde iletişimi kolaylaştırmak amacıyla Gopher adında bir program geliştirildi. Gösterdiği yararlar bakımından Gopher kısa sürede internet üzerinde yayılmaya başladı. 1992 yılında ise günümüzde halen kullanılan WWW (World Wide Web) internet adres kodu devreye sokuldu. 1995'te Netscape yazılımı uygulamaya kondu.³⁷

1990'ların sonuna kadar internet gelişmeye ve yayılmaya devam etti. 1981 yılında 213 bilgisayar ve birkaç bin kullanıcıdan oluşan network sistemi artık 1999 yılı sonunda 56 milyondan fazla servis sağlayıcıyı ve 190 milyon kullanıcıyı içerisinde barındırıyordu. 1990-1999 yılları arasında dünya genelinde 200'den fazla ulus artık internet'e bağlı hale geldi.³⁸

2000'li yıllarda da internetin büyümesi devam etti ve gitgide yayıldı. Dünya çapında internet servis sağlayıcılarının ve internet kullanıcılarının sayısında artış meydana geldi. İnternet hemen her alana yayıldı. Günümüzde bankacılık, vergi ödeme, fatura ödemeleri gibi işlemler internet üzerinden gerçekleştirilmektedir. Aynı zamanda alışverişler elektronik ortamda da yapılabilmektedir. Uydular aracılığıyla hız kapasitesi de arttırılmaktadır.

³⁶ Fabio Remondino and Tuan Chih-Chen, "ISPRS and INTERNET: History, Presence and Future" **International Archives of Photogrammetry and Remote Sensing**, (34) 6, San Jose'dos Campos (Brazil), September 2002, s. 1.

³⁷ Ravi Sundaram, "Internet Research Problems", **MIT 18.996 Lecture – 2**, Spring 2002, s. 4.

³⁸ International Telecommunication Union, "Challenges to the Network: Internet for Development" **International Telecommunication Union Executive Summary**, Oct. 1999, s. 4.

İnternetin gelişmesiyle birlikte bilişim teknolojileri alanındaki yenilikler de devam etmektedir. 1990'larda ortaya çıkan daha fazla veri depolama imkanı sağlayan Compact Disk'lerin yerini günümüzde çok daha gelişmiş bir teknoloji olan DVD'ler almaktadır. yazılım ve donanım da yeni teknolojiler birbirini izlemektedir. Bilgisayarların hafıza kapasiteleri arttırılmaktadır. Böylece depolanacak bilgi kapasitesi muazzam miktarlara ulaşmaktadır. Masaüstü bilgisayarların alternatifi diz üstü bilgisayar teknolojisinde gelişmelerde yaşanmaktadır.

İletişim alanındaki en büyük yeniliklerden cep telefonları aracılığıyla insanlar arasındaki iletişim ve bilgi aktarımı hızlanmaktadır. Kurulan servis sağlayıcı şirketlerle birlikte bu teknoloji de yenilikler birbirini izlemektedir. 2000 yılı başlarında kurulan kablosuz ağ ve dijital sistemleri ile bilgi aktarımı hızlanmaktadır. İletişim alanında geliştirilen kablolu tv, dijital kanallar vg. görsel iletişim teknolojileri de büyük bir hızda gelişmektedir.

1.2.2. Yeni Ekonomi, Elektronik Ticaret ve Elektronik Devlet

Yeni ekonomi, dinamik bir yapı arz eden ve sürekli gelişen, bilgi ve iletişim teknolojilerine dayalı bir ekonomi olmasından dolayı bir takım yenilikleri de beraberinde getirmiştir. Yeni ekonominin etkisi internet sayesinde hem ticaret hem devlet hizmetleri alanlarına yansımış, bunun sonucunda da günümüzde Elektronik Ticaret ve Elektronik Devlet kavramları ortaya çıkmıştır.

1.2.2.1. Elektronik Ticaret

Elektronik ticaretin tam ve kesin bir tanımı bulunmamaktadır. Bunun nedeni elektronik ticaretin sınırlarının tam olarak tespit edilmemesi ve hızla değişen teknolojinin elektronik ticarete getirdiği yeniliklerden ötürü tanımların eksik kalmasıdır. Elektronik ticaretin tam bir tanımlaması yapılmamasına rağmen, tanım dar ve geniş anlamda olmak üzere elektronik ticareti dar ve geniş anlamlı olarak tanımlayabiliriz. Dar bir tanımla elektronik ticaret, tüketiciler veya firmalar arasında internet gibi açık veya kapalı ağlar üzerinden yapılan her türlü ticari faaliyetlerdir. Buna dayalı olarak da ticari bir faaliyet olmayıp, işin yürütülmesi için gerekli

işlemler de kapsam içerisine alınarak elektronik ticaretin tanımı biraz daha genişletilebilir Ancak hangi işlemin ticari olup olmadığı konusunda bir ayırım bulunmamaktadır. Geniş bir tanım olarak elektronik ticaret, her türlü ticari, yönetim ve tüketim faaliyetlerinin yürütülmesi için gerekli bilgilerin elektronik ortamda ilgili tüketiciler, firmalar ve kamu kurumları arasında aktarılmasıdır. Açıkça görüldüğü üzere kamu kuruluşlarının kendi sundukları hizmetler de elektronik ticaret kapsamı içerisine alınmaktadır.³⁹

Genel olarak da elektronik ticaret kapsamı içerisine elektronik ortamda açık ve kapalı ağlar üzerinden yapılan; taşınır veya taşınmaz mallar, hizmetler ticareti (danışmanlık, finans, sağlık, eğitim, ulaştırma vb.), sayısal biçime çevrilmiş yazılı metin, ses, video görüntülerinin işlenmesi ve iletilmesi, ürün tasarımı, üretim, doğrudan tüketiciye pazarlama, üretim izleme, sevkiyat izleme, reklam ve bilgilendirme, sipariş verme, sözleşme yapma, banka işlemleri ve fon transferi, konşimento gönderme, gümrükleme, ortak tasarım geliştirme ve mühendislik, kamu alımları, elektronik para (sanal para) çıkarma, elektronik hisse alışverişi ve borsa, açık arttırma, sayısal imza, e-noterlik, güvenilir üçüncü taraf işlemleri, vergilendirme ve vergi toplama, fikri mülkiyet haklarının transferi, kiralanması vb. işlemler girmektedir.⁴⁰

Elektronik ticaret firmalar arası, tüketiciler arası, firmadan tüketiciye, devletten vatandaşa, devletten firmaya, devletten vatandaşa elektronik ticaret olmak üzere çeşitli şekillerde gerçekleşmektedir.⁴¹

Firmalar arası elektronik ticaret, firmaların birbirleri arasında elektronik ortamda gerçekleştirdikleri ticaret şeklidir. Bu ticaret kapsamına firmalar arasında gerçekleşen ödeme, sipariş, teslimat gibi ticari işlemlerle birlikte ticari ilişkilere yönelik olarak ticari krediler ve elektronik ağlar, teminatlar ve diğer finansal

³⁹ İ. Güran Yumuşak, “Elektronik Ticaretin Gelişmekte Olan Ülkelere Etkileri ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, V. Uluslar arası ODTÜ Ekonomi Kongresi’ne sunulan bildiri, Ankara:11-13 Eylül 2001, s. 3.

⁴⁰ Ankara Ticaret Odası, **İş Hayatında Yeni Kavramlar: Elektronik Ticaret ve İnternet**, Ankara: ATO Yay., 1999, s. 8.

⁴¹ Aslı Küçükgörkey, “Yeni Ekonomi ve Elektronik Ticaret”, **I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., 2002, s. 874.

varlıklar gibi bazı finansal ilişki türleri de girmektedir.⁴² Firmalar arası elektronik ticaret, firmalara dijital çağda çeşitli fırsatlarla birlikte internet üzerinden satışları ve işlemleri yönetme stratejisini sunmaktadır. Bunların yanında araştırma ve envanter maliyetlerini, girdi fiyatlarını düşürmekte, ahlaki tehlike ve ters seçim problemlerini hafifletmekte, arz zinciri içerisinde verimsizlikleri azaltmaktadır. Ancak bu ticaret şeklinin bir dezavantajı olarak tüketiciler ürüne dokunabilme imkanından yoksun kalmaktadırlar.⁴³

Firmadan tüketiciye elektronik ticaret ise internet siteleri üzerinden tüketicilerin her türlü mal ve hizmete erişebilmesi, mal ya da hizmet hakkında bilgi ve fiyat alabilmesi, rakip firmalarla kıyaslama yapabilmesi, elektronik ödeme, elektronik bankacılık ve sigortacılık, danışmanlık işlemlerinden yararlanabilmesidir. Bu elektronik ticaret şeklinde somut ve soyut olmak üzere iki çeşit ürün grubu vardır. Soyut ürünlerin içerisine online olarak yayınlanan dergiler, kitaplar vg. girerken, somut ürünler olarak kitap, CD, elektronik cihazlar, giyim malzemeleri vg. sayılabilir.⁴⁴

Bir diğer elektronik ticaret şekli olan tüketiciden tüketiciye elektronik ticaret de bazı açık arttırma siteleri aracılığıyla karşı karşıya gelen tüketiciler arasında gerçekleşen elektronik ticaret şeklidir. Bu sitelere e-Bay, gittigidiyor vg.. açık arttırma siteleri örnek olarak verilebilir.⁴⁵

Devletten vatandaşa, firmadan devlete elektronik ticaret kapsamına devletin elektronik ortamda vatandaşlara sunduğu sağlık, eğitim, ulaşım, belediye vg. hizmetlerle birlikte devlet ile firma arasındaki mali işlemler girmektedir. Bu elektronik ticaret şekli aynı zamanda elektronik devlet konusu kapsamında değerlendirilmektedir.

⁴² David L. Reiley and Daniel F. Spulber, "Business-to-Business Electronic Commerce", **Department of Economics Vanderbilt University Working Papers**, No.00-W16, June 2000, s. 5.

⁴³ Reiley and Spulber, a.g.m., s. 4-6. Bosworth and Triplett, a.g.m., s. 20.

⁴⁴ İhracatı Geliştirme Etüd Merkezi, **Bilgi Çağında Elektronik Ticaretin Dış Ticarete Etkileri**, Ankara: İGEME Yay., 2005, s. 9.

⁴⁵ İGEME, a.g.e., s. 9.

Günümüzde mobil hayata geçilmesiyle birlikte yeni bir elektronik ticaret şekli olarak mobil ticaret (m-commerce) de eklenmiştir. Mobil ticaret cep telefonları, İpod adı verilen cep bilgisayarları gibi dijital, kablosuz taşınabilir aygıtlar aracılığıyla mal ve hizmetlerin alınıp satılmasıdır. Mobil ticaret alanında Japonya lider bir konumda bulunmaktadır. Mobil ticaret içerisine mobil bankacılık, mobil bilgi servislerinin sunduğu hizmetler, fatura ödemeler girmektedir.⁴⁶

Elektronik ticaret çeşitli bilgi ve iletişim teknolojisi araçları ile gerçekleştirilmektedir. Bu araçlar içerisinde telefon, faks, televizyon, bilgisayar, multimedya araçları, elektronik ödeme ve para transfer sistemleri yer almaktadır. Günümüzde geçerliliğini koruyan bir diğer elektronik ticaret aracı da ticaret yapan iki kuruluş arasında ağlar aracılığı ile bilgi alışverişini sağlayan ve gümrük idareleri otomasyonunda kullanılan Elektronik Veri Değişimi (EDI) sistemidir. EDI' nin temelleri aslında çok önceye dayanmaktadır. 1960'lı yıllarda ABD'de çoğunlukla büyük firmalar tarafından insan faktörünün ve kağıt kullanımının azaltılması, müşterilere bilgi aktarmak, sipariş vermek veya almak, elektronik fon transferi amacıyla geliştirilen EDI hatalarının minimum düzeye inmesinin sağlanmasının yanında bilgi alışverişinin etkinliğini sağlamakta, işlemlerde tekrarlanabilirlik sorununu ve bürokratik işlemleri ortadan kaldırmaktadır.⁴⁷ Bunların yanında EDI'nin literatürde etkin nakit yönetimi, arttırılmış iş fırsatları ve geliştirilmiş müşteri hizmeti gibi faydaları da bulunmaktadır. Bunlara ilaveten EDI bilgi yönetimi sistemi içerisine entegre edilmiş, veri tabanı yönetimi, satış analizleri, muhasebe ve kelime işlem gibi işlemlerin bir araya getirilmesine olanak sağlamaktadır.⁴⁸

Elektronik ticarete aynı zamanda komisyoncular (Broker), mezatçılar, trampacılar ve tüccarlık (Dealer) olmak üzere dört genel aracılık tipi bulunmaktadır. Komisyoncular bir ücret karşılığı iş gören alıcılara ve satıcılara denktir. Bazı

⁴⁶ Zorayda Ruth Andam, **E-Commerce and E-Business**, E-Asean Task Force UNDP – APDIP, May 2003, s. 13.

⁴⁷ Oya H. Yüregir ve Ayça Baba, "Elektronik Ticaret Altyapısında Elektronik Veri Değişiminin (EDI) Yeri ve Türkiye'deki Durum Değerlendirmesi", **KalDer Forum**, 13, 23-27 2004, s. 23. ATO, a.g.e., s. 10.

⁴⁸ Mike Jenkins, "EDI: Today's Revolution in Logistics Management". **EDI Forum**, Vol. 10, No. 1, 1997, s. 68-70. Christopher A. Dupuy and Richard P. Vlosky, "Electronic Data Interchange and Buyer- Supplier Relationships", **Lousiana Forest Products Laboratory Working Papers**, No.40, Lousiana State University Agricultural Center, January 2000, s. 4.

komisyoncular ücret karşılığı satıcılar konusunda alıcılara bilgi sağlamaktadır. Mezatçılar, bir açık arttırma sitesi aracılığıyla tüketicileri ve satıcıları karşı karşıya getiren ve satış işlemlerinden belli bir pay alan araçlardır. Trampacılar da finansal araçlar ve bazı ürünlere yönelik var olan piyasalara benzer iki taraflı piyasalarda faaliyette bulunurlar. Bununla birlikte ticari kurallar, fiyat şeffaflığı ve merkezi takas da dahil olmak üzere pek çok hizmeti sağlamaktadırlar. Tüccarlar ise satıcılardan aldıkları malları alıcılara geri satan, alıcıların talep fiyatlarını, satıcıların da satış fiyatlarını ilan eden araçlardır.⁴⁹

1.2.2.1.1 Elektronik Ticaret'in Ekonomik Etkileri

Elektronik ticaretin temel ekonomik etkisi, hızla gelişen bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla engellerin daha az olduğu bir ekonomik faaliyet alanı yaratmasıdır. Elektronik ticaret, hızla gelişen söz konusu altyapıyı kullandığından ekonomik hayata etkisi de büyüktür.⁵⁰

Elektronik ticaret üretim maliyetlerinde düşüşü sağlamaktadır. Elektronik ticaretin firmaların üretim ve işlem maliyetlerini azaltıcı etkisine yönelik olarak firmaların maliyet ve katma değer zinciri yapısı değişmektedir. Firmaların maliyet yapısıyla ilgili olarak elektronik ticaret stok ve üretim girdilerini azaltarak, ürün sipariş ve teslim süreçlerinde maliyet düşüşünü, müşteri desteğinin etkin olarak gerçekleştirilmesini sağlamak ve satış sonrası hizmetlerin de maliyetini düşürmektedir. Katma değer zinciri üzerindeki etkisiyle ilgili olarak da elektronik ticaret bir firmanın diğer firmalarla olan ilişkilerinde maliyet düşüşünü beraberinde getirerek katma değer zinciri sisteminin etkin şekilde işlemesine yardımcı olmaktadır.⁵¹

Elektronik ticaretin verimlilik artışını da beraberinde getirdiği yönünde varsayımlar bulunmaktadır. Özellikle firmalar arası elektronik ticaretin verimlilik

⁴⁹ Reiley and Spulber, a.g.m., ss. 11-14.

⁵⁰ Murat İnce, **Elektronik Ticaret: Gelişme Yolundaki Ülkeler İçin İmkanlar ve Politikalar**, Ankara: DPT Yay., 1999, s. 17.

⁵¹ OECD, **The Economic and Social Impacts of Electronic Commerce: Preliminary Findings and Research Agenda**, Organisation for Economic Co-Operation and Development Paris: OECD Publications, 1999, ss. 58-64.

artışı sağlayacağı yönündeki bu varsayımlar, internetin yönünü değiştirecek firmalar arası işlemlerin adedi konusundaki tahminlere dayanmaktadır. Ancak teknolojik değişimin etkileri yönelik yapılan çalışmalar konusundaki karmaşıklık, firmalar arası elektronik ticaretin ilk aşamalarındaki uygulama için gerekli piyasa düzenlemeleri ve teknolojik yatırımların verimlilik etkilerinin değerlendirilmesini zorlaştırmaktadır.⁵²

Elektronik ticaret rekabet yapısını da etkilemektedir. Elektronik ticaret firmalara rakipleri karşısında maliyet, geniş ölçekte reklam yapma gibi avantajlarla birlikte firmaların rekabet ortamı içerisinde üstün bir konuma gelmelerini sağlamaktadır. Elektronik ticaret ile birlikte pazara girişteki engeller de yıkılmakta, bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte ortaya çıkan yeni ürünler ve yeni iş imkanları rekabeti gitgide arttırmaktadır. Aynı zamanda işletme, pazar yapısı ve alışveriş yöntemleri de değişmektedir. İnternet aracılığıyla geniş müşteri kitlelerine ulaşmak mümkün hale gelmektedir.⁵³

Elektronik ticaretin rekabeti artırıcı etkisiyle birlikte fiyatlar da şeffaf hale gelmekte, böylece piyasa genişlemektedir. Dolayısıyla firmalar maliyet tasarrufu sağlayıcı yeni teknikleri zorunlu olarak edinmeye çalışmaktadırlar. İnternet kullanımı ile birlikte gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde ortaya çıkan rekabet, tam rekabet piyasası koşullarına benzer sonuçların doğmasını sağlayabilmektedir. Dolayısıyla düşük kar marjları, etkin üretim ve müşteri memnuniyeti sağlanabilmektedir.⁵⁴

Elektronik ticaret yeni iş imkanları ile birlikte bir yandan rekabeti artırırken bir yandan da istihdam üzerinde etkili olmaktadır. Elektronik ticaretin dar anlamda istihdam ya da iş gücü üzerine etkisi iki farklı şekilde gerçekleşmektedir. İlk olarak elektronik ticaretin yeni iş alanlarının ortaya çıkmasına sebep olması dolayısıyla

⁵² Reiley and Spulber, a.g.m., s. 19.

⁵³ Zeynep Ersoy, "Elektronik Ticaretin Sosyal ve Ekonomik Etkileri", **TÜSİAD Görüş Dergisi**, Sayı:42, Mart 2000, s. 26.

⁵⁴ Robert E.Litan and Alice M.Rivlin, "Projecting the Economic Impact of the Internet", **The American Economic Review**, Vol:91, No:2, 2001.den Serdar Altınok, İ.Halil Sugözü ve M. Çetinkaya, "Geleneksel Ticaretten yeni Ekonomiye Elektronik Ticaretin Temel Ekonomik Etkileri", INET-TR 2003 IX. "Türkiye'de İnternet" Konferansı'na sunulan bildiri, İstanbul: 11-13 Aralık 2003, s. 5.

olumlu etkisi, ikinci olarak ise var olan iş sahalarında görevlerin yeniden oluşturulması sürecinde bazı sahaların ortadan kalkması dolayısıyla işsizliğe yol açması bakımından olumsuz etkisi söz konusu olmaktadır.⁵⁵ Bunun yanı sıra elektronik ticaret bilgi ve iletişim teknolojileri alanında eğitim görmüş nitelikli bir iş gücü gerektirdiğinden ve gelişmiş ülkelerde elektronik ticaret geniş bir alana yayıldığından gelişmekte olan ülkelerdeki iş gücünün bu ülkelere göç etmesine yol açmaktadır. Bu durumda gelişmekte olan ülkelerde gereksinim duyulan iş gücünün ülke dışına gitmesi kaynakların verimli olarak kullanılmamasına ve bilişim sektöründe iş gücü açıklarının ortaya çıkmasına neden olmaktadır.⁵⁶

Elektronik ticarete genel olarak ödeme aracı olarak kredi kartı, sanal kart gibi elektronik para olarak ifade edilebilecek ödeme araçlarının kullanılması, elektronik ticaretin iktisat politikası üzerinde de etkide bulunmasına ve para otoritesinin bu ödeme araçlarına yönelik olarak politika uygulamalarına yönelmesine neden olmaktadır. Özellikle fiyat ayarlaması perspektifinden bakılırsa, elektronik ticaretin genişlemesinden kaynaklanacak fiyat düzeyindeki azalışlar Merkez Bankası tarafından kabul edilecek, elektronik ticarete farklı fiyatlar söz konusu olacağı için, geleneksel metodolojileri kullanan doğru fiyat endekslerini derlemek zorlaşacaktır. Böylece de fiyat endekslerinin güvenilirliğinin nasıl sürdürüleceği ve kalitesinin nasıl arttırılacağı konusu önemli hale gelecektir. Ayrıca menü maliyetlerindeki azalıştan kaynaklanan fiyat esnekliği artışı reel ekonomide para politikasının etkisini ve bununla birlikte esnek fiyat ayarlamaları para politikasının kendi gereksinimi azaltacaktır.⁵⁷

1.2.2.1.2. Elektronik Ticarete Karşılaşılan Sorunlar

Elektronik ticaret içerisinde yer alan sorunlardan birisi vergileme sorunudur. Elektronik ticarete farklı uluslardan insanlar da taraf olmaktadır. Mali otoritelerin

⁵⁵ Altınok, Sugözü ve Çetinkaya, a.g.m., s. 7.

⁵⁶ Yumuşak, a.g.m., s. 11.

⁵⁷ Jonathan Coppel, "E-Commerce: Impacts and Policy Challenges", **OECD Economics Department Working Papers**, No. 252, 2000. s. 20. Bank of Japan, "Technological Innovation and Banking Industry/Monetary Policy: Forum on the Development of Electronic Payment Technologies and Its Implications for Monetary Policy –Report", **Monetary and Economic Studies**, Vol.9, No.3, November 2001, s. 3.

vergilendirme yapabilmeleri için ülke vatandaşlarının ikametgahının bilinmesi gerekmektedir. Ancak elektronik ortamda tüketicilerin ikametgahları tam olarak belirlenmemektedir. Her ne kadar firmalar internet üzerinden yaptıkları satışlarda üyelik şartını ve buna yönelik adres bilgilerini şart koşsalar da yalan bilgilerin verilmesi gibi bir takım olumsuzluklar meydana gelmektedir. Ayrıca tarafların ikametgahları belirlense bile her ülkenin vergi politikası farklıdır. Böylece de elektronik ticarete hangi ülke kanunun uygulanacağı konusunda karışıklık yaşanmaktadır.⁵⁸

Teknik altyapı yetersizliği de elektronik ticaretin bir başka problemsel boyutunu oluşturmaktadır. Elektronik ticarete elektronik ödeme sistemleri tercih edilmektedir. Ancak bu sistemlerde altyapı sisteminin yetersizliğinden meydana gelebilecek aksaklıklar elektronik ticaretin etkinliği üzerinde olumsuz sonuçlara yol açmaktadır. Elektronik ödeme araçları bakımından bir diğer sorun olarak güvenlik ön plana çıkmaktadır. Elektronik ticarete kullanılan elektronik ödeme araçlarına ait bir takım kullanıcı bilgilerinin kötü niyetli kişilerin eline geçme riski bulunmaktadır. Bu nedenle güvenlik elektronik ticaretin gelişmesinde önemli bir sorun olarak görülmektedir. Bu sorunu ortadan kaldırmaya yönelik olarak sistem güvenliklerinin artırılması, güvenlikle ilgili yasal düzenlemelerin yapılması ve kullanıcıların elektronik ticareti kullanmaya teşvik edecek çalışmalara ağırlık verilmesi gerekmektedir.⁵⁹

Bunların yanında elektronik ticarete gümrük ve teslimat sorunları yaşanmaktadır. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde bürokrasinin hantallığı ve gümrük vergilerinin yüksek oluşu, elektronik ortamda satın alınan ürünlerin teslimatında gecikmelere sebep olmaktadır. Ürünün fiziksel varlığının olmadığı ve ağ üzerinden doğrudan kullanıcıya ulaştığı durumda, ilgili vergilerin toplanması daha da sorunlu hale gelmektedir. Burada ürünün gümrük kontrolünden geçmemesi ve sorumluluk verilebilecek bir taşıyıcının mevcut olmaması gerçeği ile karşı karşıya

⁵⁸ Stefan Bach, Markus Hubbert and Walter Müller, "Taxation of E-Commerce: Persistent Problems and Recent Developments", *Vierteljahrshefte zur Wirtschaftsforschung* **69. Jahrgang**, 2000, ss. 660-661.

⁵⁹ Adem Anbar, "E-Ticarete Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri", *Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi* ,(2), 2001, ss. 19-21.

kalınmaktadır. Sayısal ürünlerle ilgili bir diğer sorunda tüketiciler aleyhine gelişmektedir. Zira fiziki ürünlerde satıcı firmanın fatura bilgileri sayesinde tespit edilebilirken, sayısal ürünlerde ise herhangi bir sorun nedeniyle ürün satıcıya geri iade edilmek istendiğinde ürün tüketiciye ağ üzerinden ulaştığından, satıcının yerinin tespit edilmesi zorlaşmaktadır.⁶⁰

1.2.2.2. Elektronik Devlet

İnternetin gelişmesiyle birlikte kamu yönetimi alanında da gelişmeler görülmektedir. Kamu hizmetleri elektronik ortama aktarılmakta böylece işlemlerin daha hızlı ve etkin şekilde gerçekleşmesi sağlanmaktadır. Aynı zamanda bürokrasinin getirmiş olduğu bazı sorunlarında önüne geçilmektedir. İşte buna bağlı olarak kamu hizmetlerinin internet ortamına aktarılması düşüncesi yeni bir kavram olarak e-Devlet (e-Government) kavramını ortaya çıkarmıştır.

Elektronik Devlet'in de kesin bir tanımı bulunmamakla birlikte OECD e-Devlet'in tanımlarını üç grup içerisinde toplanmıştır;⁶¹

- Elektronik Devlet, internet tabanlı bir aktivite ve hizmettir.
- Elektronik Devlet, yönetim alanında bilişim teknolojilerinin kullanılmasıdır. Bir bakıma bu genel olarak hizmetin dağıtılmasını ve sürecini, dolayısıyla her yönüyle yönetim faaliyetini kapsadığından en geniş tanım olmaktadır.
- Elektronik Devlet, Yönetim idaresini bilişim teknolojileri kullanımına dönüştürme kapasitesidir ya da aslında bilişim teknolojilerine bağlı yeni bir yönetim biçimidir. Bu da tümüyle internet kullanımıyla ilişkili olmaktadır.

Elektronik devlet kısaca, vatandaşlarına karşı getirmekle yükümlü olduğu görev ve hizmetler ile vatandaşların devlete karşı olan görev ve hizmetlerinin

⁶⁰ Anbar, a.g.m., ss. 24-30.

⁶¹ OECD, **OECD E-Government Studies: The E-Government Imperative**, 2003, ss. 23.

karşılıklı olarak elektronik iletişim ve işlem ortamında kesintisiz ve güvenli şekilde yürütülmesidir.⁶²

Elektronik Devlet'in dört temel şekli bulunmaktadır:⁶³

- Devletten vatandaşa elektronik devlet (Government to Citizen – G2C)
- Devletten firmaya elektronik devlet (Government to Business – G2B)
- Devletten çalışana elektronik devlet (Government to Employee – G2E)
- Devletten devlete elektronik devlet (Government to Government – G2G)

Bu elektronik devlet şekilleri kısaca açıklanacak olursa, devletten vatandaşa elektronik devlet içerisine elektronik ortamda sunulan sağlık, eğitim, belediye, kütüphane vğ hizmetler, devletten firmaya elektronik devlet içerisine elektronik olarak gerçekleştirilen vergi ödemeleri, mali işlemler, sicil işlemleri vğ., devletten çalışan elektronik devlet içerisine de devletin firmalar aracılığıyla çalışanlara sanal ortamda sunduğu sosyal sigorta işlemleri ve hizmetleri yer almaktadır. Devletten devlete elektronik ticaret ise kamu kurumlarının elektronik ortamda kendi aralarında gerçekleştirdikleri işlemleri ve yazışmaları kapsamaktadır. Elektronik Devlet'in etkin bir şekilde uygulanabilmesi için bazı amaçlara ulaşılmasına bağlıdır. Fakat bu amaçlar ülkeden ülkeye farklılıklar gösterebilir. Yine de temel olarak e-Devlet'in amaçları şu şekilde sıralanabilir;⁶⁴

Etkin bir iş çevresi oluşturmak : Bu hedef ülke endüstrilerinin güçlendirilmesi ve küresel rekabette avantajlı durumu gelmesine dayanmaktadır. Bu endüstriler devlet'in organları, bürokratik yapısı ve kamu hizmetleriyle desteklenerek ülkenin elektronik devlet stratejisi içerisinde yer almış olmalıdır.

Online müşteri: Bu hedefe göre, devlet ile vatandaş arasında etkin bir sistemin kurulması, devletin vatandaşın gereksinimlerine minimum düzeyde aracı kullanarak hızlı bir şekilde cevap vermesine bağlıdır.

⁶² Türk Sanayicileri ve İşadamları Derneği, "Kamu Reformu Projesi", **TÜSİAD Görüşleri Dizisi**, No.9, Aralık 2002, s. 7.

⁶³ Patricia J. Pasqual, e-Government, **e-ASEAN Task Force UNDP-APDIP**, May 2003, s .6.

⁶⁴ Pasqual, a.g.m., ss. 6-11.

Yönetimi güçlendirmek ve kamu katılımını sağlamak : Bilgi ve iletişim teknolojileri devletin şeffaf ve hesap verebilir bir konuma gelmesini, vatandaşların hükümet politikalarında ve karar verme süreçlerinde aktif olarak rol üstlenmelerine imkan tanımaktadır.

Devlet organlarının verimliliğini ve şeffaflığını yükseltmek: Yeniden düzenleme süreçleri ve prosedürler hizmetlerin ulaştırılmasını kolaylaştırmakta, bürokrasinin verimliliğini arttırmaktadır. Ayrıca bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla da şeffaflık yükselmektedir.

Elektronik devlet şeffaflığı sağlayarak, verimliliği yükselterek, kamu harcamalarını azaltarak iktisat politikasına da katkıda bulunur.⁶⁵ Bununla birlikte elektronik devlet bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla para otoritesinin şeffaf ve hesap verebilir bir konuma gelmesini sağlar.

Yaşam kalitesini yükseltmek : Bilgi ve iletişim teknolojileri devlete vatandaşların yaşam kalitelerini yükseltme imkanını tanımaktadır. Bu vatandaşlara politik süreçlere katılmalarına yönelik olarak yetki verilmesi anlamına gelmektedir.

⁶⁵ OECD, “The e-Government Imperative: Main Findings”, **Policy Brief**, OECD Observer, March 2003, s. 2.

İKİNCİ BÖLÜM

YENİ EKONOMİNİN İKTİSADİ ETKİLERİ VE İKTİSAT POLİTİKASI ÜZERİNE YANSIMALARI

Yeni ekonomi, temelinde yer alan bilgi ve iletişim teknolojilerine dayanarak iktisat teorisi ve politikasına yönelik olmak üzere bir takım etkileri beraberinde getirmektedir

2.1. Yeni Ekonominin İktisadi Etkileri

Yeni ekonominin iktisadi etkileri mikro ve makro ekonomik etkiler şeklinde olmak üzere iki sınıfta incelenebilir.

2.1.1. Yeni Ekonominin Mikro Ekonomik Etkileri

Bilgi ve iletim teknolojilerindeki gelişmelerin sonucunda elektronik pazar yerleri adı verilen yeni piyasa yapıları ve elektronik ağlar ortaya çıkmaktadır. Bu sistemlerin etkileri mikro düzeye indirgenerek yeni yaklaşımlar ileri sürülmekte ve teoriler geliştirilmektedir. Ayrıca yeni ekonomi mikro düzeyde fiyat ve maliyet üzerinde de etkide bulunmaktadır. Dolayısıyla yeni ekonominin mikro ekonomik etkilerinin başlıca bu konular doğrultusunda değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.1.1.1. Elektronik Pazar Yerleri

Bilgi ve iletişim teknolojileri, yeni iş ilişkileri, yeni iletişim ve organizasyon modelleri arasında ortaya çıkan yeni ürünleri, birimleri ve süreçleri içerisine alan elektronik pazaryeri adı verilen yeni bir sistem oluşturmaktadır.⁶⁶ Bu yeni sistem de ekonomik teoriye göre fiyat ve ürünler konusunda alıcılara bilgi sağlayarak araştırma maliyetlerinin azalmasında önemli bir rol üstlenmektedir. Sistem etkisini

⁶⁶ Nanclares and Lopez, a.g.m., s. 16.

içerisinde taşıdığı bir takım nitelikler vasıtasıyla gerçekleştirmektedir. Bu beş nitelik şunlardır;⁶⁷

- Elektronik pazaryeri sistemi tüketicilerin, firmaların sundukları ürünler ve fiyatları konusunda bilgi sağlama maliyetlerini azaltabilir. Aynı zamanda alternatif firmaların sunduğu ürünler ve fiyatlar konusunda da tüketicilere karşılaştırma imkanı da sunabilir.
- Sisteme daha fazla organizasyonun katılması sonucu gerçekleşen bir elektronik piyasa genişlemesinde faydalar bireysel katılımcılar tarafından fark edilmiştir.
- Elektronik piyasalar katılımları üzerinde belirli değişken maliyetleri empoze edebilir ve yatırımcıların donanım, yazılım, personel eğitimi vg. alanlarda yatırım yapmalarını gerektirebilir.
- Elektronik piyasa sistemleri tipik olarak büyük sermaye yatırımı gerektirir ve ölçek ekonomileri sunarlar.
- Elektronik piyasalardaki potansiyel katılımcılar sisteme katılmanın faydalarına ilişkin belirsizlikle karşılaşabilir. Zaman zaman bu belirsizlik bir organizasyonun sisteme katılmasından sonra bile kalabilir. Aynı zamanda bu belirsizlik alıcıların, satıcıların ve potansiyel arabulucuların davranışlarını da etkileyebilir.

Elektronik pazaryeri sisteminin son üç karakteristik özelliği rekabet avantajı sağlayarak elektronik piyasa sistemlerinde arabulucuların önceden davranmalarına izin verebilmektedir. Genel olarak bakıldığında elektronik pazaryerleri yaşamın bir gerçeğidir ve bir endüstrinin altyapı parçası, stratejik bir gereklilik haline gelmektedir. Ekonomik teoriye göre bu sistemler maliyet azalışı yanında piyasalarda organizasyonlar arası koordinasyonu arttırmakta, bilgi arabulucuları için çeşitli fırsatlar yaratılmasına imkan sağlamakta ve ölçek ekonomileri ile belirli firmaların sistem geliştirme uzmanlıklarını yükseltmelerine, kurulu ağ sistemlerini

⁶⁷ J. Yannis Bakos, "A Strategic Analysis of Electronic Marketplaces", **MIS Quarterly**, Vol. 15, No. 3, September 1991, ss. 1- 3.

geliştirmelerine yardımcı olmaktadır.⁶⁸ Bunun yanı sıra ekonomik teori, araştırma maliyetlerinin satıcıların monopolistik güçlerini ortaya çıkarabilmelerini sağladığı yönünde görüş ileri sürse de elektronik pazaryerleri fiyat rekabetini beraberinde getirerek satıcıların piyasa gücünü azaltabilmektedir. Bu açıdan da alıcılar sistemden daha çok faydalanabilmektedir. Alıcıların sistemden faydalanabilmeleri iki şekilde gerçekleşmektedir. Birinci olarak, satıcılar arasındaki rekabet artışı alıcılar açısından fiyat indirimleri şeklinde yansımaktadır. İkinci olarak ise, alıcılar ürün konusunda yeterince bilgi sahibi olarak, ürünler arasında karşılaştırma yaparak ihtiyacını en iyi şekilde karşılayacak ürünü tercih edebilmektedir.⁶⁹ Aynı şekilde Clemons ve Kleindorfer de geliştirdikleri bir modelde sistem katılımcıları ile sistemin giriş dinamikleri arasındaki ilişkilerin dağılımını analiz etmişler ve sistemin, üreticilerin tüketicilere cevap verme süresini kısalttığını, gelir artırımına yönelik rekabetçi stratejileri desteklediğini saptamışlardır.⁷⁰

2.1.1.2. Maliyet Etkisi

Yeni ekonomi genel olarak maliyet konusunda teorik olarak bir takım değişiklikler ileri sürmektedir. Geleneksel ekonomide maliyetler optimum bir noktaya kadar azalmakta sonra tekrar artmaktadır. Ancak yeni ekonomide bilgi ve iletişim teknolojilerinden dolayı engelleyici bir faktör bulunmamaktadır. Maliyetler sürekli azalan bir eğri konumunu almakta, artan üretimle birlikte marjinal maliyet asimtotik olarak sıfıra yaklaşmaktadır.⁷¹ Ancak bu durumda marjinal maliyetleri esas alan bir fiyatlama politikası, sabit maliyetlerin kısa ya da orta dönemde karşılanmasını imkansız kılmakta, ayrıca ürünlerin elektronik ortamda üretilmesi

⁶⁸ Bakos, a.g.m., ss. 11-16.

⁶⁹ J. Yannis Bakos, "Information Links and Electronic Marketplaces : The Role of Interorganizational Information Systems in Vertical Markets", **Journal of Management Information Systems**, Vol. 8, No. 2, Fall 1991, s. 3.

⁷⁰ E.K. Clemons and P. Kleindorfer, " An Economic Analysis of Interorganizational Information Technology", **Department of Decision Sciences Working Paper**, The Wharton School, University of Pennsylvania, May 1991.'den Bakos, "Information Links and Electronic Marketplaces : The Role of Interorganizational Information Systems in Vertical Markets", s. 20.

⁷¹ Sinan Ülgen, "Yeni Ekonomide Rekabet", Rekabet Kurumu Perşembe Konferansları 8, Mayıs 2000, s. 2.

durumunda, kopyalanarak dağıtılmaları da yazılım firmalarını etkileyebilecek korsan yazılım sorununu ortaya çıkarmaktadır.⁷²

Yeni ekonomide yüksek sabit maliyetlerle birlikte düşük marjinal maliyetler geçerlidir. Düşük fiyatlar talep artışına yol açmakta, artan taleple birlikte üretimde yüksek verimlilik ve yüksek getiri sağlamak mümkün olmaktadır. Eski ekonomide ise bu durumun tersi geçerli olmaktadır. Talep artışı üreticileri fiyatlarını yükseltmeye teşvik etmektedir. Fiyatlar yükseldiğinde üretim artmakta, tüketiciler daha az ürün almaya yönelmektedir. Böylece de ekonomi oldukça düşük bir talep düzeyinde dengeye gelmektedir. Bu açıdan yeni ekonominin Schumpeterci bir görünüm çizdiği söylenebilir.⁷³

Yeni ekonomide sayısal mal ve hizmet üretiminde maliyet yapısı geleneksel üretimden farklılıklar göstermektedir. Sayısal malların üretimi genellikle başlangıçta genellikle yüklü miktarda yatırım gerektirmekte, şayet yatırımdan vazgeçildiği takdirde yatırım mallarının satışı yoluyla veya başka bir yol ile geri kazanılamayan maliyetler batık maliyet haline gelmektedir. Sayısal mal üreten firmalar zarar ile işe başlamakta ve kısa dönemde zarar etme durumuna katlanmaktadırlar. Ürünlerinin piyasadan doğrudan veya dolaylı dışsallıklar görmesi ile yükselen talebe karşı üretimlerini hızla arttırarak, batık maliyet haline dönüşen yüksek orandaki sabit maliyetlerini ve sabit maliyetlerine oranla çok daha düşük olan değişken maliyetlerini karşılayıp kara geçmektedirler.⁷⁴

Yeni ekonomide maliyet yapısı değerlendirmek amacıyla, teknolojik gelişmeler ele alınarak bir takım teorilerde geliştirilmiştir. Bunların içerisinde en önemlisi Intel'in kurucularından Gordon Moore tarafından geliştirilen,

⁷² Seyfettin Erdoğan, "Elektronik Piyasalardaki Mal ve Hizmetlerin Fiyat ve Maliyet Yapısı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, KOÜ İİBF Yay., Kocaeli: Beta Yay., 2003, s. 102.

⁷³ J. Bradford Delong and Lawrence H. Summers, "The New Economy: Background, Historical Perspective, Questions and Speculations", Federal Reserve Bank of Kansas City Economic Review, 4Q, 2001, s. 47. Erdoğan, "Elektronik Piyasalardaki Mal ve Hizmetlerin Fiyat ve Maliyet Yapısı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", s. 102.

⁷⁴ Yaşar Sarı, "Bilgi Ekonomisinin Maliyetler Üzerindeki Etkisinin Teorik Analizi", Akademik Bilişim 2006, IV. Bilgi Teknolojileri Kongresi'ne sunulan bildiri: 9-11 Şubat 2006, ab.org.tr/ab06/sunum/83.ppt (20.08.2006)

bilgisayarların fiyat ve kalitelerindeki değişiklikleri açıklamaya yönelik Moore Yasası'dır. Buna göre; mikroçip fiyatlarının işlem gücü her 18 ayda bir artmakta, böylece bilgisayarın da hızının da artması sonucunda maliyetler düşmektedir. Anlaşılacağı üzere bilgisayarlaşma süreci Moore'un yasasına dayanmaktadır. Moore yasasının devam etmesini sağlayacak olan yarıiletkenlerdeki gelişmeler ise bilgisayar ve yazılım sürecine bağlıdır.⁷⁵

2.1.1.3. Ağ Dışsallıkları

Geleneksel ekonomide bir mal ne kadar az bulunuyorsa o kadar değerlidir Bunun yanı sıra geleneksel ekonomiye göre malın değeri aynı zamanda birim maliyetine de dayanmaktadır. Firmaların kar/zarar tablosu ve ellerindeki nakit ile stok durumu da malların değeri üzerinde etkili olmaktadır.⁷⁶ Yeni ekonomik yapıda ise fiziki mallarla birlikte bilgi tabanlı, enformasyon malları adı verilen yeni mal grubu geçerli olmakta ve enformasyon malının değeri kullanıcı sayısı ve tamamlayıcı malların sayısı ile ilişkilendirilmektedir. Böylece yeni ekonomide teknolojik gelişmeler sonucu ağ sistemleri oluşmakta ve enformasyon mallarının değeri bu ağ sistemindeki kullanıcı sayısına bağlı olarak artmaktadır.⁷⁷ Kullanıcı sayısının artmasıyla birlikte ağ yapısının da değeri artmaktadır. Bu durum Metcalfe yasası ile açıklanmaktadır. Bu yasaya göre ayrıca bir ağdaki bağlantı sayısı ağa bağlı olan bilgisayar sayısının karesiyle ifade edilmektedir.⁷⁸

Ağ sistemleri içerisinde bulunan veya yeni giren kullanıcılar sisteme bağlı diğer kullanıcılar üzerinde de etkide bulunmakta ve böylece ağ dışsallıkları kavramı ortaya çıkmaktadır. Aslında ne yeni ne de orijinal bir konu olan ağ dışsallıkları ağ etkisi, tüketim dışsallıkları adlarıyla da bilinmektedir.⁷⁹ Nitekim malın değeri de ağ dışsallıkları kavramıyla iki kısma ayrılmaktadır. Birinci olarak bir başka kullanıcının olmadığı durumda elde edilen otarşi (autarky) değeri, ikincisi ise ağ dışsallığının var

⁷⁵ Delong and Lawrence, a.g.m., s. 35.

⁷⁶ Ulrich Klotz, "The Challenges of The New Economy", **Gewerkschaftliche Monatshefte**, No.10, 1999 s. 7.

⁷⁷ Sinan Ülgen, a.g.m., ss. 4-5.

⁷⁸ Delong and Lawrence, a.g.m., s. 47.

⁷⁹ Steven S. Cuellar, "The New Economy, Network Effects and Market Structure", Paper Presented at The National Business and Economic Society Conference, Hawaii: March 2002, s. 2.

olmadığı durumda malı kullanan diğer kullanıcılar ile girilen etkileşim sonunda elde edilen eş zamanlama (Synchronization) değeridir.⁸⁰ Bu iki değere en iyi örnek olarak eskiden oldukça yaygın olarak kullanılan VHS ve Betamax video cihazları verilebilir. Bir VHS cihazın değeri düşüktür. Fakat benzer cihazı kullanan kullanıcılar olmasa bile kaydetme ve geri sarma kapasitesi bulunmaktadır. Bir Betamax ise bir VHS'den daha yüksek bir autarky değerine sahiptir. Çünkü kalitesi yüksektir. Bir VHS'nin ise otarşi değeri düşük olmasına karşın eş zamanlama değeri daha yüksektir. Çünkü aynı video tipine sahip daha fazla kullanıcı vardır. Betamax'ın tersine kullanıcıları kendi aralarında VHS video bantlarını takas edebilmekte, kiralanması da kolay olmaktadır. Bu bakımdan bir VHS video'nun eş zamanlama değeri yüksek iken bir Betamax videonunki neredeyse sıfıra yakın olmaktadır.⁸¹

Ağ dışsallıkları olumlu yönde olabileceği gibi olumsuz yönde de gerçekleşebilmektedir. Olumlu yani pozitif ağ dışsallıklarında bir kullanıcının faydası ağa bağlanan kullanıcı sayısı ile birlikte artmaktadır. Negatif ağ dışsallığında ise sistemde meydana gelen herhangi bir olumsuzluk bağlı olan tüm kullanıcıları etkilemektedir. Pozitif ağ dışsallıkları söz konusu olduğunda fiyat rekabeti şiddetlidir ve piyasa düşük bir fiyattan dengeye gelmektedir. Negatif ağ dışsallıkları söz konusu olduğunda ise fiyat rekabeti durgundur ve firmaların piyasa güçleri daha fazladır. Böylece piyasada yüksek denge fiyatları geçerli olmaktadır.⁸²

Ağ dışsallıklarına yönelik olarak pozitif ve negatif ayrımına ek olarak Katz ve Shapiro pozitif ağ dışsallıklarının da kendi arasında doğrudan ve dolaylı olarak ikiye ayrıldığını ileri sürmektedirler. Buna göre; doğrudan ağ dışsallıklarında ürün kalitesi üzerinde satıcı sayısının doğrudan bir fiziksel bir etkisi söz konusudur. Bu tür dışsallığa örnek olarak telefon, internet, faks v.g. verilebilir. Dolaylı ağ dışsallığında ise tamamlayıcı malların fiyatlarında bir düşme meydana geldiğinde kullanıcı sayısı

⁸⁰ Eren Donduran, "Türkiye'de Bilgi Teknolojisi göstergeleri ve Ağ Dışsallıkları" V.ODTÜ Uluslar arası Ekonomi Kongresi'ne sunulan bildiri, Ankara: 10-13 Eylül 2001.'den İsmail Güneş, "Dışsallıklar Teorisi ve Ağ Dışsallıkları", **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, KOÜ İİBF Yay., Kocaeli: Beta Yay., 2003, s. 125.

⁸¹ Bill Harrelson, "B2B Standards War: Connect or Die", **EAI Journal**, 2000. s. 46. Cuellar, a.g.m., s. 21-23.

⁸² Ami Navon, Oz Shy and J. F. Thisse, "Product Differentiation in The Presence of Positive and Negative Network Effects", **Center for Economic Policy Research (CEPR), Discussion Papers**, No. 1306, December 1995, s. 3.

ve dolayısıyla da malın değeri artmaktadır. Bu dışsallık türüne de bilgisayar yazılımları güzel bir örnek teşkil etmektedir.⁸³

Ağ yapısı içerisinde ürüne olan talebin artışı yani kullanıcı sayısının artması önceden de belirtildiği üzere malın değerini arttıracaktır. Ancak ürün talebinin artmasını sağlayacak temel unsurlar da ürüne yönelik sunulan hizmet ve tamamlayıcı mallardır. Bu iki unsurun kalitesinin artırılması sonucu ağ yapısına yeni kullanıcıların girmesiyle birlikte sistem genişleyecektir. Nitekim belli bir seviyeden sonra da herhangi bir olumsuz ortaya çıksa bile ağ yapısından ayrılma gibi bir durum yaşanmayacak ve böylece ağ yapısında kalıcı bir ortam sağlanacaktır. Ağ yapısı içerisinde kalıcılığı sağlayacak olan kullanıcı kitlesine ağ dışsallıkları literatüründe Kritik Yoğunluk (Critical Mass) adı verilmektedir. Kritik yoğunluk diğer bir ifade ile dengede kalıcılığı sağlayan en küçük ağ boyutudur.⁸⁴

Kullanıcıların bir ürüne olan taleplerini geçmiş deneyimleri de etkileyebilmektedir. Geçmişte sorun yaşadıkları bir ürünü kullanıcıların tercih etmesi zordur. Aynı şekilde bu olumsuzluk önyargıyı da beraberinde getirecektir. Kullanıcılar geçmişte yaşadıkları sorundan dolayı aynı ürünün bir gelişmiş modellerine de önyargı ile yaklaşacaklar ve sonuçta bu ağ dışsallıkları literatüründeki bağımlılık paftası durumu ortaya çıkaracaktır.⁸⁵

Ağ dışsallıkları ile ilgili bir diğer sorun ise kilitleme (Lock-in) etkisidir. Kilitleme etkisini öne süren Brian Arthur'a göre kilitleme bir hükümet sübvansiyonunun piyasası daha verimli standartlara ulaştıramaması durumudur. Bir diğer şekilde, kilitleme bir piyasada güçlü ağ dışsallıklarının etkisiyle bir ürünün standart ürün haline gelmesidir. Böylece de tüketicilerin alternatif ürünlere yönelmeleri söz konusu olmamaktadır. Bir piyasada kaliteli ürünler standartlar

⁸³ M.L. Katz and C. Shapiro, "Network Externalities, Competition, and Compatibility," **American Economic Review**, Vol. 75, s. 424-440. S. J. Liebowitz and Stephen E. Morgolis , "Are Network Externalities A New Source of Market Failure?", <http://wwwpub.utdallas.edu/~liebowit/netwextn.html> (01.08.2006)

⁸⁴ N. Economides and C. Himmelberg, "Critical Mass and Network Size with Application to The US Fax Market" **Stern School of Business Discussion Paper**, No.EC-95-11, Technical Report, New York: Stern School of Business 1995. ss. 4-5.

⁸⁵ Stephen E. Margolis and Stanley J. Liebowitz, "Path Dependence" **New Palgrave Dictionary of Economics and the Law**, Vol. 3, MacMillan, 1998, s. 4. Victor Stango, "The Economics of Standards Wars", **Review of Network Economics**, Vol. 3, Issue 1, March 2004, s. 5.

oluşturup kilitlenmeye neden olabileceği gibi, düşük kalitedeki ürünler de aynı sonucu ortaya çıkarabilmektedir. Kilitlenme ile birlikte de kritik yoğunluğun yeni bir ürüne adapte olma süresi de uzamaktadır. Böylece de kilitlenme literatürde aşırı durağanlık (excess inertia) adı verilen duruma yol açmaktadır. Bununla birlikte kilitlenme etkisinin de etkisiyle standartların oluşması piyasayı monopol hale de dönüştürmektedir. Nitekim bununla ilgili olarak da yeni ekonomide piyasa yapısında standart savaşları adı verilen firmalar arası bir çekişme yaşanmaktadır. Bu savaşlar iki şekilde gerçekleşmektedir. İlk olarak, teyp bantlarının yerini dijital cd lerin alması gibi eskisiyle tamamen zıt yeni bir teknoloji piyasaya girebilmektedir. İkinci olarak ev video oyun sistemlerinin bilgisayar oyunlarının önüne geçmesi gibi üreticiler isteyerek tamamen zıt yeni teknolojik ürünler dizayn ederek piyasa sürebilmektedirler. Bunun yanında ürünlerin sponsorluk durumları da önemli rol oynamaktadır. Tüketiciler kararlarının verirken genellikle sponsor destekli ürünleri tercih etmektedirler. Burada da sponsor desteği ürünün kaliteli ve garantili olacağı düşüncesi yatmaktadır.⁸⁶

Ağ dışsallıkları ayrıca firmalar arasında işbirliğini gerektirmektedir. Firmalar standartları oluşturmak ve birbiriyle uyumlu kullanıcıların bulunduğu bir ağ sistemi oluşturmak için işbirliğine gitmektedirler. Firmalar arasında standartları yerleştirmek için kurulan birleşmeler, ağ sistemini genişletmekte ve uyumluluğu da arttırmaktadır.⁸⁷

2.1.1.4. Fiyat Farklılaştırması

Yeni ekonomide üretilen ürünün kopyalama veya benzerlerini piyasaya sürme maliyetlerinin oldukça düşük olması bilgi sektöründe faaliyet gösteren firmaları ürün fiyatlarını belirlemelerini zorlaştırmaktadır. Çünkü rekabetçi piyasalarda geçerli olan fiyatın marjinal maliyete eşit olduğu varsayımı bu piyasalarda geçerli olmamaktadır. Bu bakımdan firmalar fiyatlarının marjinal maliyetlerinin üstünde olmasını ve de

⁸⁶ Stango, a.g.m., ss. 5-6. S. Liebowitz and S. E. Margolis, "Dismal Science Fictions: Network Effects", **Microsoft and Antitrust Speculation Policy Analysis**, No.324, 1998, ss. 6-7. Cuellar, a.g.m., s. 15.

⁸⁷ Laura Lamb, "Microeconomic Foundations of Clustering Behaviour in The New Economy", University of Manitoba, 10 January 2006, s. 3.

satış gelirlerinin ürünün geliştirilmesi için harcanan sabit maliyetleri karşılama hedefleyerek ürünlerine yönelik fiyat belirleme arayışına yönelmektedirler.⁸⁸

Firmaların bilgi çağında tercih ettikleri yol farklı müşteri ve müşteri gruplarına karşı farklı fiyat uygulaması belirlemektir. Geleneksel teoride fiyat farklılaştırması olarak adlandırılan firmaların monopol kazançlarını daha da arttırabilmesinin bir yolu olarak görülen, bunun sonucunda rekabet sisteminde aksaklıklara ve tüketicilerin refahında azalmaya yol açan bu durum, yeni ekonomik teoride değişikliğe uğramakta, dolayısıyla bilgi çağında fiyat farklılaştırması ekonomik verimliliğin ve sosyal refahın arttırılması için zorunlu bir mekanizma olarak ortaya çıkmaktadır.⁸⁹

Yeni ekonomide fiyat farklılaştırmasının geleneksel teoriden farklı olarak etkilerine yönelik yaptıkları bir çalışmada Armstrong ve Vickers fiyat farklılaştırmasının tümüyle sosyal refahı arttırdığını gözlemlemişlerdir.⁹⁰ Buna göre, enformasyon mali üreten firmalar zengin piyasalara yüksek fiyatlandırma, nispeten az gelişmiş piyasalara ise düşük fiyatlandırma uygulayarak fiyat farklılaştırmasını başarıyla gerçekleştirmekte ve bunun sonucunda hem karlarını arttırabilmekte hem de sosyal refahın yükselmesini sağlamaktadırlar.⁹¹

Fiyat farklılaştırması türleri de ele alındığında, birinci dereceden fiyat farklılaştırmasında firma asimetrik bilgidan faydalanarak her bir tüketiciye yüksek fiyatlardan, fiyat farklılaştırması uygulamaktadır.⁹² Ancak söz konusu durum yeni ekonomide geçerli değildir. Çünkü bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkisiyle tüketiciler bilinçlenmekte ve herhangi bir şekilde üretici firma tarafından kendilerine farklı fiyat uygulandığını anladıklarında, seçili firmayı terk edip, alternatif ürünler üreten başka firmalara yönelmektedirler.⁹³

⁸⁸ Ülgen, a.g.m., s. 4-5.

⁸⁹ Delong and Lawrence, a.g.m., s. 33.

⁹⁰ Mark Armstrong and John Vickers, "Competative Price Discrimination", Technical Report, Nuffield College, Oxford 1999. Hal R. Varian, "Market Structure in The Network Age", Understanding the Digital Economy Conference, May 25-26, 1999, s. 6.

⁹¹ Delong and Lawrence, a.g.m., s. 50.

⁹² Gökhan İskender, **Fiyat Ayrımcılığı**, Telekomünikasyon Kurumu yayını, Eylül 2004, s. 6.

⁹³ Hal R. Varian, "Economics of the Information Technology", **Raffaele Mattioli Lectures**, revised version, March 2003, s. 14.

İkinci derece fiyat farklılaştırmasında firma ürün ve fiyat farklılaştırmasına yönelerek, her bir ürün için farklı fiyat belirlemektedir. Böylece de tüketiciler aynı fiyatlar menüsüyle yüzleşmektedir. Dolayısıyla her birey aynı ürün için aynı fiyatı ödemekte ve bu durumda da fiyatlar satın alınan mal miktarına bağlı olmaktadır. Buna dayalı olarak bu fiyat farklılaştırması türü versiyon oluşturma, ürün fiyatlaması gibi isimlerle de anılmaktadır.⁹⁴ İnternete uyarlanmış bu versiyon oluşturma uygulaması da bilgi sektöründe yaygın olarak kullanılmakta, tüketiciler farklı teknolojik ürünlere farklı fiyatlar ödemektedirler. Ancak bu uygulamanın sosyal maliyeti düşük kalitedir. Çünkü firma farklı fiyat uygularken ürettiği ürünün kalitesini göz önüne alacak ve buna göre bir fiyatlandırma yapacaktır. Örnek vermek gerekirse standart versiyon bir DVD'nin fiyatı ve kalitesi, koleksiyon değeri taşıyan bir DVD'den daha düşük olacaktır.⁹⁵

Bir diğer fiyat farklılaştırması türü olarak üçüncü dereceden fiyat farklılaştırmasında ise firmalar her tüketici için farklı uygulamak yerine belli tüketici gruplarına yönelik farklı fiyat uygulamaktadırlar. Böylece de firma ürettiği mal veya hizmeti belirlediği farklı fiyatlardan almayı talep eden tüketici gruplarının ödemeye gönüllü olduğu maksimum bedel bilgisini yeterli görmekte ve daha fazla bilgi tutmanın maliyeti karşısında elde edeceği karın bir kısmından vazgeçmektedir.⁹⁶ Böylece yeni ekonomide firmaların rekabet güçleri fiyat farklılaştırması yoluyla sabit maliyetlere karşılık getirilerini ve tüketicilerin faydalarını yükseltmelerine dayanmaktadır.⁹⁷

2.1.2. Yeni Ekonominin Makro Ekonomik Etkileri

Yeni ekonominin makro ekonomik sonuçları, ekonomide verimlilik düzeyinde gözlenen verimlilik artışı ile ortaya çıkar. Bununla birlikte yeni ekonominin toplam hasıla büyümesinde ortaya çıkan artışlarda da önemli bir rol

⁹⁴ Hal R. Varian, "Differential Pricing And Efficiency", First Monday Journal, Vol. 1, No.2, 1996. <http://www.firstmonday.dk/Issues/issue2/different/> (09.08.2006). Erdoğan, "Elektronik Piyasalardaki Mal ve Hizmetlerin Fiyat ve Maliyet Yapısı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme", s. 104.

⁹⁵ Varian, "Economics of the Information Technology", s. 16-17.

⁹⁶ İskender, a.g.e., s. 7.

⁹⁷ Varian, "Economics of the Information Technology", s. 17.

oynadığı söylenebilir.⁹⁸ Yeni ekonomi bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucu istihdamı, dış ticareti etkilemekte, konjonktürel dalgalanmalar üzerinde de etkide bulunmaktadır.

2.1.2.1. Verimlilik Üzerine Etkisi

ABD ekonomisindeki verimlilik artışına bakıldığında 1995 yılından 2000’li yılların ortalarına kadar iş sektöründeki verimlilik artışı 1973 yılı öncesindeki dönemdeki oranlara oldukça yakın bir seyir izlemiştir. Bazı çevrelere göre; bu verimlilik artışı 1990’lı yıllarda yaşanan bilgisayar ve diğer teknolojik alanlarla alanında yatırımlarla ilgilidir.⁹⁹ 1973-1995 döneminde verimlilik artışı yıllık % 1.3 iken, 1995-1999 döneminde % 2.5’e yükselmiştir.¹⁰⁰

Bununla birlikte 1996-1998 döneminde emek verimliliğinde artış % 1.82 olarak gerçekleşmiştir. Bu artışın %0,65’lik bölümü yeni ekonomi sektörleriyle ilgilidir. Yine aynı dönemde % 2.39’luk gayri safi milli hasıla verimlilik artışının % 60’lık kısmı yeni ekonomi sektörlerinin yaptığı katkıdır.¹⁰¹ 2000’li yılların ortasında ise bilgi ve iletişim teknolojisi yatırımlarında yaşanan çöküş ve durgunluğa rağmen ABD’de verimlilik artışı devam etmiştir. 1995’in dördüncü çeyreği ile 2000 yılının 2. çeyreği arasında yıllık bazda % 2.56 olan verimlilik artışı, 2002’in ikinci çeyreği ve 2003’ün ikinci çeyreği arasında % 3.46’ya yükselmiştir.¹⁰²

Bu göstergelerin yanı sıra belirtmek gerekirse; emek verimliliği artışını sağlamak için gerekli eğitimi sunarak işgücünün kalitesini arttırmak, personele daha

⁹⁸ Seyfettin Erdoğan, “Makro Ekonomik Etkileri Açısından Yeni Ekonomi”, **1. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., 2002, s. 16, 19.

⁹⁹ William D. Nordhaus, “Productivity Growth and The New Economy”, **NBER Working Papers**, No. 8096, January 2001, s. 2. Pamela Samuelson and Hal R Varian, “The New Economy and Information Technology Policy”, University of California, Berkeley, 18 July 2001. s. 7.

¹⁰⁰ Kevin J. Stiroh, “What Drives Productivity Growth?”, **FRBNY Economic Policy Review**, Federal Reserve Bank of New York, March 2001, s. 37.

¹⁰¹ William Nordhaus, “Productivity Growth and The New Economy”, s. 2. Erdoğan, “Makro Ekonomik Etkileri Açısından Yeni Ekonomi”, s. 19.

¹⁰² Robert J. Gordon, “Exploding Productivity Growth: Context, Causes and Implications”, **Brooking Papers on Economic Activity**, Vol. 2, 2003, s. 208.

gelişmiş teknik ekipman sağlamak ve bir girdiden daha fazla üretim gerçekleştirmeyi sağlayacak teknolojik gelişmelere uyum sağlamak gerekmektedir.¹⁰³

Teknoloji ve verimlilik arasındaki ilişki ile ilgili göstergelere karşın bazı çevreler henüz bilgisayar teknolojisi yeterince gelişmemişken 1959-1973 arası dönemde yaşanan verimlilik artışlarına dikkat çekmektedirler.¹⁰⁴ Bu bakımdan yeni ekonominin verimlilik artışı üzerinde ne derece etkili olduğu tartışma konusudur. Teknoloji ve verimlilik ilişkisine yönelik çeşitli çalışmalar, çeşitli çevrelerce yapılmaktadır. Ancak söz konusu çalışmaların sonuçları resmi istatistiklerle uyuşmamakta; resmi istatistiklerin pek çok hizmet sektöründeki verimlilik artışlarını eksik değerlendirdiği yönünde iddialar ortaya atılmaktadır.¹⁰⁵

Neticede ileri teknoloji sektöründeki verimlilik artışı ekonomide verimlilik artışını beraberinde getirmektedir. ABD’de bilgisayar ve yarıiletken teknoloji sektörü verimlilik artışına yıllık % 3’lük bir katkı sağlamaktadır. Bu durum ABD’nin genel bir ileri teknoloji ürünleri üreticisi konumuna geldiğini ve 1990’lı yıllarda yaşanan verimlilik artışının teknolojik değişim hızından kaynaklandığı gerçeğini ortaya koymaktadır. İleri teknoloji sektörü büyümeye doğrudan katkısının ötesinde, yatırım mallarının fiyatlarının da düşmesini sağlayarak, yatırım artışında önemli rol üstlenmektedir.¹⁰⁶

2.1.2.2. Büyüme Üzerine Etkisi

Yeni ekonominin verimlilik ile birlikte büyüme üzerindeki etkisi de yeni geliştirilen büyüme teorileri ile açıklanmaya çalışılmakta ve büyümenin kaynakları ilgili olarak Neoklasik ve yeni büyüme teorileri arasında büyük bir tartışma devam etmektedir. Buna yönelik olarak da Neoklasik ve yeni büyüme teorileri verimlilik ve çıktı artışıyla ilgili çeşitli açıklamalar ileri sürmektedirler. Neoklasik görüşte kısa vadede büyümenin kaynağı sermaye birikimi iken, uzun vadede verimlilik artışı

¹⁰³ Alan S. Blinder, “The Internet and The New Economy”, **Brookings Policy Brief**, No.60, June 2000, s. 2.

¹⁰⁴ Samuelson and Varian, a.g.m., s. 7.

¹⁰⁵ United Nations, **World Economic and Social Survey 2000, Trends and Policies in The World Economy**, United Nations, New York 2000, s. 25’den Söylemez, a.g.e., s. 37.

¹⁰⁶ Baily, a.g.m., s. 8.

tamamen dışsal teknik sürece bağlıdır. Bu görüşün aksine yeni büyüme teorileri teknolojinin içsel, tamamen açıklanamaz bir süreç olduğunu ve teknolojik gelişme ile verimlilik artışının devam edebileceğini belirtmektedirler. Genel olarak Neo klasik yöntemlere dayanılarak yapılan çalışmalar açıkça ABD ekonomisinde meydana gelen duruma odaklanırken, yeni büyüme teorileri çalışmaları olayla değil, olaya yol açan sebeplerle ilgilenmekte ve buna bağlı olarak da teknolojiyi içsel bir değişken olarak değerlendirip, ileri teknoloji endüstrilerinde yaşanan hızlı teknik gelişmeyi ve teknolojik yatırımları ekonomik büyüme ile bağdaştırmaya çalışmaktadırlar. Neoklasik modeller aynı zamanda toplam faktör verimliliği artışının gerçek nedenini tam olarak açıklayamamaktadırlar. Basit bir Neoklasik modelde hızlı teknolojik değişim çıktı, tasarruf ve yatırım artışını, sermaye birikimini beraberinde getirmektedir. Ayrıca büyüme hedefine yönelik hesaplar girdi artış miktarını belirlemeye yöneliktir. Modern büyüme teorileri ise büyüme hedefine yönelik teknolojik değişim konusunu ele almaktadır. Modern büyüme teorileri, uzun vadeli büyümeye yönelik içsel bir mekanizma geliştirerek ve Neoklasik görüşün dışsal teknolojik süreçle ilgili varsayımlarından kaçınmaya çalışmaktadırlar. İçsel büyüme teorilerinin ilk örnekleri her ne kadar ölçek etkisi konusunu ileri sürerek büyümeyi ekonominin büyüklüğü ile ilişkilendirmeye çalıştılsa da, son zamanlarda yapılan çalışmalar araştırma geliştirme aktivitelerinin ve teknolojik yatırımların büyümeyi tetiklediğini ileri sürmektedirler.¹⁰⁷

Yeni büyüme teorilerine dayanarak yapılan çalışmalardan birisi İkinci Dünya Savaşı'na yönelik olmak üzere G-7 ülkelerini örnek alarak uzun vadede büyüme ve teknolojik süreç ilişkisini ülkeler arasındaki büyüme oranlarını karşılaştırarak analiz etmeye çalışan M. J. Boskin ve L.J. Lau'nun çalışmasıdır. Bu çalışmada Neoklasik görüşte Solow-nötr hipotezinde belirtildiği gibi teknolojik gelişmenin maddi ve beşeri sermayeye bağlı olduğu ve G-7 ülkelerinin gelişmesinde teknolojik gelişmelerin önemli bir rol oynadığı ve Kanada hariç diğer G-7 ülkelerinin ekonomik büyümesinin temelinde teknoloji yatırımlarının yer aldığı saptanmıştır. Nitekim Tablo 2.1. 'de de görüldüğü üzere 1973 sonrası dönemde fiziksel sermaye oranı ile teknolojik ilerleme oranına bakıldığında, Kanada hariç diğer G-7 ülkelerinde ekonomik büyümeye en fazla katkıyı teknolojik ilerlemelerin yaptığı

¹⁰⁷ Stiroh, a.g.m., s. 37-42. Erdoğan, "Makro Ekonomik Etkileri Açısından Yeni Ekonomi", s. 16.

görülmektedir.¹⁰⁸ Özetle Boskin ve Lau'nun çalışmasına göre, teknolojik gelişme sermaye tasarrufu sağlamakta, işgücü üzerinde uzun vadede olumsuz bir etkiye bulunmamaktadır. Yeni iş alanlarının ortaya çıkması ve hizmetler sektörünün istihdamda önemli rol üstlenmesi ile birlikte yapısal işsizlik de meydana gelmemektedir. Bu bakımdan, daha yüksek sermaye yoğunluğuna sahip ülkelerin teknolojik gelişme katsayılarında yüksektir. Sonuçta ekonomik büyüme hem fiziksel sermayeyi hem de beşeri sermayeyi arttıran teknolojik gelişme katsayısına bağlı olmaktadır.¹⁰⁹

Tablo 2.1. G-7 Ülkelerinde 1973 sonrası Dönemde Büyüme Kaynaklarının Göreceli Katkıları (%)

Ülkeler	Fiziksel Sermaye	Emek	Beşeri naye	Petrol tları Etkisi	Teknolojik İlerleme
Kanada	25	31	8	0	36
Fransa	29	-3	6	-2	69
Almanya	29	-5	5	-6	77
İtalya	27	-5	6	-9	82
Japonya	33	6	4	-11	68
İngiltere	31	1	5	-1	65
ABD	17	23	6	-4	58

Kaynak: Boskin and Lau, a.g.m., s. 30.

Erdoğan, "Makro Ekonomik Etkileri Açısından Yeni Ekonomi",s. 17.

Çalışmadan çıkan bir diğer sonuca göre de teknolojik ürünlerin sermaye ve emek girdilerine yönelik belirli bir katkısı da bulunmaktadır.¹¹⁰ Çalışmadan çıkan analiz sonuçlarına ilişkin olarak da G-7 ülkeleri arasında ABD bilişim teknolojilerinin büyüme katkısının en fazla olduğu ülke durumundadır. ABD'de bu katkı oranı tümüyle sabit sermayenin büyümeye katkısının yarısı, Kanada ve İngiltere'de ise katkı oranı sabit sermayenin büyümeye katkısının % 40'ı kadardır. Fransa, Almanya, İtalya ve Japonya'da ise bilgi ve iletişim teknolojilerinin büyüme katkısı daha düşüktür. Bu durum teknolojik yatırımların yavaş bir seyir izlemesiyle

¹⁰⁸ Michael J. Boskin and Lawrence J. Lau, "Generalized Solow – Neutrical Technical Progress and Postwar Economic Growth", **NBER Working Paper**, No. 8023, December 2000, s. 2-3, 31. Gille, Marti and Zmro, a.g.m., s. 2. Erdoğan, "Makro Ekonomik Etkileri Açısından Yeni Ekonomi",s. 17.

¹⁰⁹ Özgür Uçkan, "Bilgi Politikası ve Bilgi Ekonomisi: Verimlilik, İstihdam, Büyüme ve Kalkınma", **Bilgi Dünyası**, 7 (1), 2006. s. 29.

¹¹⁰ Paul Schreyer, "The Contribution of Information and Communication Technology to Output Growth: A Study of The G7 Countries ",**STI Working Paper**, OECD, 2002/2, s. 5-6.

ilgili olmayıp, daha çok bilgi ve iletişim teknolojisi ürünlerinin toplam gelir payının düşük olmasıyla ilgilidir. Bunun sonucunda da toplam sermaye stoku içerisindeki bilgi ve iletişim teknolojisi ürünlerinin payı düşük çıkmaktadır. Bu duruma ilişkin bir başka açıklama da teknolojik yatırımlar hizmetler sektöründe yoğunlaşmaktadır. Japonya ve bazı Avrupa ülkelerinde hizmetler sektörünün, ABD veya İngiltere'ye oranla daha küçük bir rol üstlenmesi böyle bir sonucun ortaya çıkmasına neden olmaktadır.¹¹¹

Bilgi ve iletişim teknolojileri harcamaları geçiş ekonomilerinde de büyümelerinde önemli rol üstlenmektedir. Tablo 2.2.'de bazı Avrupa geçiş ekonomilerinde teknoloji harcamalarının GSMH'ye katkıları yüzde olarak verilmiştir. Buna göre oranlara bakıldığında Çek Cumhuriyeti, Macaristan ve Slovakya'da bilgi ve iletişim teknolojileri harcamalarının katkısının yüksek olduğu görülmektedir. Ancak bu tabloda öne çıkan ülke özellikle Polonya'dır. Çünkü ülkede 2001 yılında her ne kadar teknoloji harcamalarının büyümeye katkısı (%5.95) diğer üç Avrupa ülkesi karşısında düşük kalsa da, katkı oranı ile toplam ortalama oranı arasındaki fark % 2'lik 1993 yılından itibaren kapanarak, 2001'de % 1.3 seviyesine gerilemiştir. Polonya'nın katkı oranı ile diğer örnek ülkelerin katkı oranlarının toplam ortalaması arasındaki bu farkın azalmasında, ülkede gerçekleştirilen teknoloji harcamaları artışının etkili olduğu ileri sürülmektedir. Buna yönelik olarak da Polonya'da 1.772 milyon dolar olan bilgi ve iletişim teknolojileri harcamaları, 2001 yılında 10.489 milyona yükselmiştir.¹¹²

Genel olarak 1990'lı yıllarda ABD ekonomisi deneyimine dayanılarak, bilgisayar yatırımları ve bilgi teknolojileri kullanımı artışının büyüme üzerinde etkili olduğu söylenebilir. Hesaplama gücündeki artış büyüme üzerinde iki önemli etki meydana getirmektedir. İlk olarak, bilgisayar üretiminde aynı girdiden üretim yapmak mümkündür ve bunun sonucu olarak da bilgisayar üretim sektöründe verimlilik yükselmekte, ekonominin geneline yönelik olarak da toplam faktör verimliliği, hem endüstri hem toplam düzeylerde de emek verimliliği artmaktadır. İkinci olarak ise bilgisayar kullanımındaki artış bilgisayar kullanan sektörlerde bir

¹¹¹ Schreyer, a.g.m. ,s. 17-18.

¹¹² Marcin Piatkowski, "The Contribution of ICT Investment to Economic Growth and Labor Productivity in Poland 1995-2000", **Tiger Working Paper Series**, No. 43, July 2003, s. 3-4.

girdi olarak bilgisayar hesaplama gücünde bir artışa yol açmaktadır. Çalışanlara daha gelişmiş ekipmanlar sunulması durumunda da emek verimliliği yükselmektedir. Hesaplama gücündeki hızlı yükseliş aynı zamanda hem toplam faktör verimliliği hem de sermaye artışına yönelik olarak toplam çıktı düzeyini de etkilemektedir. Bilgisayar üretim teknolojisindeki gelişmeler makro düzeyde toplam faktör verimliliğinin ve emek verimliliğinin yükselmesine katkı sağlamaktadır.¹¹³

Tablo 2.2. 1993-2001 Döneminde Bazı Avrupa Ülkelerinin Bilgi ve İletişim Teknolojileri Harcamalarının GSMH'ye Katkıları

Ülke	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001
Bulgaristan	2.23	2.88	2.32	2.71	2.97	3.11	3.60	4.12	4.17
Çek Cum.	5.56	5.34	5.95	5.80	6.44	6.56	7.85	9.10	8.73
Macaristan	4.17	4.32	3.88	4.28	4.46	7.50	8.23	8.93	10.02
Polonya	2.06	2.08	2.16	2.28	2.57	4.59	5.43	6.06	5.95
Romanya	1.07	1.09	0.93	1.03	1.28	1.39	2.09	2.32	2.41
Rusya	4.01	3.18	1.83	1.71	1.97	2.66	4.11	3.52	3.20
Slovakya	4.23	4.18	4.04	4.02	3.89	5.55	6.78	8.12	8.78
Slovenya	3.02	3.03	2.92	3.08	3.39	3.72	4.42	5.26	4.72
Ortalama	4.45	4.45	4.46	4.69	4.98	5.64	6.22	6.81	7.27

Kaynak: WITSA, “Digital Planet 2002: The Global Information Economy”. Vienna, World Information Technology and Services Alliance. Piatkowski, a.g.m., s. 6.

2.1.2.3. Konjonktürel Dalgalanmalar Üzerine Etkisi

Ekonomide gerçekleşen konjonktürel dalgalanmalarda esas alındığında ekonominin durgunluk, daralma ve genişleme dönemlerinden oluştuğu görülmektedir. Yeni ekonomide de ekonominin gelişme dönemi hızlı bir teknolojik gelişme, verimlilik artışı, yatırım artışları, enflasyon düşüşü ile karakterize edilmektedir. Teknolojik gelişmenin yaşanmadığı bir durumda ise ekonomi durgunluk dönemine girmekte, teknolojik yatırımların azalması ise ekonominin gerilmeye başlamasına neden

¹¹³ Dale W. Jorgenson and Kevin J. Stiroh, “Raising the Speed Limit: U.S. Economic Growth in The Information Age”, **Brookings Papers on Economic Activity 1:2000**, s. 132-133. Erdoğan, “Makro Ekonomik Etkileri Açısından Yeni Ekonomi”, s. 18.

olmaktadır.¹¹⁴ Teknoloji çevrimleri teorisi ile açıklanmaya çalışılan bu süreç içerisinde uzun genişleme dönemlerini, daha derin ve sert durgunluklar izlemekte, yenilik ve ekonomik büyüme birbirlerini etkilemektedir. Yenilik için yapılan harcamalar düşük enflasyon ve daha hızlı büyüme anlamına gelmektedir. Hızlı büyüme ve borsa yükselişi sonucu teknolojik yatırımlar artacak, bunun sonucunda da küçük şirketlerin kurulması, teknolojiye daha kolay adapte olunması sağlanacak, var olan şirketler de mevcut durumlarını koruyabilmek için çaba sarf edeceklerdir.¹¹⁵

2.1.2.4. İstihdam Üzerine Etkisi

Yeni ekonomi ile birlikte iş yaşamında da önemli değişimler meydana gelmektedir. Bilginin ön plana çıkmasıyla birlikte geleneksel iş yapısı da değişikliğe uğramıştır. Materyale, fiziki beceriye dayanan, somut yapıdaki geleneksel iş yapısı yerini bilgiye ve zihni çalışmaya dayalı, soyut bir yapı teşkil eden bilgi işine bırakmaktadır. Bununla birlikte geleneksel iş yapısında fiziki bir aktarım söz konusu iken, yeni iş yapısında bilgi aktarımı söz konusudur.¹¹⁶ Bu yeni iş yapısında bilginin ve teknolojinin de etkisiyle geleneksel işgücü niteliği de değişime uğramaktadır. Mavi yakalı işçilerin yerini bilgiyi kullanarak problem çözebilme yeteneğine sahip, analiz edebilen, yaratıcı, yüksek eğitilmiş, bilgisayar kullanma becerisine sahip, sürekli öğrenen bilgi işçileri almaktadır.¹¹⁷ Yeni ekonominin bilgiye ve bilişim teknolojilerine dayanmasının doğal bir sonucu olarak da aranan personel vasıflarının da değiştiği görülmektedir. Eski ekonomi ve yeni ekonomi arasında personel vasıfları arasındaki farklılıklar tablo 2.3.'te açıkça görülmektedir. Tablodan da anlaşılacağı üzere yeni ekonomi işgücü niteliği bakımından pek çok değişikliği beraberinde getirmektedir. Bu değişikliğin temelinde de bilgi yatmaktadır.

¹¹⁴ Monthly Review, "The New Economy: Myth and Reality", **Monthly Review**, Vol.52, No.1 April 2001. <http://www.monthlyreview.org/0401edit.htm> (10.02.2005)

¹¹⁵ Bahadır Akın, "Yeni Ekonomi: Yeni Olan Nedir? 20. Yüzyılın Son Moda Kavramının Analizi", **I. Ulusal, Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., 2002, s. 9.

¹¹⁶ Fred Nickols, "What is in The World of Work and Working: Some Implications of The Shift to Knowledge work", **Butterworth-Heinemann Yearbook of Knowledge Management**, 2003, s. 3.

¹¹⁷ N. Munk, "The New Organization Man" **Fortune** 137, no. 5, March 1998 s. 62-74'ten B. Lankard Brown, "Knowledge Workers", **Trends and Issues Alert**, No. 4, 1999, s. 1.

Tablo 2.3. Yeni ve Eski Ekonomi Arasında İşgücü Niteliği Arasındaki Farklar

Kriter	Eski Ekonomi	Yeni Ekonomi
Politik Hedef	Tam İstihdam	Yüksek reel ücret ve gelir
Yetenekler	Belirli işlerde uzmanlık	Farklı alanlarda uzmanlaşma
Gerekli Eğitim	Bir uzmanlık alanı veya derece	Yaşam boyu öğrenme
İşçi-İşveren ilişkisi	Birbirine rakip	Birbiriyle işbirliği içinde
İstihdamın doğası	Durağan	Risk ve fırsatlara göre değişen

Kaynak: Atkinson and Court, a.g.m., s. 7.
Söylemez, a.g.e., s. 23.

Teknolojinin istihdam yaratmasına karşın işsizliği arttırdığı yönünde de görüşler ileri sürülmektedir. Özellikle imalat sektöründe teknolojinin gelişmesi ve yeni üretim sistemlerinin ortaya çıkması işsizliğin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Robotların, makinelerin devreye girmesi sonucu büyük şirketler üretim faaliyetlerinde eleman kısıtlamasına gitmektedirler. Bu tür teknolojik makineleri kullanmak için aslında yine belli düzeyde eğitim almış personel gerekeceğinden geleneksel ekonomideki bedeni çaba harcayan işçiler yeni üretim sistemlerinin gelişmesiyle birlikte eğitilmiş işçilerle değiştirilmekte ve sonuçta eğitimsiz işçiler işsiz kalmaktadır. Ancak gelişmiş ülkelerde istihdam seviyesinin yüksek olmasından dolayı teknolojik gelişmelerin neden olduğu işten çıkarmalarda başka bir iş alanının oluşmasıyla istihdamdaki geçici dengesizlik kısa sürede kendi dengesini kurmaktadır. Bu ülkelerde teknolojik gelişmeler nedeniyle işsiz kalanlar hizmetler sektörü tarafından sürekli işe alınabilmektedirler. Böylece de teknolojinin işsizliği arttırdığına yönelik görüşlerin aksine teknolojik gelişmeler genellikle işsizliğe uzun süreli yol açan bir faktör olarak değerlendirilmemektedir.¹¹⁸ Yeni ekonominin istihdam üzerindeki etkilerinden biri de yeni istihdam biçimlerini oluşturmasıdır. Tek işverene bağlı, ömür boyu istihdam ve haksız feshe karşı koruma özelliklerine sahip olan ve 1975'lere kadar ileri endüstrileşmiş ülkelerde istihdam ilişkilerini düzenleyen temel araç olan standart veya geleneksel istihdam biçimi, esnek iş ilişkileri olarak da nitelendirilen atipik istihdam biçimlerinin baskısı altına girmektedir. Nitekim atipik istihdam biçimleri gerek işletme düzeyinde işverenler ve gerekse makro ekonomik

¹¹⁸ İsmail Hakkı Yücel, **Bilim-Teknoloji Politikaları ve 21. Yüzyılın Toplumunu**, Ankara: DPT Yay., Temmuz 1997, s. 91.

düzyeyde hükümetler tarafından teşvik edilmekte, Amerika, Japonya ve Avrupa ülkeleri başta olmak üzere önemli bir artış göstererek günden güne yaygınlaşmaktadır. Atipik istihdam, işverenlerin ihtiyaçlarını karşılamak işgücünü esnek hale getirmek üzere hazırlanan atipik hizmet sözleşmelerine dayanmaktadır. Bazı durumlarda çeşitli atipik sözleşme türleri bir arada ya da iç içe uygulanabilmektedir. İşletmeler içinde de değişen piyasa koşullarına ve teknolojik yeniliklere uyum sağlamak amacıyla “Çekirdek İşgücü” (Core Workforce) ve “Çevresel İşgücü” (Peripheral Workforce) olmak üzere iki istihdam politikası uygulanmaktadır. Çekirdek işgücünü ile tam gün süreli, iş güvencesine sahip ve maaş karşılığı çalışan işçiler oluştururken, çevresel işgücü ile dönemsel veya geçici işlerde herhangi bir sosyal güvenceye sahip olmadan çalışanlar ifade edilmektedir.¹¹⁹

Atipik istihdam biçimlerinin kendi yapısından kaynaklanan işletmelerde çevresel etkiler oluşturarak işgücü kutuplaşmalarına yol açması, iş ve sosyal sigorta güvencesi taşımaması, niteliksiz işleri içerisinde barındırması gibi özellikleri göz önüne alındığında özellikle hizmetler sektöründe mevcut çalışma koşulları ve bu koşullardan doğan sorunların, iş ilişkilerinin güncel sorunlarını oluşturduğu ifade edilebilir. Söz konusu sorunlar daha çok endüstri sektöründeki iş koşullarına göre biçimlenen geleneksel istihdam modelinin yeni bir toplumsal formasyonun getirdiği dinamiklerle uyumlu olmamasından kaynaklanmak ve işgücü piyasasının tabalaşması da işgücünün homojenliğini azaltmaktadır.¹²⁰

2.1.2.5. Ülkelerarası Gelir Dağılımı Üzerine Etkisi

Yeni ekonomi gelişmekte olan ülkelere yeni fırsatlar sunmaktadır. Yeni bilgi ve iletişim teknolojileri, gelişmekte olan ülkelere, gelişmiş dünya ile aralarında var olan teknoloji açığını kapatmalarına ve böylece gelişmiş ülkelerin seviyesine yetişmelerine izin vermektedir. Ayrıca gelişmiş ülke deneyimlerinden yola çıkılarak, teknolojik gelişmeler ve bu alanda yapılacak yatırımlar gelişmekte olan ülke ekonomilerinin de büyümesini sağlayacaktır. Nitekim bazı göstergelere bakıldığında

¹¹⁹ Abdurrahman Benli ve Mahir Gümüş, “Bilgi Eksenli Yeni Bir Toplumsal Formasyona Geçişin İşgücünün Homojenliği Üzerindeki Etkileri”, **1. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., 2002 s. 589-590. Klotz, a.g.m., s. 12-13.

¹²⁰ Benli ve Gümüş, a.g.m., s. 593.

gelişmiş ülkeler ile gelişmekte olan ülkeler arasında bir dijital ayırım göze çarpmaktadır. Bu ayırım göze alınarak yeni ekonominin zengin ülkeler ile yoksul ülkeler arasında dijital açığı arttırabileceği yönünde iki alternatif senaryo ortaya konulmaktadır. İlk senaryoya göre, yoksul ülkelerde kaynakların sınırlı olması, bu ülkelerin bilgi ve iletişim teknolojilerinden yararlanmalarını engelleyecek, sonuçta dijital açık bir ekonomik açığa yol açacak ve ülkeler arası gelir dağılımı gitgide bozulacaktır. İkinci senaryoda ise gelişmekte olan ülkeler ekonomilerini düzeltemediklerinden kaynaklarının sadece bir kısmını dijital açığı kapatmak için kullanacaklardır. Bu senaryo açısından da yeni ekonominin sadece masraflı bir oyalama aracından ileri gidemeyecektir. Ancak bazı görüşler bu senaryolara karşılık gelişmekte olan ülkelerin doğru politikalar uyguladıklarında yeni ekonomiden olumlu şekilde faydalanabileceklerini ve böylece de yeni ekonominin gelir dağılımı üzerindeki olumsuz etkisinin azaltılabileceği belirtmektedir.¹²¹

Yeni ekonomi teknolojik gelişmeye dayalı olduğundan en yüksek gelir teknolojiyi yoğun olarak kullananın elindedir. Teknolojik yenilikler ve buna bağlı iş sektöründeki yenilikler daha çok gelişmiş ülkelerde karşımıza çıkmaktadır.¹²² Gelişmekte olan ülkelerde ise durum farklıdır. Bu ülkelerde teknolojik imkanlar yetersizdir. Ar-Ge faaliyetlerine önem verilmemekte ve bilimsel çalışmalar yeterince desteklenmemektedir. Bu sorunlarla birlikte ücretin düşük olması bu ülkelere gelişmiş ülkelere doğru bir beyin göçü dalgasına yol açmaktadır.¹²³

Bilgi çağında bu beyin göçü gelişmekte olan ülkeler aleyhine gelişmektedir. Çünkü gelecekte bu ülkeler ekonomik olarak gelişmelerine yardımcı olacak nitelikli bir iş gücünden yoksun kalacaklar ve artan rekabet ortamında gelişmiş ülkelerle aralarındaki uçurum derinleşeceğinden rekabet şansları azalacak, beyin göçü ülkelerarası gelir dağılımını olumsuz etkileyecektir.¹²⁴ Bazı görüşlere göre ise beyin

¹²¹ Sandeep Kapur, "Developing Countries in The New Economy: The Role of Demand- Side Initiatives", **WIDER Discussion Papers**, No. 2002/73, s. 1.-5

¹²² Burcu Uğur ve Mehmet Şahin, Yeni Ekonominin Mikro ve Makro Ekonomi Üzerine Etkileri, II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Poster Bildirisi, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=270 (16.02.2005)

¹²³ Salih Barışık ve Hakan Çetintaş, "Küreselleşme ve Beyin Göçü", **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., Beta Yayıncılık, 2003, s. 725.

¹²⁴ Birsen Ersel, "Bilgi Çağında Çalışma İlişkileri ve Beyin Göçü", **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., Beta Yayıncılık, 2003, s. 717.

göçünün olumsuz etkileriyle birlikte olumlu etkilerinin de görülmesi olasıdır. Buna göre vasıflı işçilerin ülkelerarası dolaşımı geliştirmekte olan ülkelerin global piyasalara girmelerini sağlayacaktır. Beyin göçünün geliştirmekte olan ülkeler açısından en olumlu etkisi ise ülkeye döviz girişidir. Çünkü dışarıya giden vasıflı işçilerin çalıştıkları ülkelerde alacakları ücretleri geride bıraktıkları ailelerine göndermeleri veya ana vatanlarına dönerek harcamaları geliştirmekte olan ülkeler üzerinde bir döviz girdisi oluşturacaktır.¹²⁵ Buna yönelik olarak tablo 2.4'te bazı geliştirmekte olan ülkelere göç eden işçilere ait işçi gelirlerinin miktarları ve GSMH içerisindeki payları verilmektedir. Tablodan da görüleceği üzere vasıflı işçi göçünün geliştirmekte olan ülkelere yönelik bir döviz akışı oluşturduğunu ve bu gelirlerin GSMH içerisinde yer alarak, ekonomilerin büyümesinde etkili olduğu belirtilebilir.

Tablo 2.4. Bazı Geliştirmekte Olan Ülkelere Ait Gurbetçi İşçi Gelirleri Miktarları ve GSMH İçerisindeki Payları

	İşçi Gelir Miktarı (Milyon Dolar)	İşçi Gelirlerinin GSMH Payı %
Mısır	3.747	4
Yunanistan	1.613	1
Hindistan	11.586	3
Pakistan	1.086	2
Portekiz	3.131	3
Türkiye	4.560	2

Kaynak: Worldbank, World Development Indicators 2006,
<http://devdata.worldbank.org/wdi2006/contents/index2.htm> (13.08.2006)

Genel olarak bakıldığında gelişmiş ülkelere de kısa süreli vasıflı eleman göçünün yaşandığı görülmektedir. Fakat gelişmiş ülkeler meydana gelen vasıflı eleman açığını, diğer ülkelere göç alarak kapatmaktadırlar. Böylece de bu kısa süreli dolaşım sayesinde kazançlarını arttırmaktadırlar.¹²⁶

¹²⁵ International Labor Office, “Policy Responses to Skilled Migration : Retention, Return and Circulation”, **Perspectives on Labour Migration Series**, International Labour Office: Geneva, 2004, s. 8.

¹²⁶ Mario Cervantes and Dominique Guellec, “The brain drain: Old myth, new realities”, **OECD Observer**, May 07 2002'den Barışık ve Çetintaş, a.g.m., s. 731.

Bazı görüşlere göre beyin göçünün yanı sıra sermayenin teknolojik-yoğun ülkelere akması da ülkelerarası gelir dağılımını etkilemektedir. Bu durum ülkelerarasındaki gelir dağılımı uçurumunu git gide arttırmaktadır. Aynı zamanda en yüksek fayda da gelişmiş ülkelerde sağlanmaktadır.¹²⁷

2.1.2.6. Dış Ticaret Üzerine Etkisi

Yeni ekonomi sınırları ortadan kaldırarak dış ticareti de etkilemektedir. Bununla birlikte yeni ekonomide ürünler küresel ölçekte her pazara girebilmekte böylece monopol rekabet azalmaktadır. İnternetin de etkisiyle üreticiler ürünlerini kolay ve hızlı bir şekilde sunabilmektedirler. Bunun yanında internet çeşitli ülke firmalarının birbirlerinin ürettikleri ürünleri değerlendirmelerini, teknoloji ve bilgi sağlayarak yeni ürünleri geliştirilmelerini sağlamaktadır.

1950'li yılların sonlarında ihraç mallarının emek-yoğun, ithal mallarının ise sermaye- yoğun mallardan oluştuğunu ileri süren Leontief paradoksuna yönelik getirilen eleştiriler ve böylece başlayan tartışmalar bilginin üretim ve dış ticaretteki rolünü ön plana çıkaran yeni teorilerin gelişmesine zemin hazırlamıştır.¹²⁸

Keesing ve Kenen tarafından geliştirilen nitelikli işgücü teorisi sanayi ülkeleri arasındaki ticaretin büyük bir bölümünü işgücü farklılıkları ile açıklamaktadır. Nitelikli işgücü bakımından zengin ülkeler nitelikli işgücü gerektiren mallarda uzmanlaşırken, niteliksiz emeğe sahip ülkeler ise niteliksiz emeği içeren malları üretmektedirler.¹²⁹

Teknoloji açığı teorisini geliştiren Posner ise yeni bir teknolojik ürün üreten ülkelerin ürünün ilk ihracatçısı olduğunu, zamanla bu teknolojinin başka ülkeler tarafından öğrenilmesi ve daha teknolojik ürünler üretmeleri sonucunda ihracatçı

¹²⁷ Uğur ve Şahin, a.g.m., (16.02.2005)

¹²⁸ Yusuf Bayraktutan, "Bilgi ve Uluslar arası Ticaret Teorileri", **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 4 Sayı 2, 2003, s. 180.

¹²⁹ Dilek Seymen, Yeni Dış Ticaret Teorileri, <http://www.deu.edu.tr/userweb/dilek.seymen/dosyalar/YeniDisTicaretTeorileri.pdf> (21.04.2005)

olan ülkenin ithalatçı konuma düşeceğini ileri sürmüştür.¹³⁰ Böylece ticaret ile teknoloji arasında bir ilişki ortaya çıkmaktadır. Teknoloji açığı teorisi kısaca bazı sektörlerde üretilen teknolojik ürünlere yönelik olarak bir ülkenin geçici olarak monopolcü olmasını ve üretilen yeni ürünün kolayca uluslar arası piyasaya girebileceğini belirtmektedir.¹³¹

Teknoloji açığı teorisi dışında bir diğer yeni dış ticaret teorisi de ürün dönemleri teorisidir. Vernon tarafından ortaya konulan bu teoriye göre de; bir ürünün bir yaşam süresi vardır ve bir ürünün satış hacmi yaşam boyunca “S” şekline benzer biçimde değişmektedir. Eğrinin şekli bu ürüne ilişkin talebin önce yavaş şekilde arttığını, daha sonra artışın hız kazandığını, son aşamada ise artışın yeniden yavaşladığını göstermektedir. Bu aşamalar vernon tarafından sırasıyla yeni ürün dönemi (new product), olgunlaşmış ürün dönemi (maturing product), standartlaştırılmış ürün dönemi (standardized product) olarak adlandırılmaktadır.¹³² Yeni ürün döneminde üretim süreci nitelikli işgücü ağırlıklı ve üretim teknolojisindeki değişiklikler kısa dönemlidir. Yani yeni ürünün üretim teknolojisi hızla değişmektedir. Olgunlaşmış ürün döneminde teknolojik değişimler uzun dönemli olmakta ve piyasaya yeni firmalar girmektedir. Bu dönemde yeni ürünün geliştirildiği ülke dışında, benzer gelir ve tüketici tercihlerine sahip ülkelerde de yeni ürün için talep oluşarak, ürünü geliştiren firma bu ülkelere yönelik ihracata başlamaktadır. Standartlaştırılmış ürün döneminde de üretim teknolojisi standart bir hale gelerek üretim sürecinde niteliksiz işgücünün payı artmaktadır. Bu durum yenilikçi firmayı işgücünün ucuz olduğu ülkelerde yatırım yapma yoluna iterek üretimin az gelişmiş ülkelere doğru kaymasına neden olmaktadır.¹³³

Dünya ticaretini, sermaye-emek yada vasıflı-vasıfsız emek ayrımıyla açıklamak zorlaşmaktadır. Bunun sonucunda yeni dış ticaret teorilerinin temel

¹³⁰ M. V. Posner, “International Trade and Technical Change”. **Oxford Economic Papers**, No: 13, 1961, s. 323-341’den Bayraktutan, a.g.m., s. 180.

¹³¹ Paul Cook and Y. Uchida, “The Transformation of Competitive Advantage in East Asia: An Analysis of Technological and Trade Specialisation”, **Centre on Regulation and Competition Working Paper Series**, No.63, June 2004, s. 6.

¹³² R. Vernon, “International Investment and International Trade in the Product Cycle “ **The Quarterly Journal of Economics**, Vol. LXXX No.2 , 1966 s. 199’den Ferit Kula, “Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları ve Dış Ticaret”, **Erciyes Üniversitesi İİBF Tartışma Metinleri –TM.05/01**, Aralık 2005, s. 5.

¹³³ Kula, a.g.m., s. 5.

dayanaklarından birisi olarak Endüstri-içi Ticaret (Intra-Industry Trade) kavramı ortaya çıkmaktadır.¹³⁴ Endüstri-içi ticaret gelişmiş ülkeler arasında yapılan, aynı istatistiksel ürün kategorisi içerisindeki ürünlerin eş zamanlı ihracat ve ithalatının söz konusu olduğu bir ticaret şeklidir.¹³⁵ Endüstri-içi ticareti, temsili talep (representative demand) teorisi aracılığıyla açıklamaya çalışan Linder benzer fert başına gelir düzeyinde olan ülkelerin birbiriyle ticaret yapacağını önermiştir. Buna göre, üretici, dış talebe bakmadan önce yurt-içi talebi dikkate alır. Endüstri-içi ticaret, gelişmiş ülkelerde azlığı nedeniyle emek faktöründen tasarruf sağlayan yöntemlerle üretilen karmaşık ve pahalı nihai ürünler yanında yarı-iletkenler gibi aramalar ticaretinden oluşmaktadır. Fert başına gelir, temsili talebe kaynaklık eden unsurların başında yer almaktadır.¹³⁶

Yeni ticaret yapısıyla ilgili olarak Krugman, Brander, Spencer, Grossman, Helpman gibi iktisatçıların çalışmalarıyla özdeşleşen yeni bir uluslar arası ticaret teorisi de geliştirilmiştir.¹³⁷ Yeni ticaret teorisi piyasa aksaklıklarını, stratejik davranış ve yeni endüstriyel ekonomileri, yeni büyüme teorisi ve politik iktisat tartışmalarını içerisine almaktadır.¹³⁸

Yeni ticaret teorisine göre ticaret genel olarak farklılaştırılmış ürünlerden oluşmakta ve monopolcü konumdaki firmalar tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu bakımdan da monopolcü rekabet ön plana çıkmaktadır. Monopolcü firmanın kaliteyi düşürüp fiyatı arttırması durumunda bu başka firmaların işine yaramakta böyle rekabet iyice kızışmaktadır. Bu rekabetin sonucu da yeni ürünler ve teknolojik gelişmedir. Yeni teori karşılaştırmalı üstünlükleri de bir kenara itip azalan verimler ve ölçek ekonomileri konularını ileri sürmektedir. Piyasanın genişlemesini, fiyatların düşmesini, ürün kalitesinin artmasını sağlamaktadır. Günümüzde de bu teoriye bağlı olarak rekabet ortamı tüketicilere yaramaktadır. Firmalar tüketicilerin arzuladığı ürünleri piyasaya sürmektedirler. Firmalar arasındaki rekabet ürünlerin kalitesini ve

¹³⁴ Bayraktutan, a.g.m., s. 181.

¹³⁵ Kemal Türkcan, "Determinants of Intra-Industry Trade in Final Goods and Intermediate Goods Between Turkey and Selected OECD Countries", **İstanbul Üniversitesi İktisat Fak. Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, Sayı:1, 2005, s. 21.

¹³⁶ Linder, S. B. "An Essay on Trade and Transformation", Almquist-Wiksell 1961' den Bayraktutan, a.g.m., s. 181.

¹³⁷ Bayraktutan, a.g.m., s. 182.

her geçen gün yeni ürünlerin çıkmasına yol açmaktadır. Her yeni çıkan ürünle bir öncekinin de fiyatı düşmektedir. Böyle bir ortamda şöyle bir gelişme de ortaya çıkmaktadır ki, tüketiciler teknolojinin geliştiğini bildikleri için beklemeyi tercih ederler. Piyasa içerisinde var olan bir ürünün bir yenisi çıktığında eskisinin fiyatının düşeceği yönünde beklenti içerisinde dirler. Nitekim de piyasaya yeni bir ürün çıktığında fiyatı düşmektedir. Ayrıca internet sayesinde firmalar yeni ekonomide çıkaracakları ürünle ilgili duyuruları önceden yapmakta hatta ürün fiyatlarını önceden belirlemektedirler.¹³⁹

Buraya kadar yapılan açıklamalardan sonra belirtmek gerekirse,yeni dış ticaret teorileri, hiçbir zaman klasik teoriyi tamamen reddetmemekte; sadece, klasik teorinin öngördüğü sebepler olmasa da, yine de dış ticaret yapılabileceğini öne sürerek, dış ticaret için yeni argümanlar ortaya koymaktadır.¹⁴⁰

2.2. Yeni Ekonominin İktisat Politikası Üzerine Yansımaları

Yeni ekonomideki gelişmelerin iktisat politikası üzerinde bazı değişimler meydana getirdiği görülmektedir. Bu konuya yönelik olarak yeni ekonominin para ve maliye politikaları üzerindeki etkilerinin değerlendirilmesi gerekmektedir.

2.2.1. Yeni Ekonominin Para Politikası Üzerindeki Etkisi

1960'lı ve 1970'li yıllarda yaptıkları çalışmalarla Milton Friedman, Edmund Phelps ve Robert Lucas ve onların daha sonra gelen takipçileri uzun dönemde enflasyon ve işsizlik arasında bir değiş-tokuş ilişkisi olamayacağını göstermişlerdir. Nitekim 1970'li yıllarda yaşanan durgunluk ve Phillips eğrisinin uzun dönemde geçersizliğinin anlaşılmasıyla birlikte 1980'li yıllarda da dünya genelinde gözlenen fiyat düzeyi artışları para politikasının uzun dönemde sadece fiyatlar üzerinde etkili olduğunu göstermiştir. Bunun sonucunda da ekonomistler arasında Merkez Bankası'nın görevinin fiyat istikrarını sağlamak olduğu görüşü genel kabul

¹³⁹ Bayraktutan, a.g.m., s. 185.

¹⁴⁰ İlhan Karakoyun, "Endüstri-içi Ticaret Kavramı ve Türkiye ile AB Ülkeleri Arasındaki Endüstri-içi Ticaretin Düzeyi", **Türk İdare Dergisi**, Yıl:76, Sayı:442, 2004, s. 224.

görmüştür.¹⁴¹ Merkez Bankasının fiyat istikrarı görevi yerine getirmede bağımsız, şeffaf ve hesap verebilir bir konumda olması para politikasının etkinliği için son derece önemlidir. Yeni ekonomide bilgi ve iletişim teknolojileri kanalıyla iktisadi birimler uygulanacak para politikasına yönelik olarak bilgi edinebilmekte ve sonuçta bu durum para otoritesinin şeffaf olmasını sağlamaktadır.

Yeni ekonomi para politikasına yönelik olarak bir takım uygulamaları da beraberinde getirmiştir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması, internetin ve küresel ağların devreye girmesiyle birlikte artık elektronik bankacılık başta olmak üzere yeni uygulamalar ortaya çıkmıştır. Elektronik bankacılık sistemi ile bankacılık hizmetleri sanal ortamda ATM, internet, telefon, TV aracılığıyla işlemler elektronik ortamda daha hızlı ve etkin bir biçimde gerçekleştirilmektedir.

Elektronik bankacılık sistemi hızlı ve kolay işlem garantisi sunmasının yanında bir takım riskleri de içerisinde barındırmaktadır.¹⁴²

- Elektronik ortamda gerçekleştirilen işlemler her şeyden önce risk altındadır. İnternet'in açık bir ağ olması nedeniyle bir takım şahısların mevduat sahiplerinin hesap bilgilerine, banka bilgilerine, şifrelerine vs. ulaşmaları gibi bir risk söz konusudur. Bunun yanında banka müşterilerinin güvensiz bir ortamda gerçekleştirdikleri işlemler de müşteri hesaplarına ulaşmaya davetiye çıkarmakta, sonuçta müşterinin yetki vermediği bir işlemden dolayı bankalar mali bir kayba uğrayabilmektedir.

¹⁴¹ Charles I. Plosser, "Does the New Economy Call For A New Monetary Policy", **Cato Journal**, Vol.21, No.2, s. 170-171' den aktaran İ.Güran Yumuşak ve Cemil Erarşlan, "Yeni Ekonominin Para Politikaları Üzerindeki Etkileri", **III. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Eskişehir: OGÜ İİBF Yay., 2004, s. 328.

¹⁴² Saleh M. Nousuli and Andrea Schaechter, "Challenges of the E-Banking Revolution", **Finance&Development**, Vol 39, No.3, September 2000.s. 47-48. Seyfettin Erdoğan "İktisat Politikası Uygulamaları Üzerindeki Etkileri Açısından Yeni Ekonomi", **KOÜ Sosyal Bilimler Enst. Dergisi**, 2004/2 s. 41. Türkiye Bankalar Birliği, "Elektronik Bankacılık ve Elektronik Para Faaliyetleri İçin Risk Yönetimi", Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi'ne sunulan bildiri, Mart 1998, s. 8.

- Elektronik bankacılık bir takım yazılım sistemi kullanılmasını da gerektirmektedir. Ancak bu yazılım sisteminin yeterince düzgün bir şekilde tasarlanmamış olması işlemlerde durgunluğa ve kesintilere yol açabilecektir.
- Herhangi bir şekilde bir saldırıya, güvenlik ihlaline maruz kalan bir bankanın itibarı da sarsılabilmektedir. Bu da mevduat sahiplerinin hesaplarını kapatma taleplerinin artmasıyla sonuçlanabilmektedir.
- Elektronik bankacılıkta yasal bir riskte bulunmaktadır. Bazı durumlarda banka müşterilerinin özel yaşamın korunmaması sebebiyle banka aleyhine dava açabilmeleri mümkün olmakta ve hatta bankayı yasal yaptırımlara maruz bırakabilmektedir.
- Pratik sonuçları bankalar ve gözetmenler için operasyonel, itibar ve yasal risklerden farklı boyutta olsa da, kredi riski, likidite riski, faiz oranı riski ve piyasa riski gibi geleneksel bankacılık riskleri de elektronik bankacılık ve elektronik para faaliyetlerinden ortaya çıkabilir.

Elektronik bankacılık sisteminde geniş bir kullanım alanı olan ve bilişim teknolojilerindeki gelişmelerin ekonomiye yansımaları sonucunda ortaya çıkan yeniliklerden en önemlisi Elektronik Para ya da e-Para sistemidir. Elektronik para ile kastedilen günümüzde ödeme aracı olarak kullanılan ATM, kredi kartı, mağaza kartı, sanal ve chip kart vğ. banknot yerine geçen taşınabilir plastik kartlardır.¹⁴³

Genel olarak bakıldığında elektronik para, akıllı kartlar ve ağ para olmak üzere karşımıza iki şekilde çıkmaktadır. Akıllı kartlar, üzerinde mikroçipler bulunan, parasal bir değeri olan kredi kartlarıyla benzerdir. Ağ para ise elektronik ortamda ürün alışverişinde kullanılan bilgisayar yazılımlarından ibarettir.¹⁴⁴

¹⁴³ Erdoğan, “İktisat Politikası Uygulamaları Üzerindeki Etkileri Açısından Yeni Ekonomi”, s. 41.

¹⁴⁴ Benjamin J. Cohen, “Electronic Money: New Day or False Dawn”, **Review of International Political Economy**, 8:2 Summer 2001, s. 199-200.

Elektronik para'nın en temel özelliği özel kurumlar tarafından da piyasaya sürülebilmesidir. Tüketiciler elektronik ortamda istedikleri ürünü satın alabilmek için e-paraya yönelmekte ve elektronik para, elektronik ticaret için önemli bir argüman olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bazı görüşlere göre elektronik paranın yaygınlaşması Merkez Bankalarının öneminin azalmasına, enflasyonu kontrol güçlerinde azalmaya neden olmaktadır.¹⁴⁵ Bunun yanı sıra elektronik paranın özel kurumlarca da basımı söz konusu olduğundan para otoritesinin gücünde ve para politikasının etkinliğinde kayda değer düşüşlerin görülebileceği ve elektronik para kullanımının yaygınlaşması sonucunda devletin parasal emisyon gücünün de azalabileceği ileri sürülmektedir.¹⁴⁶ Bir diğer bazı görüşlere göre de, elektronik para Parasal aktarım mekanizmasının işleyişini aksatabilir. Kredi hacmini kısırak sıkı bir para politikası uygulayan Merkez Bankası iktisadi birimlerin nakit talebinin azalması sonucu kredi hacmini cari dönemde azaltmayı başaramayabilir.¹⁴⁷ Hatta elektronik paranın yaygınlaşması ve nakit talebinin azalması sonucu Merkez Bankası dağıtım kanalları yoluyla faiz oranları üzerindeki kontrolünü tamamen kaybedebilir.¹⁴⁸

Bir diğer görüş elektronik paranın Merkez Bankası'nın senyoraj gelirleri üzerinde etkisi olduğunu ve elektronik paranın özel kurumlarca da arzının bir rekabet ortamı doğurduğunu belirterek, elektronik paranın rekabet gücünün zayıf ve nakit kullanımının fazla olması durumunda senyoraj gelirlerinde ciddi kayıpların meydana geleceğini ileri sürmektedir.¹⁴⁹

Elektronik para kullanımının para politikası araçlarını olumsuz etkileyeceği yönünde görüşler de mevcuttur. Bazı ülkelerde cari hesap yasal rezerv oranı elektronik para mevduat hesabından daha büyüktür. Bunun bir sonucu olarak da

¹⁴⁵ Ed Stevens, "Electronic Money and The Future of Central Banks", **Federal Reserve Bank of Cleveland Economic Commentary**, March 2002, s. 1.

¹⁴⁶ Eric Hellenier, "Electronic Money: A Challenge to the Sovereign State?" **Journal of International Affairs**, 51, 387-409'dan Erdoğan, "İktisat Politikası Uygulamaları Üzerindeki Etkileri Açısından Yeni Ekonomi", s. 42.

¹⁴⁷ Yumuşak ve Erarslan, "Yeni Ekonominin Para Politikaları Üzerindeki Etkileri", ss. 4-5.

¹⁴⁸ Roger Bootle, "The Future of Electronic Money-Why the Nok Will Not Replace The Dolar", **The Business Economist**, Vol.32 No.1, 2000, s. 8.

¹⁴⁹ Li Pan, "The impact of e-money on the monetary policy", **ACM International Conference Proceeding Series**, Vol. 113, 2005, s. 856

ticari bankalar elektronik paranın avantajlarıyla ilgilenmektedirler ve mevduat rezerv miktarını düşürmek için yasal rezervlerde kısıtlamaya gitmekten kaçınırlar. Böylece fırsat maliyeti ve finansman maliyetleri azalır. Bu şekilde iki sonuç ortaya çıkabilir. İlk olarak, merkez bankası toplam mevduat rezerv dengesi azalır. İkinci olarak ise, mevduat rezerv işlem mekanizması ortadan kalkar ve Merkez Bankası tarafından yasal mevduat yedekleri oranının ayarlanması yoluyla işleyen para arzını kısma veya genişletme yeteneği de önemli ölçüde azalır. Elektronik para kullanımının yaygın olması nakit ve sermaye arasındaki değişimi daha kolay hale getirir. Ticari bankalar, reeskont maliyeti göreceli olarak yüksekken diğer kaynaklardan fon sağlayabilirler ve Merkez Bankasından reeskont istemek yerine bankalar arası kredi işlemleri yapabilirler. Bu sebeple, e-para dolaşımında reeskont politikasının etkinliği oldukça azalacaktır. Elektronik para kullanımı açık piyasa işlemlerini daha karmaşık hale getirir. Etki süresi kısılır ve elektronik para kullanımı arttıkça para arzına göre yapılan ayarlamalar hızlanır. Ayrıca elektronik para basım yetkisinin merkeziyetçi bir yapıda olmaması merkez bankasının sorumluluğunu geniş ölçüde azaltır ve böylece açık piyasa işlemlerinin verimliliği ve esnekliği zayıflar. Elektronik para özel para politikası hedefleri uygulamaları üzerinde de potansiyel etki meydana getirmektedir. Bu etki tümüyle para arzı ve talebinin kontrolü üzerine olup, elektronik para Merkez Bankası'nın para politikası hedeflerine ulaşmasını zorlaştırmaktadır. Elektronik paranın özel kurumlarca arzı Merkez Bankası'nın fiyat istikrarı hedefini etkileyecektir. Elektronik para miktarının artması durumunda enflasyonun da artması söz konusu olacak ve fiyat istikrarı hedefi olumsuz etkilenecektir.¹⁵⁰

Karşıt görüşlere göre ise yeni ekonomide ortaya çıkan gelişmeler Merkez Bankası'nın ilan ettiği hedefler doğrultusunda hareket etmeye yöneltmekte ve böylece para politikasının etkililiğinin artmasına yardımcı olmaktadır. Burada da para politikasının etkililiğinin artırılmasının gerek şartı olarak da şeffaflık ve hesap verilebilirlik ortaya çıkmaktadır.¹⁵¹ Çünkü bilgi ve iletişim teknolojilerinin yaygınlığı

¹⁵⁰ Pan, a.g.m., s. 857.

¹⁵¹ Figen Büyükkakın ve Tahir Büyükkakın, "Bilgi ve İletişim Teknolojilerindeki Gelişmeler, Para Politikasının Etkililiği ve İktisadın Kuralları", **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, KOÜ İİBF Yay., Kocaeli: Beta Yay., 2003, s. 113.

para otoritesinin uygulayacağı para politikası konusunda şeffaf hareket etmesini sağlamaktadır. Sonuçta da para politikasının etkililiği artmaktadır.

Elektronik paranın nakit talebinde azalmaya yol açmayacağına yönelik görüşler de ileri sürmektedir. Çünkü buna göre, nakit talebi sürekli bir seyir izlemektedir ve insanlar günlük ödemelerini yapabilmek için nakit talep etmektedirler. Ayrıca kredi kartlarının da ilgili kuruluşlara bir geri ödemesi söz konusu olduğundan nakit talebinin azalmayacağı açıkça görülmektedir.¹⁵² Bununla birlikte elektronik paranın tamamen kağıt paranın yerini alması pek olası görülmemektedir. Dolayısıyla da Merkez Bankası'nın reel para ile sanal para arasındaki konvertibilitiyi yönetmesi gerekecektir.¹⁵³

Yeni ekonomi bilgi ve iletişim teknolojileri kanalıyla finans sektörü üzerinde de etkide bulunmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler bilgi işlem ve bilgi edinme maliyetlerini düşürmektedir. Bilginin niceliği de sürekli ve hızlı şekilde artmakta, bu durum piyasa katılımlarının bilgisinin ve memnuniyetlerinin yükselmesine yardımcı olmaktadır. Bilgisayar teknolojisi finansal kurumların küçük miktarlardaki alacak portföylerini ve paketlerini toplayabilmelerine, üçüncü kişilere satabilmelerine imkan tanımaktadır. Ayrıca teknolojik gelişmeler aracılığıyla geliştirilen güvenlik sistemleri piyasaların etkinliğinde önemli rol oynamaktadır. Bilgi maliyetlerindeki azalışla birlikte yabancı piyasalar üzerinde de bir takım etkiler gerçekleşmektedir. Coğrafi olarak sınırlar ortadan kalkmakta, böylece piyasaların entegrasyonu sağlanmaktadır. Entegrasyonla birlikte piyasalar birleşik olarak hareket etmekte, entegrasyon derecesinin artışıyla da ülkeler arasındaki karşılıklı dayanışma yükselmektedir. Böylece piyasalar dışsal şoklara karşı daha duyarlı hale gelmektedirler.¹⁵⁴

¹⁵² Bootle, a.g.m., s. 8.

¹⁵³Michelle Baddeley, "Using e-Cash in The New Economy: An Economic Analysis of Micropayment Systems", **Journal of Electronic Commerce Research**, Vol.5, No.4, 2004, s. 244.

¹⁵⁴ Manuel H. Johnson, "The New Economy: Implications for Monetary Policy", Paper Prepared for the Cato Institute's 18th Annual Monetary Conference cosponsored with The Economist, October 19, 2000, s. 1-2. Erdoğan, "İktisat Politikası Uygulamaları Üzerindeki Etkileri Açısından Yeni Ekonomi", s. 40.

Bilişim sektöründeki gelişmeler sayesinde geliştirilen çeşitli araç ve yöntemlerle finansal piyasalardaki asimetrik bilgi problemi de hafiflemektedir. Bilginin toplanması, işlenmesi ve aktarılması alanındaki teknolojik gelişmeler, piyasalardaki tüm birimler ve ilişkiler konusunda, ihtiyaç duyulan bilgilerin her aşama etkin bir biçimde elde edilmesini sağlamaktadır. Piyasadaki birimler internet ortamında sunulan bilgilere bedel karşılığında ulaşabilmektedirler. Ayrıca piyasayı yakından izleyen teknikler sayesinde sürekli yenilenerek geliştirilmektedir. Böylece piyasada fon sunmak isteyen birimlerin asimetrik bilgiden kaynaklanan kaygıları hafiflemektedir. Çünkü bu sistem, bir yandan, fon sağlayanlar adına borç isteyen birimlerin niteliğine ilişkin geniş bir veri tabanına sahip olması nedeni ile ters seçim sorununu hafifletmektedir. Diğer yandan ise, borç verme işlemi gerçekleşikten sonra ahlaki tehlike sorununun doğmaması için etkin bir monitör görevini yerine getirebilmektedir.¹⁵⁵

2.2.2. Yeni Ekonominin Maliye Politikası Üzerindeki Etkileri

Yeni ekonominin maliyet politikası üzerindeki etkisi de bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler sonucu meydana gelmektedir. Bu gelişmelerin odağında da maliye politikasıyla ilgili olarak elektronik ticaret bulunmaktadır. Zira elektronik ticaret yeni ekonominin maliye politikası üzerindeki etkilerine bağlı olarak, vergi politikası konusunu kapsamaktadır. Dolayısıyla da elektronik ticaretin vergilendirilmesi yeni ekonomide vergi politikasının önemini ortaya çıkarmaktadır.

Yeni ekonomide elektronik ticaretin vergilendirilmesi önemli bir sorundur. Çünkü elektronik ortamda yapılan mal ve hizmet ticareti geleneksel yöntemlerle vergilendirilememekte ve vergi kayıpları ile kaçaklarını önlemek için yeni yöntemlere ihtiyaç duyulmaktadır. Vergi kayıp ve kaçaklarını önlemek için elektronik ticaretin nasıl vergilendirileceğine ait literatürde kesin bir görüş birliği bulunmamaktadır.¹⁵⁶ Bu bakımdan elektronik ticaretin vergilendirilmesinde sorunlar

¹⁵⁵ Özcan Karahan, "Bilgi ve İletişim Teknolojilerindeki Gelişmelerin Finansal Piyasa Üzerine Etkileri" **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., Beta Yayıncılık, 2003, s. 221.

¹⁵⁶ İbrahim G. Yumuşak ve Cemil Eraslan, "Yeni Ekonominin Maliye Politikaları Üzerindeki Etkileri ve Gelişmekte Olan Ülkeler Örneği", IV. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi'ne sunulan bildiri, Sakarya: 15-16 Eylül 2005, s. 8.

hem dolaylı hem dolaysız vergiler için söz konusudur. Dolaysız vergilerde, vergi mükellefinin ikametgahı ve ülke bazında vergilendirilecek gelirin kaynağı sorun teşkil etmektedir. Çünkü elektronik ticarete gerçek ve tüzel kişilerin daimi ikametgahlarını belirlemek oldukça zordur. Ayrıca, sayısal veri haline dönüştürülmüş bir üründen (örneğin, gerçek bir kitap vs.) elde edilecek gelir ile söz konusu gerçek ürünün geleneksel ticari ortamda satışından elde edilecek gelir farklı olacağından, bunların vergilendirilmesinde de eşitsizlik, vergi idareleri açısından vergi geliri kayıpları olması ihtimali vardır. Dolaylı vergilerde de benzer sorunlar mevcuttur. Tüketim, gümrük vergileri ve KDV'nin tahakkuku ve tahsili konusundaki tartışmalar sürmektedir.¹⁵⁷

Elektronik ticaretin vergilendirilmesi konusunda bazı görüşler destek çıkarken, bazı görüşler vergi dışı tutulmasını önermektedirler. Vergilendirilmesi gerektiğini savunan görüşler genel olarak elektronik ticaretin hızla yaygınlaşmasına işaret ederek, devletin böyle bir kaynağı vergilendirmemesi durumunda çok büyük bir gelirden mahrum kalacağını ileri sürmektedirler. Bununla birlikte bu görüşler paralelinde elektronik ticaretin tamamen vergi dışı bırakılması durumunda ticaretin de elektronik ortama kaymasına ve dolayısıyla gelir kaybı riskine yol açacaktır. Elektronik ortamda ticaret yapan kesimin vergi ödememesi buna karşılık diğer ticaret kesiminin vergi ödemesi vergi adaletsizliğini gündeme getirecektir. Elektronik ticaretin vergi dışı bırakılması gerektiğini savunan görüşe göre ise, elektronik ticaret üretim maliyetlerinin azalmasını sağlamakta, fiyat indirimlerini sunarak tüketici refahının artmasına yardımcı olmakta ve bu yolla ekonominin ölçeğini büyütmektedir. Elektronik ticaretin vergilendirilmesi durumunda ise ekonomik büyümenin yavaşlaması söz konusu olabilir.¹⁵⁸

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler mali otoritenin vergi politikası da etkinliği sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Buna göre mali işlemler hem devlet hem de mükellefler açısından hızlı ve kolay bir şekilde sağlanmaktadır. İnternet üzerinden mükellefler mali işlemlerini ve vergi ödemelerini yapabilmekte, hatta mali konularda yardım alabilmektedirler. Bu gelişmeyle birlikte geleneksel ekonomiden farklı olarak vergi dairelerinin mükelleflerin harcama, gelir ve servetlerine ilişkin

¹⁵⁷ Murat İnce, a.g.m., s. 12-13.

¹⁵⁸ Ahmet Tekin ve İstiklal Y. Vural, "Global Kamusal Malların Finansman Aracı Olarak Global Vergi Önerileri", **Selçuk Üniversitesi S.B.E. Dergisi**, Sayı 12, s. 333.

bilgilerine ulaşmaları da mümkün olmaktadır. Böylece teknolojik gelişmelerin katkısıyla kayıtdışı ekonomi sorununun hafifletilmesinde önemli bir gelişme sağlanmaktadır.¹⁵⁹

Yeni ekonomi iktisadi karar alma birimlerinin mali otoritelerin uygulayacağı politikaları yakından izleme olanağını kavuşmalarını sağlayarak, mali otoritelerin politika davranışlarını değiştirmek suretiyle, onları daha güvenilir, daha sorumlu olmaya yöneltmek bütçe disiplinine uygun, şeffaf ve hesap verebilir bir maliye politikası anlayışını beraberinde getirmektedir.¹⁶⁰ Ancak her ne kadar mali otoritenin uygulamaları konusunda bilgi edinilebilse de yine de esas olarak politika yapıcıların tercihleri öne çıkmaktadır. Mali otoritenin uygulayacağı politika konusunda içeriğini tam olarak açıklamaması üzerine iktisadi birimlerin elde edecekleri bilgi düzeyi de sınırlı kalabilmektedir. Bu durum da asimetrik bilgi sorununun tam olarak ortadan kalkmayacağı anlamına gelmektedir.¹⁶¹

2.2.3. Yeni Ekonominin Gelişmekte Olan Ülkeler ve Türkiye'deki İktisat Politikaları Üzerine Etkileri

Gelişmekte olan ülkelerde bilgi ve iletişim teknolojileri talebi artmaktadır. İnternet kullanıcı sayısı ve cep telefonu abone sayısı yükselmektedir. Gelişen dünyada telefon bağlantısı önemli konumda sayılmaktadır. Bu açıdan da ülkeler telefon hatlarını arttırmaya çalışmaktadırlar. Buna ilişkin göstergeler olarak, gelişmekte olan ülkelerde sabit ve cep telefonları kullanım oranı 1991 yılında %2 iken, 2004 yılında % 31'e yükselmiştir. İnternet kullanım oranı ise 1994 yılında % 0.3'ten, 2004 yılında % 6.7'ye yükselmiştir.¹⁶²

Gelişmekte olan ülkelerde bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımları bakımından farklılıklar görülmektedir. Tablo 2.5'te buna ilişkin olarak bazı gelişmekte olan ülkelere ait temel teknolojik ürün kullanımlarına ait bilgiler

¹⁵⁹ Naci Akbal, "Globalleşme ve Vergi Sistemlerinin Geleceği-2", Yaklaşım'dan Yumuşak ve Eraslan, a.g.m. , s. 10.

¹⁶⁰ Yumuşak ve Eraslan, "Yeni Ekonominin Maliye Politikaları Üzerindeki Etkileri ve Gelişmekte Olan Ülkeler Örneği", s. 14.

¹⁶¹ Erdoğan, "İktisat Politikası Uygulamaları Üzerindeki Etkileri Açısından Yeni Ekonomi", ss. 45-46.

¹⁶² POST, "ICT in Developing Countries", **Postnote**, No.261, United Kingdom Parliamentary Office of Science and Technology, March 2006, s. 1.

verilmiştir. Tablodan görüldüğü üzere ülkeler arasındaki farklılık açıkça ortaya çıkmaktadır. Ülkeler arasındaki bu farklılık yoksul ülkelerin ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik ürünlerin söz konusu olmaması, teknolojik ürünlerinin fiyatlarının yüksek olması, teknik eğitimin ve internetin kullanımı için gerekli yabancı dil bilgisinin yetersiz olması, beyin göçü nedeniyle yetenekli işgücünden yoksun kalınması, teknolojik gelişmelere yönelik uygun politikaların devreye konulmaması gibi faktörlere bağlıdır.¹⁶³

Tablo. 2.5. Bazı Gelişmekte Olan Ülkelerde Bilgi ve İletişim Teknolojileri

	Sabit Hat Sayısı (1000 kişi)	Cep Telefonu Abonesi %	Kişisel Bilgisayar (1000 kişi)	İnternet Kullanıcısı (1000 Kişi)
Hindistan	41	44	12	32
Çin	241	258	41	73
Bangladeş	6	31	12	2
Malezya	179	587	197	397
Güney Afrika	103	413	82	78
Zimbabve	25	31	77	63
Kenya	9	76	13	45

Kaynak: Worldbank Development Indicators 2006,
<http://devdata.worldbank.org/wdi2006/contents/index2.htm> (19.08.2006)

Gelişmekte olan ülkeler yabancı sermaye akışı sağlamak için teknoloji firmalarına ve servis sağlayıcılarına piyasalarını açarak düzenlemelere gitmektedirler.¹⁶⁴ Aynı zamanda bilgi ve iletişim teknolojileri de doğrudan yabancı yatırım akışını sağlamaktadır. Teknolojik gelişmeler sayesinde sınırlar ortadan kalkmakta ve sermaye akışı serbest hale gelmektedir. Teknoloji transferi ve devletlerarası işbirliği ve beşeri sermayeyi arttırmak için uygulanan eğitim programları aracılığıyla da yabancı sermaye yatırımları gelişmekte olan ülkelere

¹⁶³ POST, a.g.m., s. 2.

¹⁶⁴ Cees J. Hamelink, "New Information and Communication Technologies Social Development and Cultural Change", **UNRISD Discussion Papers**, No.86, June 1997, s. 15

akmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin teknoloji harcamalarına ağırlık vermeleriyle birlikte bu akış daha da hızlanmaktadır.¹⁶⁵

İnernetin yayılması ve ucuzlaması maliyet ve zaman tasarrufu sağlayarak gelişmekte olan ülkelerin elde edilmesi güç bilgilere ulaşmalarına imkan tanımaktadır. İnternetin diğer iletişim araçlarına göre daha hızlı ve ucuz olması, gelişmekte olan ülke firmalarının daha kolay rekabet ortamı meydana getirmelerine yardımcı olmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin kaynak ve kaynak dağılımı konusunda sorunlar yaşadıkları göz önüne alındığında gelişmekte olan ülke ekonomilerinde verimliliğinde artırılması mümkün olabilecektir. Piyasalarda şeffaflığın sağlanması, piyasalara giriş fırsatlarının artırılması, fikri ve sınai hakların korunması ve benzeri koşulların sağlanması, elektronik ticaret sayesinde gelişmekte olan ülkelerde daha kıt olan beşeri, doğal ve fiziki kaynakların etkin şekilde kullanılmasını sağlayacaktır. Ancak teknolojik gelişmeler sonucu eğitim almış kişilerin ön plana çıkması, düşük eğitim almış kişilerin işsiz kalabilme olasılıklarının artmasına yönelik olarak elektronik ticaretin gelişmesi de aynı sonuçları ortaya çıkararak etkenler yaratmaktadır. İşgücünün niteliği ve sektörel açıdan görülen bu gelişmelerin gelişmekte olan ülkeleri olumsuz etkileyebileceği, teknolojik altyapının yetersiz olmasının yanı sıra, yine bu ülkelerde kredi kartı gibi yeni ödeme araçlarının fazla yaygınlaşmamış olması ve internet üzerinden sipariş edilen malların zamanında teslim edilmesini sağlayan olanaklarında oldukça sınırlı olmasından dolayı ülkelerin ticaretten yüksek kazançlar edemeyecekleri, bu bakımdan da elektronik ödeme araçlarının yaygınlaştırılmasına yönelik finansal reformların yapılması gerektiği ileri sürülmektedir.¹⁶⁶

Kamu yönetimlerinin vatandaş ve firmalarla olan mali ilişkilerinde ve enformasyon sağlamada zaman ve maliyet tasarrufları da sağlanabilmektedir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki bürokratik yapının hantal oluşu ve prosedürlerin zaman alması nedeniyle ortaya çıkacak kayıpların önüne geçilmesi için imkanlar sağlanabilir. Yeni bir şirket kurma, vergileri ödeme, ruhsat alma, yıllık

¹⁶⁵ Daniel S. Soper, Haluk Demirkan ve diğerleri, "The Impact of ICT Expenditures on Institutionalized Democracy and Foreign Direct Investment in Developing Countries", Proceedings of the 39th Hawaii International Conference on System Sciences – 2006, ss.1-7.

¹⁶⁶ Yumuşak, a.g.m, ss. 10-11.

hesapları görme, enformasyon sağlama, e-posta kanalıyla soru sorma ve form doldurma gibi işlemler internet üzerinden yapıldığında verilen hizmetlerin kalitesinin artmasıyla birlikte bir çok getiri elde etmek mümkün gözükmektedir. Buna ilave olarak yeni oluşturulacak bürokratik mekanizmaların internet üzerinden faaliyet yürütmesi, kuruluş maliyetlerini de önemli ölçüde azalabilecektir. Ayrıca, kamu hizmet ve ihalelerin elektronik ortama taşınmasıyla sağlanacak şeffaflık sayesinde de gelişmekte olan ülkelerin en önemli problemlerinden biri olan yolsuzlukların azalması mümkün olabilecektir.¹⁶⁷

Yeni ekonominin etkilerine Türkiye perspektifinden bakıldığında, önemli gelişmelerin meydana geldiği görülmektedir. Yapılan çeşitli düzenlemelerle elektronik ticaretin geliştirilmesi yönünde çaba harcanmaktadır. Özellikle elektronik imza kanunun yürürlüğe konulması elektronik ticaretin gelişmesinde önemli bir adım olarak görülmektedir.

Türkiye’de elektronik ödeme sistemleri de hızla gelişmektedir. Merkez Bankası teknolojik gelişmeleri yakından takip etmesine rağmen elektronik para sistemi konusunda doğrudan bir rol üstlenmemektedir. Fakat teknolojik gelişmeler ışığında 25.04.2001 tarihinde yürürlüğe konulan 4651 Sayılı Kanunla Merkez Bankası’nın görevleri arasına elektronik ortamda yapılacak ödemeler için kullanılacak yöntemleri ve araçları belirleme yetkisi de verilmiştir. Dolayısıyla Merkez Bankası bu yetkiye dayalı olarak elektronik ödeme sisteminin işleyişini bozacak olumsuzların ortaya çıkması durumunda düzenleyici bir rol üstlenerek gerekli düzenlemeleri yerine getirecektir. Yine aynı kanunun 40. Maddesinin II. bendinde elektronik ödeme araçlarını çıkaran kuruluşların yükümlülükleri dahilinde zorunlu karşılık uygulamasına tabii olacakları ve bu uygulamaya ilişkin usul ve esasların Merkez Bankası tarafından belirleneceği belirtilmiştir.¹⁶⁸ Merkez Bankası’nın elektronik ödeme sisteminde düzenleyici bir rol üstlenmesinin yanında, uluslar arası düzeyde elektronik para konusunda yapılan çalışmaları izlemek ve ülkemizde yapılan çalışmalara katkıda bulunmak üzere T.C. Merkez Bankası’nın koordinasyonu altında Türkiye Bankalar Birliği (TBB) bünyesinde Elektronik Para

¹⁶⁷ Yumuşak, a.g.m, s. 11.

¹⁶⁸ Şule Şenel Tabak, “Elektronik Para ve Merkez Bankacılığı”, (Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Piyasalar Genel Müdürlüğü, 2002), s. 53.

Çalışma Grubu oluşturulmuştur.¹⁶⁹ Türkiye’de ayrıca yaygın olarak kullanılan elektronik kart sistemine yönelik olarak, 1990 yılında 13 kamu ve özel bankanın ortaklığı ile bankalar arasında işlemlerin hızlı, güvenli ve az maliyetle gerçekleştirilmesine, kredi kartı sisteminde etkinliğin sağlanmasına yardımcı olmak amacıyla Bankalar Arası Kart Merkezi kurulmuştur.¹⁷⁰

Türkiye’de elektronik ödeme araçları uygulamaları kullanımı git gide yaygınlaşmaktadır. Tabloda görüldüğü üzere 2001-2005 döneminde sürekli artış yaşanmıştır. Ancak ATM sayısına bakıldığında 2002 yılında bir azalış meydana geldiği görülmektedir. Bu azalış 2001 Şubat krizi sonucunda bazı bankaların kapanması ve tasarruf Mevduatı Sigorta Fonuna devrinden kaynaklanmaktadır.

Tablo 2.6. Türkiye’de POS, ATM, Kredi Kartı Sayıları

	2001	2002	2003	2004	2005
Otomatik Vezne Makinesi (ATM) Sayısı	12.127	12.069	12.857	13.544	14.823
Banka Kartı Sayısı	31.656.944	35.057.308	39.563.457	43.084.994	48.243.369
Satış Noktası Terminali (POS) Sayısı	364.636	495.718	662.429	912.118	1.140.957
- İşlem Adedi	5.449.228	8.550.522	12.428.032	19.928.312	33.773.664
- İşlem Tutarı (Milyon YTL)	55.86	123.24	229.90	448.56	898.95
Kredi Kartı Sayısı	13.996.806	15.705.370	19.863.167	26.681.128	29.978.243

Kaynak: Bankalararası Kart Merkezi Verileri.
<http://www.bkm.com.tr/istatistik/raporlar1.html> (21.05.2006)

Elektronik kart sisteminin Türk ekonomisine katkısı, bankaların Visa/Master Card ve diğer kredi kartları ihracatından kaynaklanmaktadır. Tablo 2.7’den de anlaşılacağı üzere 1999-2005 döneminde kartlı ödeme sisteminde Türkiye’ye giren döviz miktarında artış yaşanmıştır. Ayrıca 2000-2001 kriz dönemlerindeki azalıştan sonra da döviz girdisi artmaya devam etmiştir. Bunun yanı sıra döviz girdisi ve çıktısı arasındaki fark bazında da yıllar itibariyle bir artışın meydana geldiği

¹⁶⁹ TBB, Elektronik Para Çalışma Grubu, http://www.tbb.org.tr/turkce/cg/cg_e-para.asp (21.04.2006)

¹⁷⁰ BKM, **Pano Dergisi**, Bankalar Arası Kart Merkezi Yayınları, Sayı.1, Ağustos 1997, s. 1.

görülmektedir. Özellikle 2005 yılında döviz girdisi ve çıktısı arasındaki fark oldukça yüksektir.

Tablo 2.7. Kartlı Ödeme Sistemi Döviz Girdi Çıktısı

	1999	2000	2001	2002	2003	2004	2005
Döviz Girdisi (Milyon USD)	856	1.165	1.081	1.261	1.373	1.663,52	3329.31
Döviz Çıktısı (Milyon USD)	519	647	457	543	726	948.41	1239.64

Kaynak: Bankalararası Kart Merkezi Verileri,
<http://www.bkm.com.tr/istatistik/raporlar1.html> (25.08.2006)

Bankalar kendi operasyonları yanı sıra bankalararası işlemlerde de teknoloji destekli uygulamalar gerçekleştirmektedirler. Bu kapsamda, elektronik çek takas sistemi, doğrudan borçlandırma sistemi ve EFT sistemi bankalararası işlemlerde önemli bir yere sahiptir. Ayrıca önemli bir uluslararası ödeme sistemi olan SWIFT sistemi de uzun yıllardır bankalar tarafından kullanılmaktadır.¹⁷¹

EFT ve SWIFT gibi sistemlerin aracılığıyla ortaya çıkan işlem maliyeti düşüşü , İMKB repo- ters repo pazarının işlem hacmindeki artış ve bankacılık sisteminin menkul kıymet portföylerini bu piyasalar aracılığıyla kısa sürede likit hale dönüştürebilmesi mali piyasaların kırılganlığını arttırmaktadır. Ayrıca ülkemizde bankacılık alanındaki teknolojik gelişmelerin sonucunda para talebi düşürken, paranın dolaşım hızı da artmaktadır. Yenilikler, para talebinin düşmesine sebep olurken, rezerv çarpanları ve para arzları üzerinde arttırıcı bir etki yapmaktadır. Aynı zamanda, finansal yenilikler, para arz ve talebinin de tahmin edilmesini güçleştirmektedir.¹⁷²

Türkiye’de kamu kurumları internet üzerinden hizmet verebilmektedir. Vergi dairesi işlemleri internet aracılığıyla yapılmaktadır. Mükellefler beyanname, tahakkuk, borç öğrenme, vğ işlemlerini Maliye Bakanlığı tarafından oluşturulmuş İnternet Vergi Dairesi altında gerçekleştirebilmektedirler. Yapılan değişiklikler ve düzenlemelerle birlikte mükelleflerin interneti kullanmaları da teşvik edilmektedir.

¹⁷¹ TBB, **Türkiye’de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi**, Mart 2005, s. 29.

¹⁷² Kaplan, a.g.m., s. 27.

Böylece de vergi daireleri mükellef bilgilerine, borç durumlarına, vergi işlemlerine elektronik ortamda kolayca erişebilmektedirler. Bunun sonucunda hız ve zaman tasarrufu, vergi kaçaklarının önlenmesi, vergi politikasının etkinliğinin sağlanmasına yardımcı olmaktadır. Maliye alanında yapılacak düzenlemeler ve uygulamalar internet siteleri aracılığıyla mükelleflere duyurulması, bir takım resmi bilgiler ve istatistiksel veriler kullanıcılara sunulması ile birlikte maliye politikasının şeffaflığı yönünde önemli gelişmeler yaşanmaktadır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

YENİ EKONOMİ VE TÜRKİYE

Yeni ekonomik süreç bilgi ve iletişim teknolojileri aracılığıyla diğer ülke ekonomilerinde olduğu gibi Türk ekonomisi üzerinde de etkiler meydana getirmektedir. Bu bölümde bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin Türk ekonomisi üzerindeki etkileri, Türkiye’de internetin gelişimi, elektronik devlet ve elektronik ticaret konuları ele alınacaktır.

3.1. Türkiye ve İnternet

Türkiye’de internet ilk girişim 1986 yılında TÜVAKA - Türkiye Üniversiteler ve Araştırma Kurumları Ağı ismi ile kurulan bu ağ sistemine dayanmaktadır. Kurulduğu günlerde, sadece üniversiteler ve araştırma kurumları tarafından kullanılan ve finanse edilen TÜVAKA 1989 yılında tıkanmaya başlamış ve teknolojik gelişmeler karşısında yetersiz kalan bu ağın geliştirilmesi için, Orta Doğu Teknik Üniversitesi (ODTÜ) ve Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu (TÜBİTAK) tarafından yeni ağ teknolojilerinin kullanılması gerektiği öngörüsü ile ortak bir proje (TR-NET) başlatılmıştır

TR-NET çalışmaları sonucunda ilk kez 12 Nisan 1993 yılında ilk internet bağlantısı ODTÜ ile TÜBİTAK arasında kurulmuştur. Küresel bilgi ağı ile ilk buluşma olan bu çalışmanın ardından 1996 yılında TÜBİTAK ve YÖK arasında yapılan protokol ile ULAKBİM kurulmuş, ODTÜ üzerinden bağlanan üniversiteler ve enstitülerin bağlantıları bu yıldan itibaren ULAKNET’e aktarılmıştır.¹⁷³

Kasım 1995’de Türk Telekom’un TURNET ihalesi sonuçlanınca internet pazarı doğmuş, 1997 yılının sonunda, TURNET’e kiralık devrelerle bağlı servis sağlayıcı sayısı 69’a ulaşmıştır. Türk Telekom’un servis sağlayıcılara (ISS) uluslararası bağlantı kurma hakkı tanınmasıyla, uydu kapasitesine sahip Comsat, ERE

¹⁷³ Mustafa Alkan ve Cafer Canbay, “İnternet Alan Adları Yönetimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Bilişim Zirvesi 2003 konferansına sunulan bildiri, İstanbul: 1-7 Eylül 2003, s. 6. Yaşar Tonta, “Ulusal Bilgi Alt Yapısı ve İnternet.” **Türk Kütüphaneciliği**, Sayı.3, 1996, s. 205.

ve Satko adlı şirketler internet pazarına girmiştir. Ancak zamanla internetin İngilizce bilgisi gerektirmesi, gelir seviyesinin ve hane başına bilgisayar sayısının düşük olması gibi sorunlar baş göstermiş ve TURNET kötü bir performans sergilemeye başlamıştır.¹⁷⁴

1997-1999 yılında da internet pazarından bazı firmaların çekilmesi ve yenilerinin pazara girmesi sonucunda bir dalgalanma yaşanmış, 2000'li yıllarda bilgisayar ve internet kullanma alışkanlığının kazandırılmasına yönelik çeşitli çalışmalar yapılsa da, Kasım 2000 krizi bu çalışmaları gölgede bırakmış, internet firmalarının hisse senetlerinin değer kaybetmesi sonucunda internet pazarında bir gerileme yaşanmıştır. İnternetin çökmeye başlayacağı sırada Türk Telekom Kablo-Net sistemini getirerek internet kullanımını yaygınlaştırmaya ve kullanıcı sayısını arttırmaya çalışmıştır. Ancak yaşanan Şubat 2001 krizi internet sektörünü ikinci darbeyi indirmiş, Türk Telekom'un pazarı ele geçirmeye başlaması internet şirketlerini olumsuz etkilemiştir. Bunun sonucunda Türk Telekom'un tekeli bir konuma gelme yönünde atılım gerçekleştirmesi Superonline, E-Kolay ve Turk.Net gibi internet şirketlerinin tepki olarak ağlarını kablo-net kullanan kullanıcılara kapatmaları ve fiyatlarını arttırmaları Türk Telekom'un pazarda fiyat indirimine giderek güçlü konuma gelmesini sağlamıştır. 2004 yılında Türk Telekom bugün yaygın şekilde kullanılan ADSL sistemini getirerek pazardaki konumunu güçlendirmiştir.¹⁷⁵

İnternetin Türkiye'deki durumuna bakıldığında, dünya'da 2004 yılında 850-950 milyon internet kullanıcısı ve 60 milyona yakın web sitesi bulunurken Türkiye'de 2004 yılında DİE tarafından yapılan bir araştırmaya göre 7 milyon civarında internet kullanıcısı bulunmaktadır. Dolayısıyla da nüfusun %26,62 si interneti kullanmaktadır. Yapılan araştırma sonucunda erkeklerin kadınlara oranla daha fazla bilgisayar ve internet kullandıkları da ortaya çıkmıştır. Tablo 3.1.'den de anlaşılacağı üzere eğitim durumu açısından bakıldığında üniversite öğrencileri

¹⁷⁴ Funda Başaran ve Önder Özdemir, "Türkiye'de İnternet'in Dünü, Bugünü ve Geleceği", İletişim Teknolojileri Çalıştayına sunulan bildiri, Ankara: 13-14 Kasım 2003, s. 2.

¹⁷⁵ Başaran ve Özdemir, a.g.m., ss. 13-14.

interneti yoğun olarak kullanmaktadır. Meslek açısından ise internet kullanıcısı bakımından öğrencilerden sonra ücretli kesim gelmektedir.¹⁷⁶

Tablo 3.1. Yaş,Eğitim ve İşgücü Durumuna Göre 2004 Yılında Türkiye’de Bilgisayar ve İnternet Kullanımı

	Toplam birey sayısı Total number of individuals		Bilgisayar kullanan Using computer (%)		İnternet kullanan Using Internet (%)	
	Kadın Females	Erkek Males	Kadın Females	Erkek Males	Kadın Females	Erkek Males
Toplam - Total	23 761 862	23 277 323	10.33	23.41	7.67	18.95
Yaş grubu - Age group						
16-24	5 649 460	5 172 198	21.07	44.40	15.95	38.30
25-34	6 265 551	6 405 911	13.10	26.41	9.87	21.47
35-44	4 706 242	4 744 685	7.05	19.16	4.92	13.89
45-54	3 438 470	3 539 837	2.76	12.91	1.66	9.28
55-64	2 180 003	2 096 418	0.67	4.00	0.64	2.67
65-74	1 522 137	1 318 274	0.11	0.80	0.06	0.88
Eğitim durumu - Education level						
Bir okul bitirmedi - Literate without a diploma	5 357 746	1 831 153	0.35	2.59	0.24	2.01
İlkokul - Primary school	10 840 681	10 294 371	0.74	3.71	0.37	2.29
İlköğretim / Ortaokul ve dengi - Secondary school and vocational school at secondary school level	2 331 721	3 824 418	15.89	29.16	9.49	22.51
Lise ve dengi - High school	3 839 231	5 152 749	27.36	45.65	19.32	37.68
Üniversite / Master / Doktora University / Master / Doctorate	1 392 483	2 174 632	67.07	71.36	57.96	61.42
İşgücü durumu - Labour force status						
Ücretli / maaşlı - Regular employee	2 354 221	8 523 764	43.39	30.95	34.79	24.36
Serbest meslek (kendi hesabına çalışan, işveren) Self employed	1 039 094	6 191 367	6.47	11.93	6.06	8.94
Ücretsiz aile işçisi - Unpaid family worker	2 559 314	1 321 843	2.21	15.19	1.43	12.25
Ev kadını / ev kızı - Housewife	14 974 975		2.56	-	1.17	-
İşsiz / iş anıyor - Unemployed	584 706	2 114 478	31.84	19.82	27.13	18.89
Emekli - Retired	555 763	2 401 531	10.61	2.87	6.87	1.67
Öğrenci - Student	1 237 602	1 901 051	54.98	70.55	43.02	60.27
Diğer - Other	456 186	823 290	0.00	5.08	0.00	4.16

Kaynak : Devlet İstatistik Enstitüsü, **Türkiye İstatistik Yıllığı 2004**, Ankara: 2005, s. 390.

Yine aynı araştırmaya göre Türkiye’de bilişim teknolojileri kullanımı açısından hane başına göre en büyük payı televizyonlar (%92,19) ve cep telefonları (53,64) almaktadır. Bunların ardından da kişisel bilgisayarlar (%9,98) gelmektedir. İnternet’e bağlı olma bakımından ise cep telefonları ve dijital televizyonların da

¹⁷⁶DiE, a.g.e., s. 390.

imkan sunmasına rağmen en çok kişisel bilgisayarlar tercih edilmektedir. Bireylerin interneti kullanma sebeplerinin başında da bilgi arama ve online hizmetler öne çıkmaktadır.¹⁷⁷

3.2. Türkiye’de Bilgi Toplumunun Gelişimi Amacıyla Yapılan Çalışmalar

Türkiye’nin sanayileşme sürecine bakıldığında önceleri ithal teknoloji vasıtasıyla yarı sanayileşmiş bir toplum olduğu, bilişim teknolojisini de ithal bir teknoloji olarak kullandığı görülmektedir. Ayrıca Türkiye’de varolan kültür ile ithal teknoloji arasındaki kopukluk, insanların tam olarak teknolojiye uyum sağlayamamaları teknolojinin üretimine engel olmuştur.¹⁷⁸ Hal böyle iken 1990-1995 döneminde Türkiye teknoloji üretiminde önemli bir yere sahip olan Ar-Ge harcamalarına yönelik olarak % 10 oranında hızlı bir büyüme kaydetmiştir. Ancak söz konusu dönemde Ar-Ge yoğunluğu yıllık % 0,5 gibi düşük bir oranda seyretmiştir.¹⁷⁹

Temmuz 1995’te küreselleşmenin avantajlarından en üst düzeyde yararlanarak çağı yakalamayı, Türkiye’nin gelişmiş dünya ülkeleri arasında yer almasını hedefleyen ve 1996-2000 yılları arasında yönelik 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulamaya konulmuştur. Planın temel amaçları hızlı bir ekonomik büyüme, yaşam seviyesini yükseltme, gelir dağılımını iyileştirme, istihdamı artırma, özelleştirmeye ve sanayileşmeye hız verme, eğitim, sağlık ve sosyal güvenlik hizmetlerinin kalitesinin artırılması yanında, teknolojik gelişmelere hız verilmesi, halkın teknolojiye uyumunun sağlanması, işgücünün teknoloji kullanımı gerektiren faaliyetlere kaydırılması, bilim ve teknoloji politikaları ile sosyal ve ekonomik yapıda köklü değişiklikler gerçekleştirerek verimliliğin artırılması olarak kararlaştırılmıştır.¹⁸⁰

¹⁷⁷ DİE, a.g.e, s. 391.

¹⁷⁸ Erkan, a.g.e., 1998, ss. 214-216.

¹⁷⁹ OECD, **Science, Technology and Industry Scoreboard 2005**, OECD 2005, ss. 16-17.

¹⁸⁰ Devlet Planlama Teşkilatı, **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000**, Ankara: 1996, ss. 17-18.

7. Beş Yıllık Kalkınma Planında “Bilim ve Teknoloji Atılım Projesi” adı altında bir çalışmanın uygulamaya konularak, bilimsel ve teknolojik çalışmaların ve bu alanda yatırım yapan kamu kurum ve kuruluşlarının desteklenmesi, ileri teknoloji uygulamalarının yaygınlaştırılması, plan döneminde GSYİH Ar-Ge payının tedricen arttırılarak 2000 yılı başlarında % 1,5 seviyesine çıkartılması, ve özel sektörün Ar-Ge harcamaları içerisindeki payının yükseltilmesi, halkın bilgi ve iletişim teknolojilerine uyumunun sağlanması, tüm alanlarda ileri teknolojik gelişmelerin yaygınlaştırılması ve tüm bunlara yönelik olarak yasal düzenlemelerin yapılması amaçlanmıştır.¹⁸¹

Nitekim TÜBİTAK’ın 2000 yılında düzenlediği Bilgi Teknolojileri Yaygınlık ve Kullanım Araştırması, söz konusu projenin amaçları ve hedefleri doğrultusunda yapılan çalışmaların olumlu sonuç verdiğini destekler niteliktedir. Tablo 3.2.’den de anlaşılacağı üzere TÜBİTAK araştırması sonuçlarına göre 1997-2000 döneminde bilgi ve iletişim teknolojileri kullanımının arttığı ve en yüksek artışın cep telefonu kullanımında yaşandığı görülmektedir.

Tablo 3.2. Türkiye’de 1997- 2000 Döneminde Bilgi teknolojileri Kullanımı

Bilgi Teknolojisi Ürünleri	1997 Yılı Kullanım Oranı %	2000 Yılı Kullanım Oranı%
Sabit Telefon	82.1	86.9
Cep telefonu	10.1	50.2
Bilgisayar	6.5	12.3
İnternet	1.2	7
Televizyon	-	96.9

Kaynak: TÜBİTAK-BİLTEN, **Bilgi teknolojileri Yaygınlık ve Kullanım Araştırması 2000**, Ankara: 2001, ss. 25-41.

Çalışmada ayrıca bilgi teknolojileri kullanımı-gelir ilişkisini destekleyen sonuçlar da elde edilmiştir. Buna göre; sabit telefon kullanım oranı hemen hemen tüm gelir gruplarında yüksek düzeydedir. En alt gelir grubunda %79.3 , En üst gelir grubunda %97.4 iken diğer gelir gruplarında %90 düzeyindedir. Cep telefonunda durum biraz farklıdır. Fiyatının yüksek olması nedeniyle en alt gelir grubunda

¹⁸¹ DPT, a.g.e., ss. 73-76.

kullanım oranı düşüktür. Cep telefonu kullanımı en alt gelir yüzde %27.4 iken, en üst gelir grubunda ise %98.1 oranındadır. Bilgisayar kullanım oranı da aynı şekilde en alt gelir grubunda % 2, üst gelir grubunda %64.7, orta gelir grubunda %8.2 'dir. Bilgisayar kullanım oranının düşüklüğünün nedenlerinde ise ilk sırayı pahalılık, ikinci sırada ise ihtiyaç duymama gelmektedir. İnternet kullanımı da en alt gelir grubunda %0.55 en üst gelir grubunda %51.92 dir. Televizyon ise tüm gelir gruplarında yaygın olarak kullanılmakta ve kullanım oranı %90 seviyelerinde seyretmektedir. Araştırmada diğer teknolojik ürünlerin kullanımı ile ilgili de çalışma yapılmış, video %17,1, kasetçalar %75,6, CD çalar %23,6, DVD %3,2, Avuç içi Bilgisayar %1,8 olarak saptanmıştır.¹⁸²

Bilgi toplumu göstergeleri baz alınarak 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı ile birlikte gerçekleşen sonuçlar şunlardır; ¹⁸³

- Planda GSYİH hizmetler sektörü payı %60 olarak görülmüşken, 1995 yılında %58'den 1999 yılında 61.7'ye çıkmıştır. Aynı dönemler itibariyle de sanayi sektörünün payı %26.3'ten %23.2'ye gerilemiştir.
- 1999 yılında toplam işgücü 23,2 milyona, toplam istihdam ise 21,5 milyona ulaşmış, VII. Plan döneminde yıllık ortalama yüzde 1,3 civarında gerçekleşen istihdam artışı ağırlıklı olarak hizmetler sektöründe yoğunlaşmıştır.
- 1999-2000 öğretim yılında okullaşma oranları, okulöncesi eğitimde %9.8'e, ilköğretimde %97.6'ya, %22.8'i mesleki teknik eğitim ve %36.6'sı genel lise eğitiminde olmak üzere ortaöğretimde %59.4'e, yükseköğretimde ise %18.7'si örgün öğretimde olmak üzere toplam%27.8'e ulaşmıştır.
- Toplumun eğitim düzeyinin yükseltilmesi amacıyla 1997 yılında yürürlüğe konulan 4306 sayılı Kanun ile zorunlu temel eğitim süresi 8 yıla çıkartılmıştır.

¹⁸² TUBİTAK- BİLTEN, a.g.e, ss. 25-47

¹⁸³ Devlet Planlama Teşkilatı, **Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005**, Ankara: 2000, ss. 4-19.

- VII. Plan döneminde 15 yeni vakıf üniversitesi kurulmuş, böylece 21'i vakıf üniversitesi olmak üzere üniversite sayısı 74'e yükselmiştir. 1995 yılında 1.137 olan fakülte, enstitü, yüksekokul ve meslek yüksekokulu sayısı, 1999 yılında 1.492'ye yükseltilmiştir. Yükseköğretim kademesindeki öğrenci sayısı ise 1,5 milyona yaklaşmıştır. 1999-2000 öğretim yılında yükseköğretimde toplam öğretim eleman sayısı ise 64.169'tur.
- Üniversiteye girişte tek sınav sistemine geçilerek ortaöğrenimin önemi ön plana çıkartılmıştır.
- 1999 yılı itibariyle kadınlarda okuryazarlık oranı yüzde 77,4'dür. Kentlerde yaşayan kadınların okur-yazarlık oranı yüzde 81,3 iken körsal kesimde yaşayan kadınların okuryazarlık oranı yüzde 69,6'dır.
- 1997 yılı itibariyle, araştırma-geliştirme (AR-GE) faaliyetlerine GSYİH.dan ayrılan pay yüzde 0,49 ve iktisaden faal on bin işgücüne düşen toplam tam zaman eşdeğer AR-GE personeli 10,4, araştırmacı sayısı 8,2 olmuştur.
- Bilişim teknolojisi bilinci artmış, üniversite, kamu ve özel kesim işbirliği ile sektöre ilişkin daha etkin ve gerçekçi politikalar üretmek ve uygulamak imkanları yaratılmıştır.

Bu olumlu gelişmelere karşın bir takım olumsuzlukların da ortaya çıktığı ve devam ettiği tespit edilmiştir. Buna göre; kalabalık sınıflar, eğitimin bütün kademelerinde fiziki altyapı ve insan gücü eksikliklerinin devam etmesi, yeni teknolojilerin yeterince yaygınlaştırılmaması eğitimin kalitesini olumsuz etkilemektedir. Bunun yanı sıra kaynak yetersizliği, mevcut kaynakların etkin olarak kullanılamaması ve sanayi ile işbirliğinin yeterince geliştirilememesi gibi nedenlerle mesleki ve teknik eğitimde yeterli ilerleme sağlanamamıştır. Hızlı gelişme gösteren bilgi teknolojisi alanında personel sayısı bakımından arz yetersizliği görülmüştür. Sağlık sistemindeki yapısal sorunlar devam etmektedir. İstihdam edilenlerin eğitim düzeyinin düşük olması üretim ve verimliliği olumsuz etkilemekte, bu durum işgücünün niteliğinin yükseltilmesi gereğini ortaya koymaktadır. Ar-Ge

harcamalarına yeterli kaynak ayrılamamış, araştırmacı personel sayısı arttırılamamıştır. Bilim Teknoloji Yüksek Kurulu'nda kararlaştırılan ve Ulaştırma Bakanlığı'nca yürütülen Ulusal Enformasyon Altyapısı Ana planı (TUENA) sonuçlanmasına rağmen, ana planda öngörülen yapılanmalarla ilgili çalışmalara başlanamamıştır.¹⁸⁴

Durum böyle iken 2000 yılına gelindiğinde Haziran ayında 2001-2005 yıllarını kapsayan Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı uygulamaya konulmuştur. Planda para, kur ve mali politika, yatırım, özelleştirme, dış ticaret politika hedefleri ile bilgi ve teknoloji üretimine yatkın, beceri düzeyi yüksek, üretken ve yaratıcı bilgi çağı insanını yetiştirmeye, teknolojinin getirdiği yeni eğitim yöntemlerine, yeteneğe dayalı, okulöncesi ve mesleki eğitime önem veren etkin bir eğitim sistemi de hedeflenmiştir. Planda ayrıca bilim ve teknoloji yeteneğinin geliştirilmesi başlığı altında şu hususlar da belirtilmiştir.¹⁸⁵

- Ekonomik ve sosyal gelişme ile büyümeyi etkileyen bilimsel ve teknolojik araştırma düzeyinin yükseltilmesi için gerekli fiziki, beşeri ve hukuki bir altyapının geliştirilmesi. GSYİH Ar-Ge payının % 1.5 seviyesine çıkartılması.
- Yerel bilgi ağlarının geliştirilerek uluslar arası ağ yapıları ile entegrasyon sağlanması.
- Sağlam bir bilim temeli ve belirli bir yenilik kapasitesine sahip olabilmek için gerekli olan Ulusal Yenilik Sistemi'nin tamamlanarak sistemin etkin çalışmasının sağlanması.
- Hızla değişen teknolojilere uyum sağlayabilen, sorun giderici ve yaratıcı nitelik sahip insan gücü yetiştirmeye odaklı eğitim politikalarının uygulanması.

¹⁸⁴ DPT, **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000**, ss. 14-18

¹⁸⁵ DPT, **Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005**, ss. 125.

- Nitelikli öğretmen, akademisyen, mühendis ve ara eleman yetiştirilmesine, mühendislik dalındaki üniversite öğretim üyelerine uygulamaya dönük mühendislik tecrübesi kazandırılmasına önem verilmesi, yükseköğretim kurumlarının görevleri yeniden tanımlanarak, mühendislik eğitiminin uluslararası standartta bir donanım altyapısı ile verilmesine özen gösterilmesi.
- Üniversitelerin, enstitülerin ve araştırma kurumlarının çalışmalarının desteklenmesi.
- Üniversite-kamu-özel kesim ortak Ar-Ge girişimlerinin desteklenmesi. Ar-Ge faaliyetleri sonucunda elde edilen teknolojik bilginin ürüne dönüştürülmesinde risk sermayesi uygulamasının geliştirilmesi.
- Biyoteknoloji, gen mühendisliği başta olmak üzere, çeşitli teknolojik alanlarda Ar-Ge faaliyetlerinin desteklenmesi ve bu alanlara yönelik teknoloji parklarının kurulması.
- Halkın teknolojiye uyumunu sağlamak amacıyla bilim ve teknoloji merkezlerinin kurulması.
- Ar-Ge'ye yapılacak devlet yardımı esaslarının yeniden belirlenmesi.
- Ulusal savunma sanayinde teknolojik imkanlardan azami ölçüde yararlanılması.
- Teknolojik gelişmeye katkıda bulunacak yabancı sermaye yatırımlarının özendirilmesi. AB ile teknolojik işbirliği imkanlarının değerlendirilmesi.
- Bilgi ekonomisi ve toplumuna geçiş için mevcut çalışmalar da dikkate alınarak eylem planlarının hazırlanması.

Planda bilgi ve iletişim teknolojileri ilişkin hedefler de belirtilerek, bilgi ve iletişim teknolojileri sektörünün rekabet gücünün artırılması ve yazılım alanında teşviklerin

düzenlemesi, bilgi ve iletişim teknolojilerinde Ar-Ge çalışmalarının desteklenmesi, yazılımlarda Türkçe dil desteğinin geliştirilmesinin gerektiği ortaya konulmuştur. Ayrıca bilgi ve iletişim teknolojilerinde kullanıcıların talepleri dikkate alınarak, hizmetlere ulaşmayı kolaylaştıracak hukuk, idari ve teknik düzenlemeler gerçekleştirilecektir. Bilgi teknolojilerinden kamu hizmetleri alanında yararlanırken teşkilat yapısının küçültülerek fonksiyonel hale getirilmesi sağlanacaktır. Tüketici hakları korunarak, herkesin makul ücretlerle telekomünikasyon altyapısından ve hizmetlerinden yararlanması sağlanacaktır. Türk Telekom'un tam olarak rekabete açılması sağlanacaktır. Mobil telekomünikasyon hizmetlerine yönelik etkin bir rekabet ortamı oluşturulacaktır. İnternet hizmetlerinin etkin olarak verilmesi sağlanacak, buna yönelik hukuki ve teknik düzenlemeler yapılacaktır. Elektronik ticarete güvenlik arttırılacak ve sistem gelişiminin izlenebilmesi için gerekli istatistiki bilgiler toplanacaktır ve raporlanacaktır. Üniversitelerin teknik yapısı ve uluslar arası ağ bağlantıları güçlendirilecektir. TRT yeniden yapılanarak, sağlıklı bir mali sisteme kavuşturulacaktır. PTT de yeniden yapılandırılarak, posta hizmetleri etkin hale getirilecektir. Bilgi teknolojileri kullanımının yaygınlaştırılması için gerekli çalışmalar yapılacaktır.¹⁸⁶

Sekizinci Beş Yıllık Plan ile birlikte 2001-2023 yıllarını kapsayan Uzun Vadeli Gelişme Stratejisi hazırlanmıştır. Stratejinin temel amacı; Türkiye'nin 21. yüzyılda çağdaş ve küresel düzeyde etkili bir dünya devleti olması iken, bilgi toplumuna dönüşümün sağlanarak dünya hasılasından yüksek oranda pay alınması, toplumun yaşam kalitesinin yükseltilmesi, bilim ve uygarlığa katkı ile bölgesel ve küresel düzeylerdeki kararlarda etkin söz sahipliği stratejinin nesnel amaçlarını oluşturmaktadır.¹⁸⁷

3.3. Türkiye'de Elektronik Devlet Uygulamaları

Dünya'da olduğu gibi devlet yapısının etkinliğini, sunulan hizmetin kalitesini arttırma, kamusal işlemlere hız kazandırma gibi yönlerden birçok yararı olan e-Devlet uygulamaları Türkiye'de uygulanmaktadır. Elektronik Devlet uygulamaları

¹⁸⁶ DPT, *Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000*. ss. 129-130.

¹⁸⁷ DPT, *Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005*, s. 21.

sayesinde kamu hizmetleri hızlı bir şekilde vatandaşlara sunulmaktadır. İnternet' in yanı sıra diğer teknolojik araçlarla da kullanılması ve de yer bakımından herhangi bir sınır gözetmeden rahat bir kullanıma sahip olması e-Devlet'in cazibesini arttırmaktadır.

Türkiye'de e-Devlet'in etkinliğini arttırmak, bilginin ilgili kurumlar arasında ve kurum içerisinde düzenlenebilmesini, ilişkilendirilmesini, paylaşılmasını ve kullanılmasını sağlamak, böylece de sistemde yer alacak kurumların veri altyapısını düzenlemek amacıyla Ulusal Bilgi Sistemleri Topluluğu oluşturma çalışmaları başlatılmıştır. Bu sistem'in bileşenlerini de politikalar, teknoloji, kurumlar, standartlar, veri tabanları, kaynakları, kullanıcılar oluşturacaktır. Sistem'in ayrıca belli kurumlara ve sektörlerden ziyade tüm ülke geneline hizmet vermesi planlanmaktadır.¹⁸⁸ Bunların yanında Ulusal Bilgi Sistemi'nin (UBS) kurulması ve yaşatılması için bazı ihtiyaçların da karşılanması gerekecektir,¹⁸⁹

- **Politik ihtiyaçlar:** Ulusal Bilgi Sistemi'nin kurulması ve yaşatılması ile ilgili politikaların belirlenmesi.
- **Yönetimsel ihtiyaçlar:** Ulusal Bilgi Sistemi'nin gerek hayata geçirilmesi ve gerekse yaşatılma sürecindeki yönetimi.
- **Teknik ihtiyaçlar :** Ulusal Bilgi Sistemi'nin gerektirdiği teknik altyapının oluşturulması ve bakımı.

Bu ihtiyaçların karşılanmasının yanı sıra etkin bir personel yapısı oluşturmak, kamu kurumları tarafından oluşturulmuş bilgilerin kullanıcıların erişimine sunmak amacıyla Ulusal Bilgi Sistemi'nin ilk adımı olarak Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı bünyesinde Başbakanlık Yönetim Bilişim Sistemi Merkezi (BYBS) kurulmuştur. Sistem'in çekirdeğini oluşturan BYBS, kamu kurum ve kuruluşları

¹⁸⁸ Başbakanlık İdareyi Geliştirme Başkanlığı, **e-Türkiye Raporu**, Ankara: 2001, s. 7.

¹⁸⁹ Başbakanlık Yönetim Bilişim Sistemi Merkezi (BYBSM), **Türkiye Ulusal Bilgi Sistemi Genel Esaslar**, Ankara: 2001, s. 5.

arasında veri alış verişinin belirlenen standartlara uygunluğunu denetlemek, sistem'in güvenliğini ve bilginin aktarımını koordine etmekle görevlidir.¹⁹⁰

Türkiye'de e-Devlet kullanımına oransal olarak baktığımızda, 2001 yılında yapılan bir çalışmaya göre Türkiye 27 ülke arasında %3' lük dilimle sonuncu sırada yer almıştır. Bu oranın %2'sini bilgi aramak, %1'i de çeşitli belgelerin formların yüklenmesi oluşturmaktadır. Araştırma sonucuna göre e-Devlet kullanım oranı en yüksek çıkan ülke %53 oranıyla Norveç olmuştur. Elektronik Devlet kullanımının yoğun olduğu ülkeler Norveç, Danimarka, Kanada, Finlandiya, ABD, Hong Kong, Avustralya ve Hollanda olarak sıralanmıştır.¹⁹¹

2002 yılına doğru e-Devlet alanında yapılan yatırımlar Türkiye'de e-devlet kullanımı oranının artmasını sağlamıştır. Nitekim 2002 de 31 ülke arasında yapılan bir başka çalışmaya göre de Türkiye'de e-Devlet kullanımı % 13 dur. İnternet kullanımı da %16 dan %19'a yükselmiştir. Yaş bakımından da e-Devlet daha çok 25 yaşın altındakilerle 26- 44 yaş dilimi arasındakiler tarafından tercih edilmektedir. Fakat yine de yaş bakımından da 2001'e göre kıyasla meydana gelen büyük artışlar göz ardı edilemez. 2001 de 55 yaş sonrası oran sıfır iken bile 2002 de az bir oranda da olsa artışlar gözlemlenmiştir. Yine % 12' lik bir oranla e-Devlet'in tercih edilmesine yönelik olarak bilgi arama amacı ön plana çıkmıştır. Bu amaçla ilgili olarak da en çok 25 yaşın altındakiler ile yine 26-44 yaşları arasındakiler ve mesleki açıdan da üniversite öğrencileri ve tahsili yapmış kişilerin elektronik devlet uygulamalarını yoğun olarak tercih ettikleri saptanmıştır. Çalışmada ayrıca elektronik devlet sistemini güvensiz bulanların sayısının da yüksek olduğu görülmüştür.¹⁹²

¹⁹⁰ BYBSM, a.g.e., s. 4.

¹⁹¹ W. Mellor, V. Parr and M. Hood, **Online Devlet 2001**, Çev: Gonca Okur, Taylor Nelson Sofres Company raporu çevirisi, Kasım 2001, s. 3.

¹⁹² W. Mellor and V. Parr, "Government Online – Turkey Report", **Government Online A National Perspective Annual Country Report**, Taylor Nelson Sofres, November 2002, ss. 2-22.

2003 yılında e-Devlet kullanımı artmaya devam etmiştir. 2004 Yılına gelindiğinde Türkiye’de e-Dönüşüm adı altında bir proje oluşturulmuştur. Bu projenin amaçları da şu şekilde sıralanmıştır;¹⁹³

- ICT ile ilgili politikalar, yasalar ve düzenlemeler gözden geçirilmesi, gerekli görüldüğü takdirde AB’ye aday ülkeler için gerekli e-Avrupa Eylem Planına uyum sağlamak amacıyla değişikliklerin yapılması.
- ICT yoluyla vatandaşların kamu alanında karar verme sürecine katılmalarının kolay hale getirilmesi.
- Kamu yönetiminde şeffaflığın ve hesap verilebilirlik ilkelerinin yaygınlaştırılması.
- ICT kullanımının artırılarak yönetimde etkinliğin sağlanması.
- ICT kullanımının yaygınlaştırılması.
- Kamu bilişim teknolojileri projelerinin koordine edilmesi, denetlenmesi, değerlendirilmesi, sağlam hale getirilmesi ve gereksiz yatırımlardan kaçınılması.
- Özel sektöre yol gösterilmesi, yardımcı olunması.

Bu amaçlara yönelik olarak e-Dönüşüm Türkiye projesinin koordinasyonu amacıyla DPT bünyesinde Bilgi Toplumu İdaresi kurulmuş, kamu bilgi ve iletişim teknolojileri yatırımları bu kurum tarafından değerlendirilip, ilgili birimlere görüş ve önerilerle birlikte iletmeye başlanmıştır. Dolayısıyla da 2004 yılından itibaren kamu kurum ve kuruluşlarının bilgi ve iletişim teknolojilerine yatırım eğilimi artmıştır. 2003 yılında 204 proje için 369.321 milyar TL iken 2004 yılında 211 proje için 451.181 milyar TL, 2005’te 200 proje için 626.253 milyar TL ödenek ayrılmıştır. Kamu kurum ve

¹⁹³ OECD, e-Transformation Turkey Project: Turkish Case for e-Government”, **OECD On Using New Tools for Decision-Making: Impacts on Information, Communication and organisation, Room Document**, OECD, 2004, s. 5.

kuruluşlarının bilişim teknolojilerine yatırımlarının sonucu olarak ülkemizde 25 Ağustos 2005 itibariyle 6722 kamu hizmeti sağlayan kurumlara ait internet sitesi bulunmaktadır. Bunların dağılımı ise; genellikle merkezi idareye bağlı kamu kuruluşlarına ait 'gov.tr' uzantılı 3.029, yerel yönetimlere ait 'bel.tr' uzantılı 1.001, ilköğretim ve liselere ait 'k12.tr' uzantılı 2.372, üniversitelere ve enstitülere ait 'edu.tr' uzantılı 186, askeri hizmetlere ait 'mil.tr' uzantılı 8 ve asayiş hizmetlerine ait 'pol.tr' uzantılı 126 internet sitesi şeklindedir.¹⁹⁴

Günümüzde Türkiye'deki elektronik devlet uygulamalarına bakıldığında resmi gazete, yasalar, yönetmelik vg. resmi mevzuat vatandaşların erişimine sunulmaktadır. Kamu kurum ve kuruluşları kendi aralarında geliştirdikleri sistemlerle aralarında veri aktarımı yapabilmektedirler. Nüfus ve Vatandaşlık işlemleri, trafik, emniyet, sağlık, sosyal güvenlik, yerel yönetim, tapu, eğitim, pasaport hizmetleri internet üzerinden gerçekleştirilmektedir. Vergi, askerlik, ulaştırma, iletişim, adliye vd. işlemleri ilgili bakanlıkların internet siteleri üzerinden gerçekleştirilmektedir.

3.4. Türkiye'de Elektronik Ticaret

Ülkemizin bilgi çağında dünya'da yaşanan gelişmelere ayak uydurması amacıyla elektronik ticaretin yaygınlaştırılması yönünde 1998 yılında çeşitli çalışmalar başlatılmıştır. Elektronik Ticaret Koordinasyon Kurulu'nun (ETTK) kurulması bu çalışmaların temelini oluşturmaktadır. Türkiye'de elektronik ticaretin yaygınlaştırılması ile ilgili düzenlemeler tamamlanıncaya kadar görevini sürdürecektir olan ETTK'nın kendi önerileri doğrultusunda bir eylem planı hazırlayarak uygulamayı izlemesi, sonuçları değerlendirmesi, uygulamada ortaya çıkan sorunları çözmeye yönelik öneriler geliştirmesi kararlaştırılmıştır.¹⁹⁵

Türkiye'de işletmeler arasında elektronik ticaret alanında en çok 1992 yılından bu yana uygulamakta olan, bankalar ve Merkez Bankası arasında para transferlerinde kullanılan Elektronik Fon Transferi sistemi (EFT) tercih edilmektedir. EFT sisteminde katılımcı bankalar tarafından gönderilen elektronik mesajlara göre

¹⁹⁴ Devlet Planlama Teşkilatı, **e-Devlet Proje ve Uygulamaları Raporu**, Ankara: 2005, ss. 1-2

¹⁹⁵ ATO, a.g.e., s. 17.

EFT hesapları üzerinde gerekli işlemler gerçek zamanlı şekilde yapılarak, alıcının hesabı arttırılmakta, alıcıya mesaj yoluyla gönderilmektedir. Gün sonunda katılımcılara ve Merkez Bankası'na hesapların son durumu iletilmektedir.¹⁹⁶ EFT sisteminde işlemlerin hızlı şekilde gerçekleştirilmesi ve işlem masraflarının düşük olması sistemin kullanımını cazip hale getirmektedir.

Bir diğer yaygın şekilde kullanılan ödeme şekli de SWIFT sistemidir. Sistemin amacı EFT gibi daha önce posta, teleks ve telgrafla gönderilen uluslar arası bankacılık mesajlarının elektronik haberleşme ağı ile iletilmesi ve kontrol edilmesi olanağını tüm üye bankalara sağlamaktır. Türkiye, bu sisteme 1989 yılında katılmış ve kullanımı yıllar itibariyle hızla yaygınlaşmıştır.¹⁹⁷

Elektronik ticarete kullanılan diğer ödeme sistemleri kredi kartı ödemelerinde kullanılan POS sistemi ve ATM sistemidir. Dolayısıyla da Türkiye'de elektronik ticaretin gelişmesinde bankacılık sektörünün büyük payı olduğu belirtilebilir. Tablo 3.3.'te 2003 yılında elektronik ticarete konu olan kredi kartı işlemlerine ait veriler görülmektedir. Türkiye'de yurtiçi POS işlemleri önemli yer tutmaktadır. Aynı zamanda yurtiçinde çıkarılan kredi kartları ile yapılan elektronik ticaret işlemlerinin de ikinci sırada yer aldığı görülmektedir. Veriler ışığında çıkan bir sonuç olarak ise POS kredi kartı işlemleri ile sanal kredi kartı işlemleri arasındaki fark oldukça yüksektir. Buradan hareketle tüketicilerin sanal ortamda ticaretten ve kredi kartı kullanımından çekindikleri sonucu çıkmaktadır.

Tüketicilerin sanal kart kullanmaktan çekinme nedenlerinin başında güvenlik sorunu gelmektedir. Çünkü internet ortamında bir takım kişisel bilgilerin kötü niyetli kişilerin eline geçmesi gibi bir risk ortaya çıkmaktadır. Çeşitli ülkelerde bu riski asgari düzeye indirmek amacıyla çeşitli düzenlemeler yapıldığı gibi, Türkiye'de de Türkiye'de de 23 Ocak 2004 yılında bilgi bütünlüğünün, kimlik doğrulanmasının, elektronik işlemlerin delil teşkil etmesinin sağlanmasına yönelik 5070 Sayılı Elektronik İmza Kanunu yürürlüğe konulmuştur. Bu kanun ile elektronik imzanın

¹⁹⁶ Sezer Korkmaz ve Yasemin Esra Gövdeli, Türk Bankacılığında Alternatif Dağıtım Kanalları ve Ürünleri İle Bunların Gelişiminde ve Pazarlanmasında Eğitimin Önemi", **Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 15, Ankara 2004, s. 19.

¹⁹⁷ Cafer Kaplan, "Finansal Yenilikler ve Piyasalar Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği", **TCMB Tartışma Tebliği**, No.9910, Nisan 1999, s. 23.

doğrulanması için bir elektronik kayıt yapısındaki elektronik sertifika sisteminin geliştirilmesi ve elektronik sertifika hizmetlerinin kurulacak Elektronik Sertifika Hizmet Sağlayıcılar (ESHS) tarafından gerçekleştirilmesi kararlaştırılmıştır.¹⁹⁸

Tablo 3.3. Elektronik Ticarete Konu Olan Kredi Kartı İşlemleri

	İşlem Adedi	İşlem Hacmi (Milyar TL)	Ort. Birim İşlem (Milyar TL)
A. Kredi Kartı İşlemleri			
A.1. Türkiye’de Sanal POS İle Yapılan e-Ticaret İşlemleri			
- Yurtiçi	3.429.668	253.426	74
- Yurtdışı	105.010	9.009	86
- Toplam	3.534.678	262.435	74
A.2. Yerli Kredi Kartı Yurtdışı e-Ticaret İşlemleri	393.472	60.481	154
B. İnternette Yapılan Ödül Programı İşlemleri	84.805	7.535	89
C. Sanal Kart / Sanal Kredi Kartı İşlemleri			
- Yurtiçi	184.221	9.737	53
- Yurtdışı	63.156	6.110	97
- Toplam	247.377	15.847	64

Kaynak: Bankalararası Kart Merkezi,

http://www.bkm.com.tr/istatistik/eticaret_istatistikleri.html (22.05.2006)

Elektronik sertifika sisteminin etkin bir şekilde işleyebilmesi amacıyla 10 Haziran 2004 Tarihinde yapılan e-Dönüşüm Türkiye VI. İcra Kurulu Toplantısında tüm sistemin tek bir merkezden koordine edilmesi gerektiği belirtilerek Kamu Sertifikasyon Merkezi’nin kurulması kararlaştırılmış ve konuyla ilgili olmak üzere 2004/21 Sayılı Başbakanlık Genelgesi hazırlanarak, 06.09.2004 Tarih ve 25575 Sayılı Resmi Gazete yayımlanarak yürürlüğe girmiştir.¹⁹⁹ Kamu Sertifikasyon Merkezi’nin oluşturulması görevi Başbakanlık Türkiye Bilimsel ve Teknik Araştırma Kurumu’na bağlı Ulusal Elektronik ve Kriptoloji Araştırma Enstitüsü Müdürlüğü’ne

¹⁹⁸ Elektronik İmza Kanunu, T.C. Resmi Gazete, 23.01.2004 / 25355.

¹⁹⁹ Devlet Planlama Teşkilatı, e-Dönüşüm Türkiye Projesi 2003-2004 KDEP Uygulama Sonuçları ve 2005 Eylem Planı, Ankara: 2005, s. 39.

(UEKAE) verilmiş olup, yapının gözden geçirilmesi ve uygunluğunun izlenmesi görev ve sorumluluğu Telekomünikasyon Kurumu'na devredilmiştir.²⁰⁰

Elektronik İmza konusunda bir diğer yasal düzenleme 6 Ocak 2005 tarih ve 25565 Sayılı Resmi Gazete'de yayınlanan Elektronik İmza ile İlgili Süreçlere ve Teknik Kriterlere İlişkin Tebliğ'dir. Bu Tebliğde elektronik imzaya ilişkin süreçler ve teknik kriterler detaylı olarak belirlenmiştir. Buna göre de bu tebliğ nitelikli elektronik sertifika başvurusu, sertifikanın oluşturulması, yayımlanması, yenilenmesi, iptali ve arşivleme süreçleri dahil olmak üzere ESHS'nin işleyişine, imza oluşturma ve doğrulama verilerine, sertifika ilkelerine ve sertifika uygulama esaslarına, imza oluşturma ve doğrulama araçlarına, ESHS'nin faaliyetleri için kullandığı sistem, cihaz ile fiziki güvenliğine, personeline, zaman damgasına ve hizmetlerine ilişkin teknik hususları kapsamaktadır.²⁰¹

Türkiye'de elektronik imza kanununun yürürlüğe girmesiyle birlikte sanal ortamda gerçekleştirilen sanal kart işlemlerinde bir artış yaşanmıştır. Bu sonuca ilişkin veriler tablo halinde verilmiştir. (Tablo 3.4.) 2004 yılındaki sanal kart işlem adedi dikkate alındığında elektronik imza ile ilgili yasal düzenlemelerin etkili olduğu ifade edilebilir. Ancak değişmeyen bir sonuç olarak yine, POS kredi kartı işlemleri daha çok tercih edilmektedir. Ayrıca 2003 yılına göre de yüzde 50'den fazla bir artış yaşanmıştır.

Verilen bilgiler ışığında ayrıca önemle belirtmek gerekir ki; elektronik ticaret bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelere paralel olarak ülkelerin ekonomik ve sosyal yapılarını etkilemektedir. Gelişmekte olan ülkeler üzerindeki etkileri bakımından elektronik ticaret Türk ekonomisi üzerinde de bir takım etkilerde bulunmaktadır; elektronik ticaret müşteriler ve satıcıların elektronik ortamda fiziki sınırları aşarak bir araya gelmeleri pazar büyüklüğünü arttırmaktadır. Aynı şekilde piyasalarda şeffaflığı sağlayarak, kıt olan fiziki ve beşeri kaynaklarının kullanımını etkin hale getirmektedir. KOBİ'lerin piyasaya girişlerini kolaylaştırmakta ve

²⁰⁰ Kamu Sertifikasyon Merkezi Oluşturulması Hakkında Başbakanlık Genelgesi, **T.C. Resmi Gazete**, 06.09.2004 / 25575.

²⁰¹ Elektronik İmza Kanununun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, **T.C. Resmi Gazete**, 06.01.2005 / 25565.

güçlenmelerini sağlamaktadır. Bu etkilere karşın yine de elektronik ticaretin etkilerinin tüm gelişmekte olan ülkeler için aynı sonuçlar doğurmayacağını, elektronik ticaretin ülkelerin içinde bulunduğu şartlara göre şekillendiğini vurgulamakta fayda vardır.²⁰².

Tablo 3.4. Elektronik Ticarete Konu Olan POS ve Sanal Kart İşlemleri

	2003		2004	
	İşlem Adedi	İşlem Hacmi (Milyar TL)	İşlem Adedi	İşlem Hacmi(MilyarTL)
Sanal POS ile Yapılan Kredi Kartı İşlemleri (Yurtdışı dahil)	3.534.678	262.435	7.617.446	647.122
Sanal Kart / Sanal Kredi Kartı İşlemleri (Yurtdışı dahil)	247.377	15.847	306.210	20.506

Kaynak : Bankalararası Kart Merkezi,

http://www.bkm.com.tr/istatistik/eticaret_istatistikleri.html (24.05.2006)

Genel olarak bakıldığında Türkiye elektronik ticaret kullanımı ve hacmi dünya sıralamasında alt sıralarda yer almaktadır. Türkiye’de yaklaşık %25 olan internet kullanımı oranının %13’ü elektronik ticarete ayrılmaktadır. Halbuki elektronik ticaret oranları yaklaşık olarak ABD ve Norveç’te %40, Danimarka’da %30, Hollanda’da %25 civarındadır.²⁰³

²⁰² Yumuşak, a.g.m., s. 9.

²⁰³ UNICE, a.g.e., s. 30.

SONUÇ

Yeni ekonomideki gelişmeler mikro ve makro bazı ekonomik etkiler oluşturmakta ve dolayısıyla uygulanan iktisat politikaları üzerinde bir takım değişiklikler meydana gelmektedir.

Yeni ekonominin mikro ekonomik etkileri maliyet ve fiyat farklılığı konularında ortaya çıkmaktadır. Bilgi ve iletişim teknolojileri vasıtasıyla yeni ekonomi maliyet yapısı ile ilgili olarak sürekli azalan maliyetleri ileri sürmektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin maliyetler üzerindeki etkisi de geliştirilen yeni teorilerle açıklanmaya çalışılmaktadır.

Yeni ekonomi fiyat farklılıkları konusunda yeni yaklaşımlar ileri sürmektedir. Fiyat farklılaştırması yine bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler kapsamında değerlendirilmektedir. Bu teknolojik gelişmeler de fiyat farklılıklarının ekonomi açısından olumlu sonuçlar vermesine katkı sağlamaktadır. Dolayısıyla da fiyat farklılaştırması yeni ekonomide sosyal refahı arttıran bir zorunlu bir mekanizma olarak değerlendirilmektedir. Nitekim yeni ekonominin iktisat teorisi üzerindeki etkilerini değerlendirmek için yapılan çalışmalar da, geleneksel teoriden faydalanmaktadır..

Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerin oluşturduğu ağ yapıları ve elektronik pazar yerleri yeni ekonominin yeni temel mikro ekonomik konularını oluşturmaktadır. Ağ yapıları kapsamında gerçekleşen ağ dışsallıkları ile yeni ekonomi ürün değeri konusunda yeni yaklaşımları da beraberinde getirmekte ve yeni ekonominin enformasyon mallarının değerini kullanıcı sayısı ile ilişkilendirmektedir. Elektronik pazar yeri sistemi ile de yeni ekonomi rekabet ve piyasa konusuna beraberinde getirdiği araştırma maliyetlerinde azalış, organizasyonlar arası etkin koordinasyon gibi yeni yaklaşımlarla katkı sağlamaktadır.

Yeni ekonomi, makro düzeyde etkisini verimlilik, büyüme, istihdam, gelir dağılımı, dış ticaret ve ekonomik konjonktür üzerinde göstermektedir. Bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmeler büyüme ve verimlilik üzerinde 1990'lı yıllarda

ABD deneyimine dayalı olarak olumlu etkiler sergilemektedir. Bu olumlu etkiler de geliştirilen yeni teorilerle açıklanmaktadır. Bunun yanında yeni ekonomi teknoloji vasıtasıyla dış ticaret ve istihdam genelinde de yenilikleri beraberinde getirmektedir. Dış ticaret konusunda sınırların ortadan kalktığı küresel bir dünya sağlarken, istihdamla ilgili olarak iş ve işçi tanımı konusunda yeni görüşler ortaya koymaktadır. Bunun yanı sıra yeni ekonomi temel iş çevrimleri teorisine teknoloji değişkenini katarak, konjonktürel dalgalanmaları teknoloji çevrimleri teorisi ile açıklamaya çalışmaktadır.

Yeni ekonominin iktisadi etkileri çerçevesinde iktisat teorisine yönelik etkileri konusunda genel bir değerlendirme yapılacak olursa, yeni ekonomi varolan teoriyi değiştirmemekte, sadece bilgi ve iletişim teknolojilerinde gelişmeler sonucu ortaya çıkan iktisadi konulara yönelik yeni teoriler geliştirilmesine katkı sağlamaktadır.

Yeni ekonomi iktisat politikası üzerinde de çeşitli etkiler meydana getirmektedir. Teknolojik gelişmelerle birlikte yeni ekonomi para politikasında şeffaflığın, güvenilirliğin ve hesap verilebilirliğin sağlanmasına yardımcı olmaktadır.

Teknolojik gelişmelerin sonucu ortaya çıkan elektronik para adı verilen yeni ödeme sistemleri ve elektronik bankacılık para politikası üzerinde etkisini göstermektedir. Ancak özellikle elektronik paranın, para politikasının etkililiği üzerindeki etkisi konusunda tartışmalar yaşanmaktadır. Bazı görüşler elektronik paranın yaygınlaşmasının nakit talebini ve nakit dolaşımını azaltacağını, bunun sonucunda para politikasının etkililiğini kaybederek Merkez Bankalarının fonksiyonlarını yitireceğini ileri sürerken, bazı karşıt görüşler ise böyle bir olumsuz sonucun asla meydana gelmeyeceğini, yeni ödeme sistemlerinin geri ödenebilirliği olmasından dolayı nakit talebinin asla azalmayacağını belirtmektedirler.

İktisat politikası yanında maliye politikası da ele alındığında yeni ekonomi vergi sisteminde etkinliğin sağlanması, mali işlemlerin hızla gerçekleştirilmesi imkanını sunarak ve de mali otoriteyi uygulayacağı politikalar konusunda şeffaf

hareket etmeye yönelterek maliye politikası üzerinde de olumlu etkiler doğurmaktadır.

Finans sistemi konusunda ise bilgi ve iletişim teknolojileri asimetrik bilgi sorununu ortadan kaldırmamakta, sadece hafifletilmesini sağlamaktadır. Ayrıca finans sektörünü küresel hale dönüştürmekte, bu durum finans piyasalarında ortaya çıkacak bir krizin bağlı olan tüm piyasaları etkilemesi riskinin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Sonuçta da yeni ekonomi finans piyasalarını şoklara daha da duyarlı hale getirmektedir. Şayet küresel bir krizin ortaya çıkması durumunda yeni ekonominin popülerliğini yitirmesi olası görünmektedir.

Gelişmekte olan ülkelerde ve Türkiye’de bilgi ve iletişim teknolojilerinin getirdiği avantajlar doğrultusunda çeşitli projeler ve uygulamalar yapılmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin büyük bölümünde elektronik para sistemi henüz tam olarak gelişmemiştir. Gelişmekte olan ülkelerin teknik yetersizlikleri, bilgi sektörlerinin tam oluşmaması nedeniyle nitelikli ve eğitim almış işgücü gelişmiş ülkelere doğru göç etmektedir. Bu durum gelecekte gelişmiş ülkelerin ihtiyaç duyacakları işgücünden yoksun kalmalarına yol açmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerin bilgi ve iletişim teknolojilerinden en üst düzeyde fayda sağlamaları için internet hızlarının artırılması, bilgi sektöründe fiyat indirimlerine gidilmesi, elektronik ticaret ve bankacılık sistemlerinin yaygınlaştırılması için teşvik edici politikaların izlenmesi gerekmektedir. Özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerindeki gelişmelerle birlikte gelişmekte olan ülkelerde büyük bir yük haline gelen bürokrasinin de etkileri azaltılmış olacaktır. Ayrıca gelişmekte olan ülkelerde para ve maliye politikası üzerindeki politik baskılar da giderilecek, para ve maliye politikalarında şeffaflık sağlanmasında önemli gelişmeler yaşanacaktır.

YARARLANILAN YAYINLAR

AKIN H. Bahadır, **Yeni Ekonomi: Strateji, Rekabet, Teknoloji Yönetimi**, Konya: Çizgi Kitabevi yay., 2001.

AKIN H. Bahadır, “Yeni Ekonomi: Yeni Olan Nedir? 20. Yüzyılın Son Moda Kavramının Analizi”, **I. Ulusal, Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., 2002.

AKTAN C. Can, Mehtap Tunç, “Bilgi Toplumu ve Türkiye”, **Yeni Türkiye Dergisi**, Sayı:19, Ocak-Şubat 1998.

AL Hamza, **Bilgi Toplumu ve Kamu Yönetiminde Paradigma Değişimi**, Ankara: Bilimadamı Yay., 2002.

ALKAN Mustafa, Cafer Canbay, “İnternet Alan Adları Yönetimi, Mevcut Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, Bilişim Zirvesi 2003 Konferansı'na sunulan bildiri, İstanbul: 1-7 Eylül 2003.

ALTINOK Serdar, İ. Halil Sugözü ve M. Çetinkaya, “Geleneksel Ticaretten yeni Ekonomiye Elektronik Ticaretin Temel Ekonomik Etkileri”, INET-TR 2003 IX. "Türkiye'de İnternet" Konferansı'na sunulan bildiri., İstanbul: 11-13 Aralık 2003.

ARMSTRONG Mark, John Vickers, “Competative Price Discrimination”, Technical Report, Nuffield College, Oxford 1999.

ANBAR Adem, “E-Ticarette Karşılaşılan Sorunlar ve Çözüm Önerileri”, **Akdeniz İ.İ.B.F. Dergisi**, (2), 2001.

ANDAM, Zorayda Ruth, **E-Commerce and E-Business**, E-Asean Task Force UNDP – APDIP, May 2003.

ANKARA Ticaret Odası, **İş Hayatında Yeni Kavramlar: Elektronik Ticaret ve İnternet**, Ankara: ATO Yay., 1999.

ATKINSON Robert D., Randolph H. Court, **The New Economy Index: Understanding America's Economic Transformation**, Progressive Policy Institute Policy Report, 1998.

BACH Stefan, Markus Hubbert and Walter Müller, “Taxation of E-Commerce: Persistent Problems and Recent Developments”, **Vierteljahrshefte zur Wirtschaftsforschung 69. Jahrgang**, 2000.

BADDELEY Michelle, “Using e-Cash in The New Economy: An Economic Analysis of Micropayment Systems”, **Journal of Electronic Commerce Research**, Vol.5, No.4, 2004.

BAILY M, “Macroeconomic Implications of The New Economy”, **Symposium on Economic Policy for the Information Economy**, Federal Reserve Bank of Kansas City, Jackson Hole, Wyoming, August 30-September 1, 2001.

BAKOS J. Yannis, “A Strategic Analysis of Electronic Marketplaces”, **MIS Quarterly**, Vol.15, No. 3, September 1991.

BAKOS J. Yannis, “Information Links and Electronic Marketplaces : The Role of Interorganizational Information Systems in Vertical Markets”, **Journal of Management Information Systems**, Vol. 8, No. 2, Fall 1991.

BAŞBAKANLIK İdareyi Geliştirme Başkanlığı, **e-Türkiye Raporu**, Ankara: 2001.

BAŞBAKANLIK Yönetim Bilişim Sistemi Merkezi, **Türkiye Ulusal Bilgi Sistemi Genel Esaslar**, Ankara: 2001.

BANK of Japan, “Technological Innovation and Banking Industry/Monetary Policy: Forum on the Development of Electronic Payment Technologies and Its Implications for Monetary Policy-Report”, **Monetary and Economic Studies**, Vol. 9, No. 3, November 2001.

BANKALARARASI Kart Merkezi, **Pano Dergisi**, Bankalar Arası Kart Merkezi Yayınları, Sayı.1, Ağustos 1997

BANKALARARASI Kart Merkezi,
http://www.bkm.com.tr/istatistik/eticaret_istatistikleri.html (24.05.2006)

BARIŞIK Salih, Hakan Çetintaş, “Küreselleşme ve Beyin Göçü”, **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., Beta Yayıncılık, 2003.

BAŞARAN Funda, Önder Özdemir, “Türkiye’de İnternet’in Dünü, Bugünü ve Geleceği”, İletişim Teknolojileri Çalıştayı’na sunulan bildiri, Ankara:13-14 Kasım 2003.

BAYRAÇ Naci, “Yeni Ekonomi'nin Toplumsal, Ekonomik ve Teknolojik Boyutları”, **OGÜ Sosyal Bilimler Dergisi** , Cilt:4, Sayı: 1, Haziran 2003.

BAYRAKTAROĞLU Serkan, Murat Tunçbilek, “Bilgi Toplumunda İnsan Kaynakları Yönetiminin Değişen Yüzü”, **I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., 2002.

BAYRAKTUTAN Yusuf, “Bilgi ve Uluslar arası Ticaret Teorileri”, **Cumhuriyet Üniversitesi İİBF Dergisi**, Cilt 4 Sayı 2, 2003.

BENLİ Abdurrahman, Mahir Gümüş, “Bilgi Eksenli Yeni Bir Toplumsal Formasyona Geçişin İşgücünün Homojenliği Üzerindeki Etkileri”, **I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., 2002.

BLINDER Alan S., “The Internet and The New Economy”, **Brookings Policy Brief**, No.60, June 2000.

BOSKIN Michael J., Lawrence J. Lau, “Generalized Solow – Neutrical Technical Progress and Postwar Economic Growth”, **NBER Working Paper**, No. 8023, December 2000.

BOSWORTH Barry P., Jack E. Triplett, “What’s New about the New Economy?: IT, Economic Growth and Productivity” **Brookings Economic Papers**, December 2000.

BOOTLE Roger, “The Future of Electronic Money-Why the Nok Will Not Replace The Dolar”, **The Business Economist**, Vol.32 No.1, 2000.

BOZKURT Veysel, **Enformasyon Toplumu ve Türkiye**, İstanbul: Sistem Yayıncılık, 1996.

BROWN Lankard B., “Knowledge Workers”, **Trends and Issues Alert**, No.4, 1999.

BÜYÜKAKIN Figen, Tahir Büyükakın, “Bilgi ve İletişim Teknolojilerindeki Gelişmeler, Para Politikasının Etkililiği ve İktisadın Kuralları”, **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, KOÜ İİBF Yay., Kocaeli: Beta Yay., 2003.

CELLARY Wojciech, “The Profession's Role in the Global Information Society”, **IEEE Computer**, Vol. 36, Issue.9, September 2003.

CEVHER Ezgi, “Bilişim Teknolojileriyle Yaratılan Yeni Bir Yaklaşım:Yönetişim”, **Gazi Üniversitesi MBA-2003**.

COHEN Benjamin J., “Electronic Money: New Day or False Dawn”, **Review of International Political Economy** 8:2 Summer 2001.

COOK Paul, Y. Uchida, “The Transformation of Competitive Advantage in East Asia: An Analysis of Technological and Trade Specialisation”, **Centre on Regulation and Competition Working Paper Series**, No.63, June 2004.

COPPEL Jonathan, “E-Commerce: Impacts and Policy Challenges”, **OECD Economics Department Working Papers**, No. 252, 2000.

CUELLAR Steven S., “The New Economy, Network Effects and Market Structure”, paper presented at The National Business and Economic Society Conference, Hawaii: March 2002.

DELONG J. Bradford, Lawrence H. Summers, “The New Economy: Background, Historical Perspective, Questions and Speculations”, Federal Reserve Bank of Kansas City Economic Review, 4Q, 2001.

DEVLET İstatistik Enstitüsü, **Türkiye İstatistik Yıllığı 2004**, Ankara: 2005.

DEVLET Planlama Teşkilatı, **Yedinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1996-2000**, Ankara:1996.

DEVLET Planlama Teşkilatı, **Uzun Vadeli Strateji ve Sekizinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 2001-2005**, Ankara:2000.

DEVLET Planlama Teşkilatı, **e-Devlet Proje ve Uygulamaları Raporu**, Ankara:2005.

DEVLET Planlama Teşkilatı, **e-Dönüşüm Türkiye Projesi 2003-2004 KDEP Uygulama Sonuçları ve 2005 Eylem Planı**, Ankara:2005.

DURA Cihan, Hayriye Atik, **Bilgi Toplumu, Bilgi Ekonomisi ve Türkiye**, İstanbul: Literatür Yayıncılık, 2002.

DUPUY Christopher A., Richard P. Vlosky, “Electronic Data Interchange and Buyer- Supplier Relationships”, **Lousiana Forest Products Laboratory Working Papers**, No.40, Lousiana State University Agricultural Center, January 5 2000.

ECONOMIDES Nicholas, C. Himmelberg, “Critical Mass and Network Size with Application to The US Fax Market” **Stern School of Business Discussion Paper**, No.EC-95-11, Technical Report, New York: Stern School of Business 1995.

ELEKTRONİK İmza Kanunu, **T.C. Resmi Gazete**, 23.01.2004/25355.

ELEKTRONİK İmza Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik, **T.C. Resmi Gazete**, 06.01.2005/25565.

ERDOĞAN Seyfettin, “Makroekonomik Etkileri Açısından Yeni Ekonomi”, **Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., 2002.

ERDOĞAN Seyfettin, “Elektronik Piyasalardaki Mal ve Hizmetlerin Fiyat ve Maliyet Yapısı Üzerine Karşılaştırmalı Bir Değerlendirme”, **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, KOÜ İİBF Yay., Kocaeli: Beta Yay., 2003.

ERDOĞAN Seyfettin, “Makro Ekonomik Etkileri Açısından Yeni Ekonomi”, **I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., 2002.

ERDOĞAN Seyfettin, “İktisat Politikası Uygulamaları Üzerindeki Etkileri Açısından Yeni Ekonomi”, **KOÜ Sosyal Bilimler Enst. Dergisi**, 2004/2.

ERSEL Birsen, “Bilgi Çağında Çalışma İlişkileri ve Beyin Göçü”, **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., Beta Yayıncılık, 2003.

ERSOY Zeynep, “Elektronik Ticaretin Sosyal ve Ekonomik Etkileri”, **TÜSİAD Görüş Dergisi**, Sayı:42, Mart 2000.

GILLE Laurent, Robert Marti, Didier Zmiro, “Information and Communication Technologies, Positive effects on employment”, **Sessi: Ministère de l’Economie, des Finances et de l’Industrie**, No.133, July 2000.

GORDON Robert J., “Exploding Productivity Growth: Context, Causes and Implications”, **Brooking Papers on Economic Activity**, Vol. 2, 2003.

GÜLEÇ Kemal, “Bilgi Toplumu, Bilim ve Teknoloji Politikası ve Üniversite Sanayi İşbirliği”, **İşveren Dergisi**, Sayı:11, Ağustos 1996.

GÜNEŞ İsmail, “Dışsallıklar Teorisi ve Ağ Dışsallıkları”, **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, KOÜ İİBF Yay., Kocaeli: Beta Yay., 2003.

HAMELINK Cees J., “New Information and Communication Technologies Social Development and Cultural Change”, **UNRISD Discussion Papers**, No.86, June 1997.

HARRELSON Bill, “B2B Standards War: Connect or Die”, **EAI Journal**, 2000.

HİRA İsmail, “Bilgi Toplumu Bağlamında Toplumsalın Yapısal Dönüşümü ve Türkiye Gerçeği”, **I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., 2002.

INTERNATIONAL Monetary Fund, “World Economic Outlook: Globalization: Opportunities and Challenges”, **International Monetary Fund Publications**, IMF: Washington, DC, May 1997.

İHRACATI Geliştirme Etüd Merkezi, **Bilgi Çağında Elektronik Ticaretin Dış Ticarete Etkileri**, Ankara: İGEME Yayınları, 2005.

INTERNATIONAL Labor Office, “Policy Responses to Skilled Migration : Retention, Return and Circulation”, **Perspectives on Labour Migration Series**, International Labour Office: Geneva, 2004.

İNCE Murat, **Elektronik Ticaret: Gelişme Yolundaki Ülkeler İçin İmkanlar ve Politikalar**, Ankara: DPT Yayını, Ankara, 1999.

İSKENDER Gökhan, **Fiyat Ayrımcılığı**, Telekomünikasyon Kurumu yayını, Eylül 2004.

INTERNATIONAL Telecommunication Union, “Challenges to the Network: Internet for Development” **International Telecommunication Union Executive Summary**, Oct. 1999.

JENKINS Mike, "EDI: Today's Revolution in Logistics Management". **EDI Forum**, Vol. 10, No. 1, 1997.

JOHNSON Manuel H., “The New Economy: Implications for Monetary Policy”, Paper Prepared for the Cato Institute’s 18th Annual Monetary Conference cosponsored with *The Economist*, October 19, 2000.

JORGENSON Dale W., Kevin J. Stiroh, “Raising the Speed Limit: U.S. Economic Growth in The Information Age”, **Brookings Papers on Economic Activity 1:2000**.

KAMU Sertifikasyon Merkezi Oluşturulması Hakkında Başbakanlık Genelgesi, **T.C. Resmi Gazete**, 06.09.2004/25575.

KAPLAN Cafer, “Finansal Yenilikler ve Piyasalar Üzerine Etkileri: Türkiye Örneği”, **TCMB Tartışma Tebliği**, No.9910, Nisan 1999.

KAPUR Sandeep, “Developing Countries in The New Economy: The Role of Demand- Side Initiatives”, **WIDER Discussion Papers**, No. 2002/73.

KARAHAN Özcan, “Bilgi ve İletişim Teknolojilerindeki Gelişmelerin Finansal Piyasa Üzerine Etkileri” **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., Beta Yayıncılık, 2003.

KARAKOYUN İlhan, “Endüstri-içi Ticaret Kavramı ve Türkiye ile AB Ülkeleri Arasındaki Endüstri-içi Ticaretin Düzeyi”, **Türk İdare Dergisi**, Yıl:76, Sayı:442, 2004.

KLOTZ Ulrich, “The Challenges of The New Economy”, **Gewerkschaftliche Monatshefte**, No.10, 1999.

KORKMAZ Sezer, Yasemin Esra Gövdeli, Türk Bankacılığında Alternatif Dağıtım Kanalları ve Ürünleri İle Bunların Gelişiminde ve Pazarlanmasında Eğitimin Önemi”, **Gazi Üniversitesi Endüstriyel Sanatlar Eğitim Fakültesi Dergisi**, Sayı: 15, Ankara 2004.

KULA Ferit, “Dolaysız Yabancı Sermaye Yatırımları ve Dış Ticaret”, **Erciyes Üniversitesi İİBF Tartışma Metinleri –TM.05/01**, Aralık 2005.

KÜÇÜKGÖRKEY Aslı, “Yeni Ekonomi ve Elektronik Ticaret”, **I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., 2002.

LAMB Laura, “Microeconomic Foundations of Clustering Behaviour in The New Economy”, University of Manitoba, 10 January 2006.

LIEBOWITZ S. J., S. E. Margolis, “Dismal Science Fictions: Network Effects”, **Microsoft and Antitrust Speculation Policy Analysis**, No.324, 1998.

LIEBOWITZ S. J., Stephen E. Morgolis , “Are Network Externalities A New Source of Market Failure?”,

<http://wwwpub.utdallas.edu/~liebowitz/netwextn.html> (01.08.2006)

MARGOLIS Stephen E., Stanley J. Liebowitz, "Path Dependence" **New Palgrave Dictionary of Economics and the Law**, Vol. 3, MacMillan, 1998.

MELLOR W., V. Parr and M. Hood, **Online Devlet 2001**, Çev: Gonca Okur, Taylor Nelson Sofres Company Raporu Çevirisi, Kasım 2001.

MELLOR W., V. Parr, "Government Online – Turkey Report" , **Government Online A National Perspective Annual Country Report**, Taylor Nelson Sofres, November 2002.

MONTHLY Review, "The New Economy: Myth and Reality", **Monthly Review**, Vol.52, No.1 April 2001. <http://www.monthlyreview.org/0401edit.htm> (10.02.2005)

NANCLARES Nuria H., Fernando L. Lopez, "The So Called New Economy and The ICT: Concept and Measurement" Paper Presented at Seminar on the Global Consequences of the Information Technology, March 2000.

NAVON Ami, Oz Shy and J. F. Thisse, "Product Differentiation in The Presence of Positive and Negative Network Effects", **Center for Economic Policy Research (CEPR), Discussion Papers**, No. 1306, December 1995.

NICKOLS Fred, "What is in The World of Work and Working: Some Implications of The Shift to Knowledge work", **Butterworth-Heinmann Yearbook of Knowledge Management**, 2003.

NORDHAUS William D., "New Data and Output Concepts for Understanding Productivity Trends", **NBER Working Papers**, No: 8097, 2001.

NORDHAUS William D., "Productivity Growth and The New Economy", **NBER Working Papers**, No. 8096, January 2001.

NOUSILI Saleh M., Andrea Schaechter, "Challenges of the E-Banking Revolution", **Finance&Development**, Vol 39, No.3, September 2000.

OECD, **The Economic and Social Impacts of Electronic Commerce: Preliminary Findings and Research Agenda**, Organisation for Economic Co-Operation and Development Paris: OECD Publications, 1999.

OECD, **OECD E-Government Studies: The E-Government Imperative**, 2003.

OECD, "The e-Government Imperative: Main Findings", **Policy Brief**, OECD Observer, March 2003.

OECD, **Science, Technology and Industry Scoreboard 2005**, OECD 2005.

OECD, e-Transformation Turkey Project: Turkish Case for e-Government", **OECD On Using New Tools for Decision-Making: Impacts on Information, Communication and organisation, Room Document**, OECD, 2004.

ÖĞÜT Adem, **Bilgi Çağında Yönetim**, Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, 2001.

PAN Li, “The impact of e-money on the monetary policy”, **ACM International Conference Proceeding Series**, Vol. 113, 2005.

PARLAK Zeki, Engin Yıldırım, “Bell, Touraine ve Castells’in Düşünceleri Işığında Sanayi Ötesi Toplumdan Bilgi Toplumuna”, **II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., Beta Yayıncılık, 2003.

PASQUAL Patricia J., e-Government, **e-ASEAN Task Force UNDP-APDIP**, May 2003.

PIATKOWSKI Marcin, “The Contribution of ICT Investment to Economic Growth and Labor Productivity in Poland 1995-2000”, **Tiger Working Paper Series**, No. 43, July 2003.

POST, “ICT in Developing Countries”, **Postnote**, No.261, United Kingdom Parliamentary Office of Science and Technology, March 2006.

REILEY David L., Daniel F. Spulber, “Business-to-Business Electronic Commerce”, **Department of Economics Vanderbilt University Working Papers**, No.00-W16, June 2000.

REMONDINO Fabio, Tuan Chih-Chen, “ISPRS and INTERNET: History, Presence and Future” **International Archives of Photogrammetry and Remote Sensing**, (34) 6, San Jose’dos Campos (Brazil), September 2002.

ROBINSON Jacquelyn P., “What is the new economy ?”, **The Workplace**, , Vol.1, Issue 4, September 2000.

SAMUELSON Pamela, Hal R Varian, “The New Economy and Information Technology Policy”, University of California, Berkeley, 18 July 2001.

SARI Yaşar, “Bilgi Ekonomisinin Maliyetler Üzerindeki Etkisinin Teorik Analizi”, Akademik Bilişim 2006, IV. Bilgi Teknolojileri Kongresi’ne sunulan bildiri: 9-11 Şubat 2006. [ab.org.tr/ab06/sunum/83.ppt](http://ab06.sunum/83.ppt) (20.08.2006)

SCHREYER Paul, “The Contribution of Information and Communication Technology to Output Growth: A Study of The G7 Countries”, **STI Working Paper**, OECD, 2002/2.

SEYMEN Dilek, “Yeni Dış Ticaret Teorileri”, <http://www.deu.edu.tr/userweb/dilek.seymen/dosyalar/YeniDisTicaretTeorileri.pdf> (21.04.2005)

SOPER Daniel S., Haluk Demirkan ve diğerleri, “The Impact of ICT Expenditures on Institutionalized Democracy and Foreign Direct Investment in Developing Countries”, **Proceedings of the 39th Hawaii International Conference on System Sciences** – 2006.

SÖYLEMEZ Alev, **Yeni Ekonomi**, İstanbul: Boyut Yayıncılık, 2001.

STANGO Victor, “The Economics of Standards Wars”, **Review of Network Economics**, Vol. 3, Issue 1, March 2004.

STEVENS Ed, “Electronic Money and The Future of Central Banks”, **Federal Reserve Bank of Cleveland Economic Commentary**, March 2002.

STIROH Kevin J., “What Drives Productivity Growth?”, **FRBNY Economic Policy Review**, Federal Reserve Bank of New York, March 2001.

SUNDARAM Ravi, “Internet Research Problems”, **MIT 18.996 Lecture – 2**, Spring 2002.

ŞENTÜRK Ünal, “Bilgi Toplumu Parametreleriyle Türkiye’nin Sorgulanışı”, **I. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Kocaeli: KOÜ İİBF Yay., 2002.

TAPSCOTT Don, **Dijital Ekonomi Ağ Üzerindeki Akıl Çağında Umut ve Tehlike**, Çev. Ece Koç, İstanbul, Eylül 1998.

TÜRKİYE Bankalar Birliği, “Elektronik Bankacılık ve Elektronik Para Faaliyetleri İçin Risk Yönetimi”, Basel Bankacılık Gözetim ve Denetim Komitesi’ne sunulan bildiri, Mart 1998.

TÜRKİYE Bankalar Birliği, Elektronik Para Çalışma Grubu,
http://www.tbb.org.tr/turkce/cg/cg_e-para.asp (21.04.2006)

TÜRKİYE Bankalar Birliği, **Türkiye’de Finansal Sektör ve Bankacılık Sistemi**, Mart 2005.

TABAK Şule Şenel, “Elektronik Para ve Merkez Bankacılığı”, (Uzmanlık Yeterlilik Tezi, TCMB Piyasalar Genel Müdürlüğü, 2002).

TEKİN Ahmet, İstiklal Y. Vural, “ Global Kamusal Malların Finansman Aracı Olarak Global Vergi Önerileri”, **Selçuk Üniversitesi S.B.E. Dergisi**, Sayı 12, 2004.

TÜRKİYE İşveren Sendikaları Konfederasyonu, **Yeni Ekonomi ve Rekabet**, Ankara: Ajans-Türk Basım, 2004.

TONTA Yaşar, “Ulusal Bilgi Alt Yapısı ve Internet.” **Türk Kütüphaneciliği**, Sayı.3, 1996

TUBİTAK-BİLTEN, **Bilgi teknolojileri Yaygınlık ve Kullanım Araştırması 2000**, Ankara: 2001.

TÜRKCAN Kemal, “Determinants of Intra-Industry Trade in Final Goods and Intermediate Goods Between Turkey and Selected OECD Countries”, **İstanbul Üniversitesi İktisat Fak. Ekonometri ve İstatistik Dergisi**, Sayı:1, 2005.

TÜRK Sanayicileri ve İşadamları Derneği, “Kamu Reformu Projesi”, **TÜSİAD Görüşleri Dizisi**, No.9, Aralık 2002.

UÇKAN Özgür, “Bilgi Politikası ve Bilgi Ekonomisi: Verimlilik, İstihdam, Büyüme ve Kalkınma”, **Bilgi Dünyası**, 7 (1), 2006.

UĞUR Burcu, Mehmet Şahin, “Yeni Ekonominin Mikro ve Makro Ekonomi Üzerine Etkileri”, II. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Poster Bildirisi, http://www.bilgiyonetimi.org/cm/pages/mkl_gos.php?nt=270 (16.02.2005)

UNICE Benchmarking Raporu, **Yenilenen Ekonomi: Dinamik Bir Avrupa İçin İş Yaklaşımları**, İstanbul: MESS Yay., 2001.

ÜLGEN Sinan, “Yeni Ekonomide Rekabet”, Rekabet Kurumu Perşembe Konferansları 8, Mayıs 2000.

VARIAN Hal. R., “Market Structure in The Network Age”, Understanding the Digital Economy Conference, May 25-26, 1999.

VARIAN Hal. R., “Economics of the Information Technology”, **Raffaele Mattioli Lectures**, revised version, March 2003.

VARIAN Hal. R., “Differential Pricing And Efficiency”, First Monday Journal, Vol. 1, No.2, 1996. <http://www.firstmonday.dk/Issues/issue2/different/> (09.08.2006)

WORLDBANK, World Development Indicators 2006. <http://devdata.worldbank.org/wdi2006/contents/index2.htm> (19.08.2006)

WORLDBANK, Country Database 2002. www.worldbank.org/data/countrydata/countrydata.html (12.02.2006)

YUMUŞAK İbrahim G., “Elektronik Ticaretin Gelişmekte Olan Ülkelere Etkileri ve Türkiye Üzerine Bir Değerlendirme”, **V. Uluslar arası ODTÜ Ekonomi Kongresi’ne sunulan bildiri**, Ankara:11-13 Eylül 2001.

YUMUŞAK İbrahim G., Cemil Erarşlan, “Yeni Ekonominin Para Politikaları Üzerindeki Etkileri”, **III. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi Bildiriler Kitabı**, Eskişehir: OGÜ İİBF Yay., 2004.

YUMUŞAK İbrahim G., Cemil Erarşlan, “Yeni Ekonominin Maliye Politikaları Üzerindeki Etkileri ve Gelişmekte Olan Ülkeler Örneği”, IV. Ulusal Bilgi, Ekonomi ve Yönetim Kongresi’ne sunulan bildiri, Sakarya: 15-16 Eylül 2005.

YÜCEL İsmail Hakkı, **Bilim-Teknoloji Politikaları ve 21. Yüzyılın Toplumu**, Ankara: DPT Yay., Temmuz 1997.

YÜREGİR, Oya H., Ayça Baba, “Elektronik Ticaret Altyapısında Elektronik Veri Değişiminin (EDI) Yeri ve Türkiye’deki Durum Değerlendirmesi”, **KalDer Forum**, 13, 23-27 2004.